

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Hafenscher Károly \ Isten szolgálói „bevetés” közben. Bevezetés a liturgikus magatartás témájába I.

Dani Bence \ A velünk élő Schleiermacher

Seben Glória \ Fekete pedagógia a hittanórán

Szentpétery Péter \ Valóságértelmezés és ökumené

Kedves Olvasó!

A 20. század első felének nagy liturgikus megújulási mozgalmi nyomán a lelkészképzés jelentős témájává vált a *liturgikus magatartás*. Ezt tükrözi, hogy egyházunk lelkészképzésében a soproni teológiai fakultáson még önálló tantárgy és külön jegyzet is foglalkozott vele. Az utolsó ilyen tematikájú írássorozat 1948-ban Budaker Oszkár tollából jelent meg a Lelkipásztorban. Hafenscher Károly négyrészesre tervezett sorozatában, hét évtizeddel később, ismét kísérletet tesz e hatalmas téma rövid összefoglalására a modern szakirodalmat és az Evangélikus Hittudományi Egyetem Gyakorlati Tanszéke műhelymunkájának eredményeit felhasználva.

Két évszázaddal ezelőtt, 1821-ben, jelent meg Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher *A keresztyén hit (Der christliche Glaube)* című korszakalkotó művének első kiadása. Az évforduló kapcsán Dani Bence idézi fel az újkori protestáns teológia legmeghatározóbb alakjának életútját és jelentősebb gondolatait.

Seben Glória *Fekete pedagógia a hittanórán* című munkájának bevezetőjében így fogalmaz: „Szeretnénk azt gondolni, hogy amikor a hit dolgaira tanítjuk a következő nemzedéket, akkor az számukra mindig pozitív, felemelő élményt jelent. Nehéz lehet tudatosan számolni azzal a lehetőséggel, hogy ez sajnos még a legjobb szándék ellenére sincs mindig így, és olykor hitoktatóként, lelkészként mi magunk okozunk növekedéinknek nehezen feldolgozható, akár traumatikus élményt.” Írásában arra keres választ a szerző, hogy a keresztyén nevelés története milyen mértékben fonódik össze az ún. „fekete pedagógiai hatások” történetével, valamint arra, hogy az említett hatások a közelmúltban és a jelenben zajló hitoktatói gyakorlatban továbbra is jelen vannak-e.

Az igehirdetési előkészítők húsvét ünnepe utáni második vasárnapig segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Áprilisi számunk szerzői

Dani Bence teológushallgató – Budapest

Farkas Ervin lelkész – Lovászpátona

Hafenscher Károly egyetemi tanár, az MEE Zsinatának lelkészi elnöke – Budapest

Heinrichs Eszter lelkész – Ágfalva

Horváth-Hegy Olivér lelkész – Szentendre

Rosenberger Tamás lelkész – Galgagyörk

Schermann Gábor lelkész – Tatabánya

Seben Glória lelkész, pszichológus, egyetemi tanáreged – Budapest

Simon Réka lelkész – Bük

Szentpétery Péter tanszékvezető egyetemi docens – Budapest

Varsányi Ferenc lelkész – Dunaharaszti

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050

E-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 12 000 Ft; fél évre: 6000 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 7900 Ft; fél évre: 3950 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft. www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821

2 133282 121045

nká

A lapszám a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg.

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Perce Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Képtelenség?

Kol 1,15

■ HEINRICHS ESZTER

Képtelenség. Az egyik kortárs színházi társulat ezzel a címmel invitálja egy különleges alkalomra leendő vendégeit. Azt ígéri nekik, hogy nem „kész” színpadi alkotást kapnak, hanem ők is beléphetnek a színpadra, amely egy különös tér, és ahol – velük és általuk – létrejön valami rendkívüli. Az invitáció így szól: Nem tudjuk, mi fog történni, mert minden itt és most születik. A lényeg, hogy hagyj, hogy hasson rád, ami történik... És mivel fontos, hogy te is az alkotás része vagy, lehetnek kérdéseid is. Sőt, legyenek is! Arról, hogy neked ez mit jelent.

Isten alkotásának egy momentumát tárja elénk a Kolossébeliekhez írott levél írója: „Ő a láthatatlan Isten képe, az elsőszülött minden teremtmény előtt.” A „képtelen”, láthatatlan Isten tehát a minden teremtményt megelőző elsőszülött által is megjelenik a világban. Ennek hogyanjáról és mikéntjéről, Krisztus preegzisztenciájáról és Isten személyéről könyvtárnyi irodalom született, ebben a folyóiratban is tanulmányok garmada... Mégis, amikor „élesben” nekünk szegezi egy kisgyermek hittanórán a kérdést, vagy egy kórházban fekvő beteg, hogy hát hol van a te Istened, nem látom, és közli, hogy képtelenség, amiket beszélsz – akkor nem mindig jönnek úgy a szavak, ahogyan azt a könyvtárnyi irodalom vagy az elolvasott tanulmányok garmada predestinálná... Hiszen Isten személye csupa-csupa titok. És ezek közül a titkok közül talán a legnagyobb az, hogy Isten láthatatlan, de csodálatos módon itt van közöttünk. Még az elfuserált hittanóráinkon és a nyomorúságos kórházakban is... Ki érti ezt? Ki tudná mindezt hit nélkül felfogni?

Mi erről a titokzatos, láthatatlan Istenről gyakran csak dadogni tudunk. Vagy ünnepélyes pillanatokban énekelni is. Ahogyan Pál apostol is leírta, sőt talán még énekelte is a csodálatos Krisztus-himnuszát a láthatatlan Isten láthatóvá vált képéről, aki elsőszülött volt minden teremtmény előtt...

Istenről és a teremtés előtt jelen lévő Jézusról mi is csak úgy tudunk beszélni, mint amikor a „véges nézi a végtelent / és találhatja, hogy mit jelent” (Ákos: *Igazán*). Az Is-

ten azonban invitál bennünket is. Akarja, hogy legyünk része az ő alkotásának, hogy hasson ránk, ami történik... És nem hinném, hogy haragudna azért, mert vannak kérdéseink. Meg furcsa gondolataink.

Hiszen a „véges nézi a végtelent”. Hiszen ő láthatatlan. Hiszen a káoszból akkor lesz csak rend, „ha ő benned is megjelent”...

Jézus által, aki a láthatatlan Isten képe, valamit mi is megérthetünk ebből a végtelen történetből. Áldott pillanatokban azt is, hogy a képtelen, láthatatlan Isten annyira, de annyira szeret bennünket, hogy Jézus Krisztus által láthatóan is megjelent a világban. Láthatóvá vált, emberre lett, szenvedett, meghalt. És feltámadt.

Képtelenség?

Én azt hiszem, hogy – racionálisan nézve – Isten emberré léténel, a feltámadásnál és a húsvéti eseménynél nincsen nagyobb képtelenség. Hiszen az egész olyan megmagyarázhatatlan... Hiszen olyan hihetetlen... Hiszen kétezer év óta nem értjük... Hiszen képtelenség, hogy van egy láthatatlan Isten, aki bármit megtehetne, mégis láthatóvá, láthatóan kiszolgáltatót emberré válik. Képtelenség, hogy ennek a láthatatlan Istennek képtelen körülmények között, egy büdös betlehemi istállóban születik egy törvénytelennek nevezhető, „látható” fia. Aztán ezt a fiút – képtelen körülmények között – hagyja meghalni. Aztán a halott egyszer csak megint élni kezd. Feltámad. Képtelenség...

Képtelenségnek tűnik, de nincsen ennél a képtelenségnél, a láthatatlan Isten láthatóvá vált képénél, Jézus Krisztusnál nagyobb kapaszkodója és reménysége ma sem az emberiségnek. Képtelenségnek tűnik, hogy a láthatatlan Isten láthatóvá lesz, képtelenségnek tűnik, hogy meghal és feltámad. A képtelen történetnek azonban mi is részesei lehetünk. Ráléphetünk a „színpadra”, és ott lehetünk ebben a különös térben, ahol létrejön valami rendkívüli. Az invitáció nekünk is szól. A képtelen történet minket is meg akar szólítani. A képtelen történet általunk is akar szólítani és embereket megszólítani.

Isten szolgái „bevetés” közben

Bevezetés a liturgikus magatartás témájába I.

■ HAFENSCHER KÁROLY

Nem mindegy, mit teszünk, hogyan forgolódnak az oltár körül, amely mégiscsak Krisztus asztala, az imádság és áldás helye, sőt ősi Krisztus-szimbólum. Nem mindegy, miről árulkodnak szavaink és mozdulataink Isten házában. A 20. század első felének nagy liturgikus megújulási mozgalmi nyomán témává vált a liturgikus magatartás. Ezt tükrözi, hogy egyházunk lelkészképzésében a soproni teológiai fakultáson még önálló tantárgy és külön jegyzet is foglalkozott vele. Ennek nyomán jelent meg az utolsó ilyen tematikájú írássorozat 1948-ban a *Lelkipásztorban* Budaker Oszkár tollából. Most kísérletet teszünk a hatalmas téma rövid összefoglalására az Evangélikus Hittudományi Egyetem Gyakorlati Tanszékének liturgikus műhelymunkája alapján.

A gyakorlat részletes szabályokat, megvalósítási módokat, ötleteket feltételez. Ahhoz azonban, hogy ezeket megismerjük, a magunk és közösségünk számára kidolgozzuk, a szó több értelmében testre szabjuk, szükségünk van arra, hogy tisztázzunk elvi kérdéseket. A liturgikus magatartás gyakorlatának hátterében sok olyan nagy horderejű döntés, ugyanakkor látszólag lényegtelen, valójában – a működés szempontjából – nagyon is fontos döntés és elhatározás áll, amelyet a gyakorlat kezdetén és a későbbiekben folytonosan meg kell hozni, de úgy, hogy az elvi alapok valóban komoly rendet, de egyben mozgásteret is biztosítsanak.

Pozíciómeghatározás

Ki a liturgus? Az, aki részt vesz Isten „közhasznu” munkájában. Nem a magunk rítusát végezzük, hanem Isten szolgálóiként, az ő hangjaként, az ő kezeként, az ő küldötteiként veszünk részt az istentiszteleten. Ez a szavainkban és mozdulatainkban egyaránt megjelenik. Ezek tudatos használatára figyelni kell, ezt mint liturgikus magatartást el kell sajátítani.

Az, ahogyan a gyülekezet felé fordul a liturgus, és Isten nevében megszólítja őket, az, ahogyan felolvassa Isten ígését; az, amikor és ahogyan felhív bűnbánatra, és hirdeti a bűnbocsánatot; az, ahogyan az Úr asztalához invitál az úrvacsorai liturgiában; az, ahogyan meghirdeti Isten békességét; és az, ahogyan kimondja az áldás szavait – ezek a cselekvések mind-mind azt kell tükrözzék, hogy nem a sajátját mondja, hanem Isten szócsovéként, követeként, hírvívőjeként áll a liturgikus térben szemben a gyülekezettel. Mert mindezt az Atya, Fiú, Szentlélek nevében mondja.

Az, ahogyan a lelkész (liturgus) mozdul – legyen az bevonulás, a liturgikus térben való mozgás, kivonulás, a rituális gesztusok – mind-mind kifejezője annak, hogy Isten nevében cselekszik. A kereszttetés, a fő felemelése és meghajtása, a meghajolás, a térdelés, az *orante* kéztartás vagy az összekulcsolt kéz, a meghívó kéztartás és széttárt kar, a kereszttetés önmagunkra, a kereszttetés rajzolása a gyülekezetre vagy a gyülekezeti tag homlokára, az áldásra emelt kéz Isten jelenlétének a mozgás nyelvén való kifejezése.

Az istentisztelet kezdő mondata – amelynek minden esetben el kell hangoznia –, „Az Atya, Fiú, Szentlélek nevében” meghatározza a liturgikus magatartást a maga egészében és minden részletében. Isten nevében állunk, szólalunk meg és mozgunk liturgusként. Ezen az sem változtat, hogy a szertartás vezetőjeként a gyülekezet élére állunk, és a gyülekezet nevében fordulunk Isten felé. Jól kifejezi ezt a hagyományos oltároknál való forgás: *ad altare* és *ad hominem*, azaz az oltár felé és az emberek felé végzett szolgálat.

A liturgikus magatartás ebben az esetben nem a *pontifex* közbenjárása – hiszen egy közbenjárónk van Istennél, Jézus Krisztus –, sokkal inkább az útépítő, aki nem maga a híd, hanem csupán a hídverő (pontifex). Keresztelő János-i feladat ez, rámutatni Jézusra, aki az út az Atyához. Odavinni a harmincnégy éve fekvő bethesda-i beteget a gyógyulás helyére.

Az alapvető kiindulási pont és pozíciómeghatározás tehát ez: nem a magunk emberei vagyunk a liturgikus szolgálatban, hanem Isten szolgálói, hírvivői, eszközei, akik képviseljük, megszólaltatjuk őt, és a ránk bízott teremtményeket segítjük visszatalálni a Teremtőhöz. Ez a pozíció nem önmagunk feladását jelenti, hanem önmagunk rendelkezésre bocsátását Istennek. Ilyen értelemben feleml és felértékel minket, liturgusokat. Nehéz, felelősségteljes megbízás, amely egyszerre megtiszteltetés és teher, lehetőség és elszámolási kötelezettség.

Elvárások

A liturgus a szolgálata során *két elvárás között* éli életét (nem csak a vasárnapi szolgálat alatt – liturgusnak lenni életforma!): emberi és isteni elvárások között.

Emberi elvárások

Az egyház vezetése, a gyülekezet, az egyes hívek néha egybehangozó, néha nagyon is eltérő elvárásokkal állnak a liturgussal szemben. Tartalmi, esztétikai, módszertani, érzelmi elvárások sokasága fogalmazódik meg – verbálisan és nonverbálisan egyaránt. Különösen a megszokott formákon és tartalmakon történő változások, változtatások idején artikulálódnak az emberi elvárások igen kontúrosan.

Ugyanakkor számolni kell azzal is, hogy számos olyan elvárás mutatkozik meg emberek részéről, amely alig vagy nehezen egyeztethető össze szolgálatunk lényegével. A liturgikus magatartás gyakorlása során a liturgiát vezető vagy abban szolgáló embernek ki kell alakítania azt a fajta ítéloképességet, amely meg tudja különböztetni a teljesíthető és a figyelmen kívül hagyható elvárásokat. Ez nemegyszer komoly teológiai reflexiót, majd döntést igényel. Az elvárások egy része megalapozott, istenkeresésből adódó és hitépítő lehet, ugyanakkor számos olyan – szokásokból (esetleg rossz szokásból) adódó – elvárással is találkozunk, amelyet nemcsak figyelmen kívül kell hagyni, hanem jól kell tudni kezelni. Nem könnyű hát mérlegelni, de szükséges. Éppen a sok tradicionális anyagot hordozó liturgia rejthet olyan szokásokat, berögződött gyakorlatokat, amelyek esetleg nem harmonizálnak teológiai látásunkkal, az egyház által meghozott „szakmai” döntésekkel vagy az egész közösség érdekét figyelembe vevő szándékával.

Isteni elvárások

A tökéletes Isten igényes szolgálókat kíván és igényes szolgálót vár. Csak alázattal, folyamatos Istenre figyelemmel,

biblikus kontrollal lehet közelíteni az isteni elvárásban megjelenő igényekhez.

Az isteni elvárások felülírhatják az emberi elvárásokat, de fordítva sohasem. Ez az egyházban megvalósítandó jó rend. Elsősorban az igehirdetésre vonatkozóan olvasható: „*Istennek kell inkább engedelmeskednünk, mint embereknek*” (ApCsel 5,29). Ez igaz a liturgikus magatartás tárgykörében is.

Célok

Liturgikus magatartásunkkal a célunk az, hogy minél jobban képviseljük Istent, kiszűrve emberi gyarlóságunkat, amely akadály lehet annak, hogy a ránk bízott gyülekezetek és emberek Isten közelségét megérezzék, abból erőt merítve tudjanak továbbindulni az ünnepből a hétköznapokba. Célunk, hogy a képviselt isteni megnyilvánulás jól érthető legyen. Ennek eszköztárát folyamatosan kell kialakítani, fejleszteni, karbantartani.

Liturgikus magatartásunk kimunkálásának és helyes gyakorlatának célja a gyülekezet építése. Olyan formák kialakítása, átvétele, gyakorlása, tartalommal való megtöltése, amelyek – belesimulva az egész kereszténység liturgikus életébe – az adott közösséget, a helyi gyülekezetet építik.

Lehetőségek

A liturgikus magatartás helyes gyakorlata egyszerre igazodzik a liturgikus kötöttségekhez (szövegi és dramaturgiai kötöttségekhez), és veszi komolyan a lehetőségeket. A liturgus lehetőségei elsősorban nem abban mutatkoznak meg, hogy új liturgiát állítson össze vagy a meglévőt alakítsa át. Ehhez az egyház egészének engedélye, illetve az adott helyi közösség hozzájárulása szükséges. Az egyház engedélye a püspöki tanács iránymutató döntését és a zsinat jóváhagyását jelenti, a helyi közösségek hozzájárulása pedig azt a tanulási folyamatot, amely nem hangulati alapra támaszkodik, hanem biblikus alapon illeszkedik be az egyház egészének tanításába és gyakorlatába. A gyülekezet tanuló (tanítványi) közösség ebben az értelemben is.

A lehetőségek tehát elsősorban abban állnak, hogy hogyan és miként tudja a liturgus a szertartást megtölteni tartalommal, hogyan képes megmutatni a rítus belső szerkezetét, ívét, összefüggéseit. A liturgikus magatartás szempontjából számos eszköz áll rendelkezésre ahhoz, hogy a lelkész megvalósítsa ezt a belső gazdagítást végző, az istentiszteletet igazi belső energiával és tüllel megtöltő, többletet adó, a tartalom kifejezését segítő metódust.

Mozgástér

Isten liturgusai vagyunk, akiket azonban egyéniséggel áldott meg, s a liturgikus magatartásunkban ez az egyéni vonás, az egyéni képességek, az egyén belső szabadsága is megnyilvánul. Alázatos alapmagatartás szükséges ahhoz, hogy ezzel élni tudjunk, és ne éljünk vele vissza. Hanghordozásunk, temperamentumunk, stílusunk, testi alkatunk, mozgáskultúránk mind-mind alkotóelemei a liturgikus magatartásunknak. Isten gazdag fantáziájú cselekvési módja fel tudja és tapasztalataink szerint fel akarja használni az ember egyéni tulajdonságait és képességeit a szolgálatban. Annyi mozgástere van a liturgusnak, amilyen mértékben Isten rendelkezésére bocsátja ezeket a jellemzőit.

Tiltott zónák

Készületlenség

Minden szolgálatra készülni kell. Arra is, amit „rutinból” végzünk. Isten szeretetét nem lehet a közömbösségig megszokni. Rá kell eszmélnünk, hogy magasfeszültségről van szó, kiemelt feladról és küldetésről, ahol Isten „igénységéhez” kell mérni magunkat. Ez folyamatos tanulást és alkalomról alkalomra való készületet jelent. A szövegek értő olvasgatása, hangos felolvasása, a mozgás kipróbálása és begyakorlása, a különböző liturgikus fordulatok dramaturgiájának megszívlelése és e dramaturgia átadásának legcélravezetőbb módja – ezek mind olyan feladatok, amelyek az egyes eseményekkel kapcsolatban alapos felkészülést és általában folyamatos tanulást, önképzést, hosszú távú munkát igényelnek. Készületlenül az oltár elé állni, „úgyis fog menni” módon a gyülekezet elé kiállni bűn. Nem csupán hanyagság, hanem minősített bűn. Az üzenet, a mondanivaló, a továbbadandó érték és a hozzá való eszköztár készületet igényel. A „jó pap holtig tanul” jelszóra működik csak. A liturgus nem eshet a készületlenség bűnébe. (Ha ezt teszi, sőt ha tudatosan ezt teszi, nem méltó az Isten közhasznú munkájában való részvételre.)

Magamutogatás, népszerűségkeresés

A történet nem rólunk szól. A liturgia nem a mi szertartásunk, hanem Isten liturgiája. Ha a liturgus – bármilyen módon és eszközzel – önmagát helyezi előtérbe, azzal Istent szorítja ki a liturgiából. Ha a maga népszerűségét keresi, az evangéliumot gyengíti. Ha saját személye válik fontossá, akkor teljes mértékben irányt és célt téveszt. Ezért a tiltott zónák a liturgikus magatartás témakörében magukban foglalják mindazokat a látható és alig észreve-

hető emberközpontú megmozdulásokat és tevékenységeket, amelyeket az Isten munkája ellen forduló gonosz akar és fel tud használni arra, hogy az istentisztelet embertiszteletté váljék.

A szolgálattevők – legyenek azok lelkészek, liturgusok, diakóniát végzők, pedagógusok vagy más feladatot végzők a gyülekezetben – jönnek és mennek, egy ideig (még ha olykor hosszabb ideig is) együtt vannak a gyülekezetrel, de sohasem kötődhet a hívők közössége egy személyhez vagy egy kis vezető közösséghez. Ez nemcsak pártoskodáshoz vezethet, hanem az adott szolgáló személy távozásakor hitbeli, kötődésbeli megbillenést is hozhat. Ezért is fontos és ismételt hangsúlyozandó a szolgálattevők alázata, amellyel háttérbe tudnak lépni, minél nagyobb teret engedve az Istennel való közvetlen és személyes kapcsolat számára. A rámutató, ráutaló szolgálat és életforma a liturgus életformája. Igehirdetőként éppen úgy, mint a szertartást összefogó és irányító liturgusként.

Öntörvényűség, egyénieskedés, önkényes változtatások

A liturgia része az egész egyház – a világkereszténység – istentiszteletének, sőt a mennyei istentiszteletnek is. Ezért sohasem egyedül állunk a gyülekezet előtt az Isten képviselőjeként, és sohasem magunk állunk a gyülekezet nevében Isten felé fordulva. A bizonyoságtévők fellege (Zsid 12,1) ott áll velünk és mögöttünk. Amit mondunk, ahogy mondjuk, amit teszünk és ahogy tesszük, az egész egyházzal együtt mondjuk és tesszük. Nem az én ügyemről, hanem Isten és az egyház ügyéről van szó. Ezért nem változtathatók, még ha az is a magánvéleményem, hogy minden elődömnél jobbat tudok mondani és tenni. A liturgia nem lehet helyszíne az öntörvényűségnek, ahol nem veszem figyelembe az egyház kétezer éves kontextusát sem a kinyilatkoztatás tartalmában, sem pedig a kommunikáció módjában.

A liturgia évezredek át kialakított formái, szóhasználat, mozgáskultúrája engem is kötelez arra, hogy belesimulva – de az egyéniséget hozzáadva – végezzem a liturgusi szolgálatomat. Ez pedig nem engedi meg az önkényes változtatásokat még akkor sem, ha én a magam kedve, sőt a magam meggyőződése szerint jobbnak tartanék bizonyos módosításokat.

Azok a formulák, mondatok, mondanivalók, amelyeket az egyház hosszú évszázadok óta használt és használ, olyan mély teológiai tartalommal töltődtek fel, amelyet nem változtathatók meg hangulatom, egyéni elképzelésem szerint. Erre a legismertebb példa az invocatio szövegének átalakíthatósága. Az istentisztelet kezdő mondata így hangzik: „Az Atya, Fiú, Szentlélek nevében!” Ez Isten nevének, hatalmának bejelentése, az egész liturgia isteni karakterének meghirdetése. Abban a pillanatban, amikor látogat-

va vagy hangulatosítva így mondják: „Legyen ez az istentisztelet az Atya, Fiú, Szentlélek nevében”, már csupán kegyes óhaj, gyenge reménység: olyan jó lenne, ha így lenne! Az elsőben erő rejlik, méghozzá az Isten nevének hatalma, a másodikban pedig egy halk sóhajként megfogalmazott vágy, amely gyengeséget kommunikál. Egyetlen kis mondatocskára. A liturgus ezt nem változtathatja meg, mert abban a pillanatban az egész istentisztelet vallásos egyesületi összefüggéssé válik ahelyett, hogy Isten hatalmának működési és erőtere lenne. Apró, lényegtelen változtatásnak tűnik, de ez az önkényesen átirított mondat, ez az egyénieskedés nemcsak azt eredményezi, hogy a liturgus „magához rontja” a liturgiát, hanem azt is, hogy az egész istentisztelet emberi rítussá degradáltuk.

Műanyagok használata

Divat is volt, praktikus is a templomokban a művirág alkalmazása az oltár vagy a liturgikus tér díszítéseként. A műanyagok a liturgia szempontjából a tiltott zónába tartoznak. A teremtő Istenhez méltatlanok azok a mestereségek, tehát nem természetes anyagok, amelyeket gyűjtőfogalomként műanyagoknak nevezünk. Sem virágként, sem más díszítésként, sem berendezési tárgyként, sem más eszközként ne helyezünk el a templomban műanyagot. Istennek csak a valódit, a legszebbet adjuk, s a gyülekezetet is neveljük, formáljuk a természetesség igényére.

A templomban minden berendezési tárgy is „beszéd”, üzenetet hordoz. Nem egy esetben mondhatjuk: prédikál. Az élő virágnak is teológiai mondanivalója van: a szép virág a Teremtőt dicséri, Isten szépségéből éreztet meg valamit. A hervadó virág a mulandóságot jelenti. A virág színei is mondanivalót hordoznak. Semmiféle professzionálisan elkészített virágpótlék nem helyettesítheti az élő virágot. Akkor inkább ne díszítsünk. (Még úgynevezett selyemvirággal sem, a negatív értelemben minősített „fröccsöntött” műanyag virág pedig egyenesen visszataszító, s így méltatlan a liturgikus térben.)

A műanyag fogalma nemcsak a tárgyakra érvényes, hanem minden „nem természetes” (értsd: elektronikusan működő) hangkeltő eszközre is (tudatosan nem zongorának vagy orgonának nevezzük). Amennyiben elkerülhető, ne alkalmazzunk ilyeneket. Értékesebb egy két-három hangsoros harmónium, mint egy hatalmas elektronikus (computer-)orgona, még ha digitális „minőséget” is biztosít. Nem természetes hangkeltő elem. Istennek a természetes, és nem a műanyag hangot adjuk (nem véletlenül nevezik az elektronikus orgonák kritikusai ezt „nejlon hangszernek”). (Külön lehetne írni az olcsó hangszerek hallást rontó, természetellenes hangképzési módjáról – de ez túlmegegy a tananyag feladatkörén, s csupán illusztrációként szolgálhatna.)

Liturgikus beszéd

A Deus loquens „aktív hangszórói”

Az Ószövetség népének nagy felismerése volt, hogy Isten beszél. Nem más jelekkel, nonverbális eszközökkel, hanem elsősorban emberi szóval: hallható és érthető emberi szóval beszél. Kivételes esetekben „mennyei szózatként”. (Ahogy Mózeszel beszél a kijelentés sátrában, ahogy a füstoszlopból beszél a néppel, vagy ahogy Jézus megkeresztelésénél „hang hallatszott”). Az általános, megszokott és „természetes”, hogy emberei által szólalt meg. A próféták irataiban újra meg újra visszatér a fordulat: „Ezt mondja az Úr!” A Zsidókhoz írt levél Isten sokféle megszólalásáról beszél, ezek véget értek Jézus megjelenésével. Most már őbenne szólt az Úr (Zsid 1,1).

Isten beszélő Isten, és a liturgus feladata, hogy az ember és a gyülekezet Istennel való kiemelt találkozásának alkalmával, tehát az istentiszteleten megszólaltassa Istent. Így is fogalmazható: engedni szóhoz jutni Istent. Márpedig Isten elsősorban emberek szaván keresztül szólal meg, hangoztatja az élet igéjét, hirdeti az evangéliumot. Az Ige ma így (is) lesz testté. Jézus szava – „Aki titeket hallgat, engem hallgat” (Lk 10,16) – jelzi ennek a küldetésnek a hatalmas és félelmetes voltát, utal a lehetőségeire és az erőforrására.

Szövegolvasás

Látszólag könnyű, már-már egyszerűnek tűnő feladat. Pedig nem az. Úgy olvasni, hogy az szóljon magamnak, segítség legyen másoknak, értelmezése legyen a szövegnek és tolmácsolása a szerzőnek – nem is olyan egyszerű. Művészet a javából. Ha Isten szavait, az igét olvasom, akkor különösen is fontos, hiszen nem válhatok Isten igéjét gátló tényezővé. Mindent meg kell tennem, hogy úgy olvassam, hogy az eljusson a céljába, megérintse a megszólítottat. Ez különleges odafigyelést, nagy koncentrációt igényel, ugyanakkor hatalmas örömet és méltóságot is jelent, hiszen Isten szócsöve lehetek. Ha a liturgia szövegét olvasom, akkor is elsősorban igét olvasok, hiszen a liturgia koncentrált ige, de ha emberi mondatok kerülnek sorra, azok is mives, az egyház által évszázadokon, évezredekken át csiszolt, értékes szövegek, irodalmilag is magas szintű alkotások és Isten mondanivalójának hordozói, illetve a gyülekezet imádságának a továbbadói. Tehát ebben az értelemben is minősített igényességre van szükség felolvasásuknál.

A felolvasás ebben az értelemben a halott betű életre keltése. Ez pedig nem történhet motorikusan, hanyagul, hideg-ridegen. Csakis úgy, hogy szívet-lelket belead a felolvasó, testi-lelki adottságainak legjavát teszi hozzá úgy, hogy nem akar a szövegen felülkerekedve önmagáról tanúskodni, és nem akarja önmagát mutogatni.

A felolvasandó szöveggel az olvasó ne a felolvasás pillanatában találkozzon. Keressen lehetőséget arra, hogy hang nélkül, vagy ha van lehetőség, még inkább félhangosan-hangosan fel tudja olvasni. Az külön nagy segítség lehet a felolvasó számára, ha az adott akusztikus környezetben készülhet az „élesben” történő felolvasásra. Az egyéni „átolvasás” és gyakorlás esetén a felolvasó számára is kibomlik a szöveg felszíni és mélyebb értelme, amelyet első olvasásra nem tudna közvetíteni. Különösen is fontos a helyszínen ezt a gyakorlatot elvégezni olyan esetben, ha az a felolvasó számára új és ezáltal idegen jellemzőket hordoz. Az akusztikus környezet, a mikrofon és hangszórók teljesítménye, képessége, a fényviszonyok mind-mind meghatározhatják a felolvasás sikerét.

A gyakorlás és elő- vagy felkészülés ellenére érheti a lektort váratlan esemény, így a felolvasás igen nagy koncentrációt igényel.

A felolvasás előkészítése arra is szolgál, hogy a szöveghez való kötődés és a szövegből való feltekintés, a célközönséggel való szemkontaktus megfelelő arányba kerülhessen. Erre nincs recept. Függ a szöveg nehézségi fokától, a felolvasó pszichés állapotától, a felolvasás eseményének izgalmi vagy nyugalmi állapotától.

Összefoglalva: a felolvasás legyen *értelmező felolvasás*. Ebben azonban mértéket kell tartani. Nem dramatizálni, eljátszani kell a szöveget, hanem értelmezve úgy olvasni, hogy a *hallgató* a maga fantáziájával, kulturális kontextusával *be tudja fogadni* és tovább tudja gondolni a szöveg értelmét, mondanivalóját.

Szövegmondás (könyv nélkül)

A liturgus feladatai közt viszonylag kevés szabad (könyv nélküli) szövegmondás van. Kétfélet különböztetünk meg: kötött (liturgikus) szövegek mondása, illetve szabad információközlés. (Ilyenek a hirdetés, tájékoztatás, „összekötő szöveg” – de vigyázat, a liturgiában sohasem konferálgunk! Kerüljük azt, hogy istentisztelet közben folyamatosan bemondogassuk, hogy mi következik, mit hallunk stb.)

A szabad információközlésnél ügyelni kell a pontos, egyszerű, világos fogalmazásra, a helyes artikulációra, a jól hallhatóságra, a frappáns, így figyelemfelkeltő megszólalásra. Szabadon az tud jól beszélni, aki alaposan felkészült erre formailag is, tartalmilag is. Józanság, tudatosság, hallgatók iránti fokozott empátia szükséges a szabad beszédhez. Ez vonatkozik a gyülekezetnek mondottakra éppen úgy, mint az imádságban Isten felé megfogalmazottakra.

A kötött liturgikus szövegek szabadon mondása nem könnyű feladat. Hosszabb kötött szövegeket lehetőleg ne mondjunk úgy, hogy a szöveg nincs a kezünkben. Lehet, hogy nem tekintünk bele, de a biztonság kedvéért legyen egy pillantásra elérhető. A közismert kötött szövegeknél

(például ismert imádságok) ez külön is fontos, s még fokozottabban igaz a jól ismert, közösen mondott szövegekre (például Miatyánk, Hitvallás), ahol egyetlen apró botlás boríthatja a közös mondás békéjét és jó rendjét. Hiába tudjuk jól az adott szöveget, bármilyen apró, zavaró körülmény „memória zavart” okozhat.

Bizonyos mondatok egészen máshogy hangzanak, ha azt nem olvassa a liturgus, hanem „szemtől szemben” mondja, mintegy személyesen „meghirdetve” a hallgatóknak. Ilyen például az úrvacsora szerzési igéje (amely kinyilatkoztató, objektív ige), a bűnbocsánat hirdetése vagy az áldás bármely formulája.

Artikuláció (érthetővé tenni az igét az adott akusztikus környezetben)

A retorika, a beszéd tudománya kiemelt fejezetben foglalkozik az artikulációval. Azért kaptuk Teremtőnkől a beszéd képességét, hogy megformálva a szavakat és mondatokat, érthetően kommunikáljunk. A kommunikáció gyakran előforduló akadály a nem megfelelő artikuláció. A nyilvános beszéd magas szintű, tudatos artikulációt igényel.

A templom akusztikája megszabja, milyen hangerővel, milyen hangszínen, milyen pontos artikulációval és milyen tempóban szólaljunk meg. Ugyanaz az ember ugyanazokkal a hang adottságokkal különböző helyeken más és más módon kell, hogy megszólaljon. A visszhangos templomban lassabban, a száraz akusztikájában gyorsabban kell beszélni. Egy „kásás” akusztikájú térben erősebb artikulációra, szóformálásra van szükség, míg egy „egészséges akusztikájú” terem kevésbé határozott artikulációt igényel.

Az interneten, de könyvtárakban fellelhető retorikai és logopédiai szakkönyvekben is kiváló gyakorlatokat találunk, amelyeket – akár játékosan is – érdemes rendszeresen elővennünk és kipróbálnunk.

A templomokban, a liturgikus terek java részében már működik hangerősítő. Ezek használata csak látszólag egyszerű. Nem egy esetben egészen más artikulációt igényel az elektronikus úton felerősített hang, és egészen más artikulációs bázist vesz igénybe. A halk, mikrofonba mondott beszéd speciális feladatok egész sorát adja, hiszen nemcsak a magunk artikulációs lehetőségeit kell jól ismerni, hanem ki kell tapasztalni az adott hangosító berendezés lehetőségeit és korlátait, sajátos működését és beállítását is. A beállítás sokszor igen sok időt vesz igénybe, hiszen az egyéni hangunkhoz, a templom adottságaihoz, a mikrofonok és a hangszórók karakterisztikájához kell igazítani. Vigyázzunk a hangszín beállításával, hisz a túl sok mély hang az értés kárára mehet, a túl sok magas hang ösztönös (sok esetben meg sem fogalmazható, mégis a hallgatókban munkálkodó) ellenérzést eredményezhet.

Az igazi művészet az, ha az adott liturgikus térben megfelelő hangerővel és artikulációval szólal meg a szolgálattelvő. Nem egy esetben a rosszabb akusztikájú templomban hangerővel próbálják ellensúlyozni a nem természetes beszédkörülményeket, holott elegendő lenne kisebb hangerővel, de fokozottabb artikulációval megszólalni. A kelőképpen intenzív artikuláció pótolja a hangerőt. S míg az erősebb hanghordozás akár – a maga természetellenes hatásával – akár zavaró is lehet, addig egy nagy térben intenzívebb artikulációval megformált mondatok még a beszélőtől távol is jól hallható és érthető lesz.

Hangsúlyozás

A határozott, de mértéktartó hangsúlyozás fontos eszköze a nyilvános beszédnek, s ez még fokozottabban igaz a liturgikus beszédre. Elegendő hangerővel beszélve kiemelni bizonyos szavakat, használni a nyelv dallamosságát, élni a szünetek (akár hatásszünetek) lehetőségével: ez a felolvasás és az élő beszéd nagyszerű lehetősége. Nem egyszerű feladat, nagyon nagy odafigyelést és gyakorlatot igényel, amelyet a hivatásos rétorok, a színészek, a televíziós és rádiós bemondók, konferansziék sok gyakorlással és tanári segítséggel sajátítanak el. A liturgus sem vonhatja ki magát ez alól a tanulási, olykor önképzési feladat alól.

Ha egy tudatos szónoki gyakorlattal nem rendelkező ember önkritikusan visszahallgatja hangját és szavait hangfelvételtől, ha külső hallgatók kontrollmegjegyzéseit komolyan veszi, akkor hamar kiderül, hogy az átlagos beszédben milyen sok hangsúlyozási hiba rejtezik, s milyen sok veszélynek van kitéve a gondolatközlés és a beszéd hallgatók általi befogadása.

Ezért ajánlott a rendszeres önképzésen és önkontrollon túl külső tanácsadókat is kérni, hogy liturgikus szolgálatunk verbális vonatkozásában elérjük a megfelelő színvonalat, s ezáltal az evangélium akadálymentesítőivé váljunk.

„Játék” a saját hangommal

Hangunk sokkal többre képes, mint aminek általában tudatában vagyunk, vagy mint ahogyan használjuk. Gyakorlatként érdemes elmondani egy-egy bibliai mondatot vagy egy költemény két sorát más és más hanghordozással, artikulációval. Egyet vidáman, egyet szomorú hangvételben, egyet gyorsan, egyet már-már vontatottan, egyet

harsányan, megint másikat csendes szóval. Többféle hangszínnel, hangerővel, hangulattal. Próbáljuk ki a Filippiblieknek írt levél egy mondatával: „*Örüljete az Úrban mindenkor! Ismét mondom: örüljete!*” (Fil 4,4) – mondjuk el ezt nyolc különböző módon. Ez megtanít arra, hogy milyen módon lehet – az evangélium hirdetése és jobb megértése érdekében – „játszani” a hangunkkal. Az emberi hang kifejezőképessége szinte határtalannak tűnik. Színészművészek sokszor illusztrálták már ezt. Ez az eszköztár minden liturgusnak rendelkezésére áll, csak ki kell művelni, gyakorolni kell, sok kipróbálási kísérlet nyomán „hadrendbe” kell állítani. Ha élünk vele, sokkal színesebb, hatékonyabb, sokatmondóbb lesz a megszólalásunk.

Elérzékenyülés

A lelkész nem csak a fejével készül az istentiszteletre és benne az igehirdetésre, s a liturgia sem csupán objektív szellemi megnyilvánulás. Érzelmek (is) mozgatják az ige hirdetőjét éppen úgy, mint az ige hallgatóit. A liturgus azonban nem önmaga áll ott, hanem Isten küldöttként felelős az evangélium kommunikációjáért. Mennyire képes félretenni vagy háttérbe szorítani a saját érzelmeit? Akkor van baj, ha Isten szeretetteljes, mégis objektív mondanivalóját emberi érzélgősség hatja át. Az ige érzéseit adja tovább a liturgus, vagy saját érzelmei, gondolatai miatt érzékenyül el? Emberi érzelmeket akar gerjeszteni, érzelmekre apelál vagy akar hatással lenni, vagy józanságra vezet el, ahol Isten szava indít sírásra vagy öröme, tudatos elgondolkodásra vagy viharos lelki élmények nyomán való katarzusra, megtisztulásra?

Modorosság

A liturgus önkontrollja és külső, segítő támogatói vajon jelzik-e, hogy rendszeresen töltelékszavakat használ, olyan hatásszünetekkel él, olyan mondat-dallam fordulatokat használ, amelyek modorossá s ezáltal kellemetlenné, nem egy esetben ellenszenvenné teszik a megszólalását? Előkerülhetnek rendszeresen ismétlődő töltelékszavak: tehát, ugye, hát... Van olyan lelkész, aki – miután felhívták figyelmét rendszeres szóismétléseire (amelyeket a gyülekezet fiataljai „striguláztak”...) – rendszeresen visszahallgatja a szolgálatairól készült hangfelvételt, és sokat tanul belőle.

A velünk élő Schleiermacher

■ DANI BENCE

Két évszázaddal ezelőtt, 1821-ben jelent meg Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher *A keresztyén hit (Der christliche Glaube)* című monumentális rendszeres teológiai művének első kiadása. Munkájában Schleiermacher a hitvallások azon tételeiről és olyan hittartalmakról értekezik, amelyek a keresztyének istenkapcsolatát meghatározzák. Lényegesnek tartja, hogy a keresztyén hitigazságokat csak azok értékelhetik helyesen, akik tudatában vannak, hogy Krisztus megváltotta őket. Az évforduló kapcsán idézzük fel az újkori protestáns teológia legmeghatározóbb alakjának életútját és jelentősebb gondolatait.

Élete¹

Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher 1768. november 21-én született a Nagy Frigyes által kormányzott Porosz Királyság alsó-sziléziai tartományában, Breslau városában (ma Wrocław, Lengyelország). Családja erős egyházi kötődésekkel bírt. Édesapja porosz táborigazgatóként szolgált, de atyai és anyai nagyapja is lelkész volt, keresztpapja, Samuel Ernst Timotheus Stubenrauch pedig a hallei egyetemen teológiai professzorként működött. Schleiermacher 1784–1786 között Niesky városában, a pietizmus herrnhuti ágának szellemisége és jámbor kegyessége által áthatott Pedagógiumban folytatott tanulmányokat.² 1787-ben Barbyba költözött, és beiratkozott a szemináriumba, hogy herrnhuti szellemiségű lelképásztor vagy tanító válhasson belőle. Azonban valláskritikai eszméi már ekkor sem bizonyultak összeegyeztethetőnek a közösség elvárásaival, ezért az édesapjával kötött kompromisszumos megállapodásnak megfelelően elhagyta a szemináriumot, és Halle városában, Stubenrauch vigyázó tekintete mellett folytatott filozófiai és teológiai tanulmányokat 1789-ig.

A hallei egyetemre ekkor már nem a kezdeti pietista be-

¹ Az életrajz ismertetésében elsősorban GÁL Zoltán Schleiermacher-tanulmányára támaszkodom (2000).

² A pietizmus atyja, Philip Jakob Spener (1635–1705) *Pia desideria* (1675) című kiáltványában fogalmazta meg a lutheránus ortodoxia visszasságait ellensúlyozni kívánó reformprogramját. A tételesen megfogalmazott speneri gondolatok erősen hatottak Schleiermacher eszméire. Például amikor a harmadik pontban célként fogalmazza meg Spener: „hogy megértessük az emberekkel: ne higgyék, hogy a keresztyénségben elég a tudás, hanem sokkal inkább szükséges a gyakorlat.” (SPENER 1993, 59. o.) Spener legjelentősebb tanítványa a Halléban pietista alapokon új egyetemet szervező A. H. Francke (1663–1727), illetve keresztfia a herrnhuti testvérgyülekezetet megalapító Nikolaus Ludwig von Zinzendorf (1700–1760). Lásd HEUSSI 2000, 405–410. o.

állítottság volt jellemző, hanem a kritikai eszméket integráló neológ irányzat. Ebben a periódusban kezdett Schleiermacher kiemelt figyelmet szentelni a filozófiai stúdiuumoknak: Johann August Eberhard óráin szerzett beható ismereteket, többek között az antik görög filozófiáról, illetve Immanuel Kant rendszeréről. Berlinben, 1790-ben tette le első teológiai vizsgáját az egyházi direktórium előtt. Beszédes, hogy a pietista testvérközösségben különnek számító, elsősorban filozófiai tanulmányaira koncentrááló Schleiermacher a dogmatikai vizsgákon gyengébb eredményt ért el. Ezután a kor szokásainak megfelelően házi-tanítóként szolgált Dohna gróf birtokán, a kelet-pomerániai Schlobittenben, ahol a gróf két fiát oktatta. 1793-ban egy berlini szemináriumban tanított, majd letette második – a lelkészi szolgálatához szükséges (pro ministerio) – teológiai vizsgáját is.

A következő évtől Landsberg an der Warthe lelképásztora volt, ahol a keresztyén felvilágosodás eszméitől áthatott igehirdetési születtek. Szolgálatának kezdetén elhunyt az édesapja, ami rendkívül megviselte Schleiermachert. Egész életére kiható fordulatot jelentett, amikor 1796-ban elnyerte a berlini Charité kórház egyik lelképásztori állását. Berlinben rendszeres látogatója volt Marcus Herz³ orvosdoktor szalonjának, ahol a német romantika jeles alakjaival kötött ismeretséget. Életének egyik leginspirálóbb baráti kapcsolatát Friedrich Schlegellel ápolta, aki fivérével útjára indította a német romantika programadó orgánumát, az *Athenaeum* folyóiratot. Schleiermacher a születésnapját ünneplő barátok kérésére kötelezte el magát arra, hogy gondolatait lapra veti, így született meg 1799-ben *A vallásról – Beszéd a vallást megvető művelt közönséghez (Über die Religion. Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern)* című könyve, amely ekkor még névtelenül jelent meg. A következő évben *Monológok (Monologgen)* című, szintén anonim írásában már egy individuális etika felvázolására is kísérletet tett.

1802-ben távol került a fényes berlini szalonok világától, ugyanis lelképásztorként szolgált a pomerániai Stolpban. Bár életének ebben a rövid fejezetében magány és betegség gyötörte, 1803-ban mégis elkészült *Az eddigi erkölcs-tanok kritikájának alapvonalai (Grundlinien einer Kritik*

³ Marcus Herz orvostudományi stúdiuai előtt maga is Immanuel Kant tanítványa volt, akivel később baráti viszonyban maradtak. Kettejük 1770 és 1780 közötti levelezése felbecsülhetetlen értékű dokumentum, mivel ezen levelekben Kant kritikai gondolkodásának érlelődésére vonatkozó mozzanatok maradtak az utókorra. Lásd CASSIRER 2001, 134–152. o.

der bisherigen Sittenlehre), illetve Platón-fordításainak első kötete is napvilágot látott.⁴ 1804-ben tért vissza a hallei egyetemre, ahol rendkívüli teológiai tanár és egyetemi lelkész lett. Itt további két kötet jelent meg Platón-fordításából, illetve a *Karácsony ünnepe (Weihnachtsfeier)* című írása, amely fontos lépést jelentett későbbi teológiai rendszerének kidolgozása felé.

A történelem viharai azonban újabb változást hoztak Schleiermacher életében. Poroszország vezetése tévesen mérte fel haderejét, és egy rosszul időzített döntés révén ismét hadat üzent Napóleonnak, aki Jéna mellett 1806-ban tönkrevverte Európa legerősebbnek tartott katonai hatalmát, és október 27-én bevonult Berlinbe (TULARD 1997, 218–221. o.). A következő évben Schleiermacher Berlinbe költözött, ahol Johann Gottlieb Fichtéhez (1762–1814) hasonlóan⁵ nyilvános lelkesítő előadásokkal járult hozzá a hazafias érzület ébrentartásához. A nehézségek ellenére fáradhatatlanul dolgozott, ez időben jelent meg *Az epheszoszi homályos Hérakleitosz (Herakleitos der dunkle)* című tanulmánya. Sokoldalú munkássága révén a német művelődéstörténetben is fontos szerepet játszott, ugyanis barátja, Wilhelm von Humboldt oldalán részt vett a Berlieni Egyetem 1809-es megalapítását előkészítő munkálatokban, ezzel összefüggésben jelent meg *Időszerű gondolatok a német egyetemekről (Gelegentliche Gedanken über Universitäten im deutschen Sinn, 1808)* című programműve.

Miután sikertelenül pályázott Eleonor Grünow kezére, 1809-ben feleségül vette Henriette von Mühlenfelset. Ugyanebben az évben kezdte meg élete végéig tartó szolgálatát a berlini Szentháromság templom lelkészeként, 1810-től pedig a frissen alapított berlini egyetem teológiai fakultásának első dékánja lett. Ettől kezdve hivatalosan is a porosz tudományos élet legfelsőbb köreihez tartozott. 1811-től felvételt nyert a Porosz Királyi Tudományos Akadémiába, később a filozófiai osztály titkára lett. *A teológiai stúdium rövid bemutatása (Kurze Darstellung des theologischen Studiums)* című összefoglaló műve ez idő tájt született.

Schleiermacher az 1817-es porosz unió létrehozásában is jelentős szerepet vállalt, amely által III. Frigyes Vilmos egyesíteni kívánta a lutheránus és református felekezeteket (HEUSSI 2000, 465–468. o.). Miként már említettem, éppen kétszáz évvel ezelőtt, Schleiermacher berlini professzorsága alatt készült el *A keresztyén hit (Der christliche Glaube)*

című rendszeres teológiai munkája,⁶ amelyet a vallásról írt könyve mellett a legjelentősebb alkotásának tartanak. Az elkövetkező évtizedben végzett átdolgozások nyomán 1830/31-ben jelent meg a mű második kiadása. Schleiermacher 1834. február 12-én hunyt el Berlinben.

Munkássága és hatása

F. D. E. Schleiermacher a német romantika vallásfilozófiájának programadó alakja. Első alapműve *A vallásról* című beszédgyűjtemény. A szerző elgondolása szerint az *Én mint reális emberi individualitás* gondolati-tapasztalati úton szembesül az univerzummal mint a létezés fogalmilag megragadhatatlan ősforrásával. Nem a személyes Isten léte felől alapozza meg szellemi felépítményét, hanem első renden az individuum belső folyamatait tanulmányozza, és ebből kiindulva kívánja megragadni a *vallás lényegét*. Szerinte ez a lényegi mozzanat nem az univerzum fogalmi fürkészésében, hanem az individuumnak ezzel a totális valósággal történő szembesülésében érhető tetten. Ebben az aktusban összeütközik a lét két minősége: az univerzum individuális *szemlélete* (Anschauung), illetve az élmény által keltett *ézés* (Gefühl), amelyhez a szemlélődésen keresztül juthatunk el. Az univerzum szemlélete itt nem egyszerűen esetleges és véletlenszerű aktus, hanem késztetés, csillapíthatatlan vágy⁷ (HORVÁTH 2006, 87. o.).

Schleiermachert nevezik a „teológia Kantjának” (LENDVAI 1986, 36–39. o.), és valóban végre is hajtotta saját „kopernikuszi fordulatát”: Kant esetében ez a fordulat azt jelentette, hogy a megismerési folyamatban az emberi érzékelés és ész aktivitását is figyelembe veszi, Schleiermacher esetében pedig abban áll, hogy a teológiai fogalmak és folyamatok leírásában radikális nézőpontváltást eszközölt az *Én mint reális emberi individualitás* szempontjából. Ez ugyanakkor megtévesztő is lehet, hiszen, ahogy Marc LIENHARD megjegyzi, Schleiermacher „a vallásnak azon értelmezése ellen harcol, amely a felvilágosodásból ered; többek között a vallás és a metafizika, valamint az etika összekeveredése ellen” (2009, 241. o.). Kant kifejezetten azt állította, hogy Isten létezésé felől nem szerezhetünk intellektuális bizonyosságot, hanem a gyakorlati észnek van szüksége a posztulátumra, amely szerint létezik egy legfőbb lény, illetve arra, hogy lelkünk vég nélkül fennmarad. Ugyanis ha Isten létének és a lélek halhatatlanságának tételezését felad-

⁴ Schlegellel még a berlini barátságuk idején határozták el, hogy Platón összes művét német nyelvre fordítják. A feladat végül teljesen Schleiermacherre maradt, aki ezen a téren is úttörő munkát végzett: kritikai megjegyzései a legújabb Platón-kutatás kezdetét jelentették, napjainkban is közkedvelt fordításai pedig majd egy évszázadig meghatározták német nyelvterületen a Platón-művek értelmezését (GÁL 2000, 167. o.).

⁵ Fichte szónoklatait a *Beszédek a német nemzethez (Reden an die deutsche Nation, 1808)* című gyűjtemény tartalmazza. A hetedik beszéd Rigán Lóránd fordításában magyarul is elérhető: FICHTE 2004.

⁶ A Schleiermacher által alkalmazott terminológiában dogmatika helyett hittanról (Glaubenslehre) beszélhetünk. Lásd NAGY 2000, 12. o.

⁷ Pilinszky János művészi vallomást tesz erről a csillapíthatatlan vágyról *Te győzz le* című versében, ahol az éjszaka költői képe akár a Schleiermacher által univerzummként említett totális valóság kifejeződésének is tekinthető: „Feledd a hűtlenségemet, / legyőzhetetlen kényszerek vezetnek vissza hozzád; / folyam légy, s rajta én a hab, / fogadd be tékozló fiad, / komor, sötét mennyország.” (PILINSZKY 2006, 9. o.)

jük, akkor erkölcsi normáink végső forrásáról mondunk le, és többé nem tudjuk alátámasztani az erkölcs egyetemes, normatív érvényét. Schleiermacher esetében nincs szó arról, hogy az univerzum léte úgy jelenne meg, mint szükségszerű posztulátum,⁸ hiszen ennek a kanti megközelítésnek maradéktalan átvételével arra kényszerült volna, hogy a racionalizmus kívánalmainak megfelelően a vallást ő is csupán az erkölcsiség meghatározott, különös formájának minősítse (HORVÁTH 2006, 84. o.).

Az 1799-ben Berlinbe érkező Fichte által kidolgozott aktív idealizmussal is élesen szembehelyezkedett, hiszen Fichte – Kant felismeréseit radikalizálva – addig merészkedett, hogy megtette tudománytanának egyetlen és abszolút kiindulópontjául a közvetlenül adott öntudatot, a *magában való ént* (Ich an sich), amely nem csupán tény (Tatsache), hanem az önmaga tárgyát önmaga számára teremtmő, szabad és alkotó *tettcselekvés*, ténykedés (Tathandlung; vö. BOROS–LENDVAI 2009, 146–148. o.). Schleiermacher rendszerében „az univerzumot éppen hogy nem az ember Énje alkotja meg, hanem azt az ember passzív módon éli át a vallásban; az emberen kívül is létezik, és hatással van az emberre, mivel annak létezése is már éppen az univerzumban valósul meg” (LIENHARD 2009, 242. o.).

A vallás lényege a *véges és végtelen* találkozásából vezethető le. Ez a misztikus tapasztalat az örökkévalóságnak a lét múlt pillanataiban történő feltárulása által hozzáférhetővé válhat, ugyanis az ember – minden egyedi és véges dolghoz hasonlóan – „a végtelen lenyomata és kifejeződése”. A vallás Schleiermacher felfogásában nem kívánja magyarázni az univerzumot, mint a metafizika, és nem is törekszik annak továbbépítésére és befejezésére, mint a morál. Így jut el a következő tételes megfogalmazásig: „A vallás lényege nem a gondolkodás és nem is a cselekvés, hanem a szemlélet és az érzés.” (SCHLEIERMACHER 2000, 31. o.)

A vallásosságunk *tartalmát* ugyanakkor az univerzumtól való feltétlen és *teljes függés érzésében* (Gefühl der schlechthinigen Abhängigkeit) ragadhatjuk meg, amely a fentiekben említett, végtelenre irányuló ráhangoltságunkból fakad. A vallások története valójában azokat a történeti mozzanatokat beszéli el, amelyekben az univerzum minket döbbenetesen felülmúló végtelensége az emberekben tudatosult, és ezáltal cselekvésre készítette őket. Schleiermacher a történelemben megvalósuló vallásosság kriti-

káját adja, amikor az elemi vallási tapasztalatot valójában mások számára hozzáférhetetlen és közölhetetlen, végletesen szubjektív élménynek tekinti. Ezért kijelenti, hogy „a vallás hanyatlása miatti gyakori segélykiáltásokhoz én nem csatlakozom, mert nem hiszem, hogy bármelyik kor valaha is jobban állt volna a vallás dolgában, mint a mai” (SCHLEIERMACHER 2000, 8. o.). Tagadja, hogy ezen misztikus tapasztalati valóság megjeleníthető hagyományos értelemben vett dogmatikai rendszerekben vagy éppen szervezett intézményes keretek között (HORVÁTH 2006, 88. o.). A vallásos élmény azonban alapvetően individuális jellege ellenére sem korlátozódik pusztán az egyénre, mert az emberi természet lényeges eleme, és mint ilyen, szükségképpen közösséget hoz létre (GÁL 2000, 169. o.).

A Szentírás Schleiermacher számára nem *norma normans non normata*, amely a hitünk forrása (regula credendi), ennek megfelelően a hitvallásokkal tételezett logikai kapcsolata is felborul, tehát a hitvallás sem a Szentírás megmért mérték (norma normata), amelyben az egyház megfogalmazza tanítását (regula docendi; vö. KK 1: 10. o.). Éppen ellenkezőleg, a bibliai textusok válnak mérlegelés tárgyává aszerint, hogy mennyiben képesek megfelelni a keresztyén ember vallási tapasztalatának: „Nem az a vallásos, aki valamely szent iratban hisz, hanem aki nek nincs szüksége ilyenre, s akár maga is létrehozhatja egyet.” (SCHLEIERMACHER 2000, 67. o.) Szerinte az univerzum szemléletére vonatkozó csillapíthatatlan készítésünkkel való szembesülés jelenik meg számunkra úgy, mint folyamatos kinyilatkoztatás. Radikális megközelítésének egyik következménye, hogy egyetemes érvényességet adott a hermeneutikának, amely korábban a klasszika-filológia vagy a szentírási exegézis részeként jelent meg, és az értelmezésre vonatkozó szabályok gyűjteményeként tekintettek rá. Schleiermachernél már maga a megértés képezi a vizsgálat tárgyát. Módszerében a szövegek jelentésének megismerését megelőzi annak kérdése, hogy egyáltalán miként lehetséges a szöveget megérteni. A megértés lehetőségi feltételeire kérdez rá, és e tekintetben a filozófiai hermeneutika atyjának tekinthető (FABINY 2009, 176. o.).

Schleiermachernél a krisztológiai keret is teljesen megváltozik, hiszen a bűn, megváltás és feltámadás klasszikus teológiai értelmezése nem jelenik meg rendszerében. Elgondolása szerint Krisztus valójában azért jött el, hogy tanítónk legyen, és felébressze istentudatunkat (SZATHMÁRY–TÖRÖK–KOC SIS 2001, 207–210. o.). Ő tehát számunkra individuális paradigma, az igazi kereszténység pedig ebben a speciális értelemben vett *imitatio Christi* (HORVÁTH 2006, 89. o.). Lényegi büntelenséget (SCHLEIERMACHER 2016, 361–365. o.), végső tökéletességet tulajdonít Jézusnak, hiszen ezek a tulajdonságok garantálják prófétai igehirdetésének hatékonyságát. A krisztusi megváltás művének biblikus elemei (feltámadás, mennybemenetel, második eljövétel stb.) hátterbe szorulnak, mivel a schleiermacheri felfogásban az el-

⁸ Czákó István felhívja a figyelmet Schleiermacher *A legfőbb jóról* című korai (1789) tanulmányára, amelyben a szerző a kanti posztulátumtan és etikai teológia destrualásával megkérdőjelezi a hagyományos értelemben vett természetes teológia (theologia naturalis) létjogosultságát: „Azáltal, hogy [Schleiermacher] elfogadta az elméleti ész kanti kritikáját, konstitutív tekintetben megszüntette a teológia és a metafizika, a vallás és a szigorúan vett fogalmi gondolkodás közötti kapcsolatot, azáltal pedig, hogy radikalizálta a gyakorlati ész kanti kritikáját, felszámolta a vallás és az erkölcs közötti szükségszerű viszonyt.” (CZÁKÓ 2004)

homályosult és erőtlén emberi, valamint Krisztus tökéletes és folytonos istentudata állnak szemben egymással. A fentiekből szükségszerűen következik, hogy a hagyományos értelemben vett trinitológiai elemek is hiányoznak Schleiermacher vallásfilozófiai rendszeréből.

Amikor Schleiermacher elvetette annak lehetőségét, hogy a cselekvést mint a vallás lényegét jelölje meg, akkor ezzel a vallás autonómiáját kívánta hangsúlyozni. A teológiai tudományokkal kapcsolatban viszont éppen azt emeli ki, hogy művelésük nem lehet öncélú, hanem a gyakorlatért vannak: ennek megfelelően a gyakorlati teológiát a teológiai tudományok koronájának nevezte (NAGY 2019, 23. o.). A lelkipásztori szolgálattal kapcsolatos gondolataiban egyaránt leképeződnek a pietista neveltetés, illetve a romantika szellemi hatásai; például a vallásról szóló negyedik beszédében szenvedélyes hangon értekezik a vallás társas természetéről, és megfesti az értelmi ráhatástól és meddő okoskodástól tartózkodó, prófétai karakterű lelkes ideálját, aki „virtuóz a vallásban”, vagyis a vallásos érzés és cselekvés modelljeként lép fel:

„Miért ne lehetne, ha éppen úgy adódik, valaki, akinek hivatása a vallás, egyúttal jó moralista az állam szolgálatában? Semmi sem szól ez ellen: csak éppen egymás mellett kell végeznie a kettőt, s ezek nem szöhetnek át egymást, nem viselheti magán valaki mindkét természetet egyidejűleg, és nem akarhatja mindkét dolgot egyszerre, ugyanabban a cselekedetben megvalósítani. Ha az államnak jó a vallásos morál, ám legyen, de a vallás elutasít minden moralizáló prófétát és papot; aki a vallást akarja hirdetni, az hirdesse tisztán. Egy virtuóz minden büszkeségének ellentmondana, ha egy igazi pap ilyen méltatlan és inkonzekvens feltételekbe akarna bocsátkozni az állammal.” (SCHLEIERMACHER 2000, 118. o.)

Schleiermacher hatása annyira jelentős, hogy az elmúlt kétszáz év filozófia- és teológiatörténete nélküle nem is érthető. A hermeneutika tudományának schleiermacheri újraértelmezése jelenti a módszertani kiindulópontot olyan jeles filozófusok esetében, mint Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer vagy Paul Ricoeur, minthogy náluk a hermeneutika a beszéd és a nyelv elemzésén keresztül a létértelmezés programját valósítja meg. Ebben az összefüggésben a hermeneutika alkalmazása a teológia területén is termékenynek bizonyult, hiszen Karl Barth hermeneutikája a Bibliával, míg Bultmanné a heideggeri egzisztencialista filozófiával történő találkozásból fejlődött ki (FABINY 2009, 176–179. o.).

Schleiermacher dogmakritikáját egyik tanítványa, Albrecht Ritschl vitte tovább, aki szerint a hellenizációs hatások révén olyan metafizikai képzetek kapcsolódtak a keresztény gondolkodáshoz, amelyek megrontották annak eredeti tisztaságát (ARMSTRONG 1996, 428. o.), amely dogmakritikai szemléletnek a következetes végigvételét Adolf von Harnack hatalmas rendszerező művében, a *Dogmatörténetben* lát-

hatjuk (LANE 2016, 198–201. o.). Schleiermacher, Ritschl és Harnack munkássága tehát együttesen a liberális teológia klasszikus korszakát fémjelzi.

A modern vallásfenomenológia is a Schleiermacher-féle valláskritikából táplálkozik. Rudolf OTTO *A szent* című korszakalkotó művében a husserli fenomenológiai módszert felhasználva elemzi a schleiermacheri *függőség érzetének* fogalmát (1997, 18–21. o.), és így bontakoztat ki egy új terminológiát, amelyet később Mircea ELIADE is továbbfejlesztett *A szent és a profán* című alapvetésében (1999, 5–6. o.). A Karl Barth fellépésével megjelenő új ortodox teológiai fordulat ugyan nyílt szembeszállás a liberális teológiai hagyományokkal, de éppen ezért nem is lehet őket értelmezni a Schleiermacherre visszavezethető liberális teológiai gondolkodás figyelembevétele nélkül, hiszen miközben kemény kritikával illeti, egyben alapvető kontextust is jelent számára. Eduard Thurneysen találóan foglalja össze a Schleiermacherre záporozó kritikák lényegi üzenetét: „Ősrégi misztikát elevenít föl Schleiermacher azért, hogy megmentse a modern műveltségű ember vallásos életét; közben azonban – talán maga sem veszi észre – veszendőbe hagyja menni a keresztyénség velejét.” (THURNEISEN 1942, 12. o.) De időben hozzánk sokkal közelebb álló példát is hozhatunk, ha Schleiermacher hatását akarjuk szemléltetni. Amikor a 20. század végén George A. LINDBECK kulturális-nyelvi megközelítést alkalmaz, és egy posztliberális teológia művelésének lehetőségét kutatja, akkor éppen a Schleiermacher által alkalmazott liberális tapasztalati-expresszivistát, illetve a preliberális típusú tételes módszertani megközelítések közötti választás dilemmáját szeretné meghaladni a dogmákról való gondolkodás terén (1998, 181–184. o.).

Elegendő, ha csupán a fenti rövid és hiányos felsorolásra tekintünk, és máris világossá válik, hogy Schleiermacher az elmúlt kétszáz év szellemtörténetének egyik legnagyobb hatású alakja, akit lehet nagyra értékelni vagy keményen bírálni, de munkásságát megkerülni nem lehetséges. Méltatói és leghevesebb kritikussai egyaránt egy olyan párbeszédbe kapcsolódnak be, amelyben Schleiermacher új fejezetet nyitott a maga radikális, ámde kétségkívül eredeti eszméivel.

Hivatkozott művek

- ARMSTRONG, Karen 1996. *Isten története. A judaizmus, a kereszténység és az iszlám 4000 éve.* Európa Kiadó, Budapest.
- BOROS János – LENDVAI L. Ferenc (szerk.) 2009. *Bevezetés a filozófia történetébe. A preszókratikusoktól Derridáig.* Osiris, Budapest.
- CASSIRER, Ernst 2001. *Kant élete és műve.* Osiris, Budapest.
- CZAKÓ István 2004. A természetes teológia destrukciója Schleiermacher korai vallásértelmezésében. *Pro Philosophia Füzetek*, 40. szám. Web: <http://www.c3.hu/~prophil/profio44/czako.html>. (Megtekintés: 2021. február 28.)

- ELIADE, Mircea 1999. *A szent és a profán*. Mérleg, Budapest.
- FABINY Tibor 2009. *Szótörténetek. Hermeneutikai, teológiai és irodalomtudományi tanulmányok*. Luther Kiadó, Budapest.
- FICHTE, Johann Gottlieb 2004. Beszéd a német nemzethez. Hetedik beszéd. Valamely nép eredendőségének és németiségének még mélyebb megragadása. Ford. Rigán Lóránd. *Kellék filozófiai folyóirat*, 25. szám. 129–142. o. <http://epa.oszk.hu/01100/01148/00020/pdf/fichte.pdf>. (Letöltés: 2021. február 28.)
- GÁL Zoltán 2000. Utószó. In: F. D. E. Schleiermacher: *A vallásról. Beszéd a vallást megvető művelt közönséghez*. Osiris, Budapest.
- HEUSSI, Karl 2000. *Az egyháztörténet kézikönyve*. Osiris, Budapest.
- HORVÁTH Pál 2006. *Vallásfilozófia és vallástörténet*. L'Harmattan – Zsigmond Király Főiskola, Budapest.
- LANE, Tony 2001. *A keresztyén gondolkodás rövid története*. Harmat–Kálvin, Budapest.
- LENDVAI L. Ferenc 1986. *Protestantizmus, forradalom, magyarság. Történetfilozófiai tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LIENHARD, Marc 2009. Schleiermacher és Luther: összehasonlítás a Beszéd a vallásról alapján. In: Korányi András (szerk.): *Megújulás és megmaradás. Dr. Fabiny Tibor egyháztörténeti professzor emlékére*. Luther Kiadó, Budapest.
- LINDBECK, George A. 1998. *A dogma természete. Vallás és teológia a posztliberális korban*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai füzetek 17.)
- NAGY Gyula 2000. *Az egyház mai tanítása. Evangélikus dogmatika*. 1. köt. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.
- NAGY István 2019. *Homiletika*. Dunántúli Református Egyházkerület, Pépa.
- OTTO, Rudolf 1997. *A szent*. Osiris, Budapest.
- PILINSZKY János 2006. *Összes versei*. Osiris, Budapest.
- Az egyetemes vagy ökumenikus hitvallások. Apostoli hitvallás – Niceai hitvallás – Athanaszioszi hitvallás*. Szerk. Reuss András. Luther Kiadó, Budapest, 2020. (Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai 1.)
- SCHLEIERMACHER, Friedrich 2016. *The Christian Faith*. Bloomsbury, Oxford.
- SPENER, Jakab Fülöp 1993. *Pia desideria. Istenfélő kívánságok*. Primo, Dabas.
- SZATHMÁRY Sándor – TÖRÖK István – KOCSIS Elemér 2001. *Eszkatológia*. Református Zsinati Iroda, Budapest. (Dogmatika 2.)
- THURNEISEN, Eduard 1942. *Az Ige szolgálata*. Baross Nyomda, Sopron.
- TULARD, Jean 1997. *Napóleon*. Osiris, Budapest.

VALLÁSPEDAGÓGIA ◀

Fekete pedagógia a hittanórán

■ SEBEN GLÓRIA

Szeretnénk azt gondolni, hogy amikor a hit dolgaira tanítjuk a következő nemzedéket, akkor az számukra mindig pozitív, felemelő élményt jelent. Nehéz lehet tudatosan számolni azzal a lehetőséggel, hogy ez sajnos még a legjobb szándék ellenére sincs mindig így, és olykor hitoktatóként, lelkészként mi magunk okozunk növendékeinknek nehezen feldolgozható, akár traumatikus élményt.

2020 tavaszán egy pilotkutatást folytattam az Evangélikus Hittudományi Egyetem hittanár MA szakos végzős hallgatójaként a záródolgozatomhoz. Munkámban arra kerestem a választ, hogy a keresztyén nevelés története milyen mértékben fonódik össze a fekete pedagógiai hatások történetével, valamint hogy ez a közelmúltban és a jelenben zajló hitoktatási folyamatoknak is része-e. Vajon milyen típusú negatív élmények jelennek meg a hittanórán? Ebben a tanulmányban a saját empirikus munkám legfontosabb eredményeinek a rövid összefoglalására vállalkozom.

A „fekete pedagógia” kifejezést Katherina Rutschky vezette be az NSZK-ban 1977-ben megjelent könyve címében (*Schwarze Pädagogie*; idézi HUNYADY – M. NÁDASI – SERFŐZŐ 2006). E szemelvénygyűjteményben összegyűjtötte azo-

kat a citátumokat a felvilágosodás pedagógiai irodalmából, amelyek egy sajátos nevelői attitűdöt tükröztek. A nevelés nevében igyekeztek megtörni a növendékek akaratát, vagy éppenséggel önálló életre képtelenné tették őket. Pukánszky Béla a következő definíciót fűzi hozzá: „A gyermek kiszolgáltatott helyzetével visszaélő, a nevelést a gyermek rovására mindenáron ésszerűsíteni akaró törekvések jelölésére alkalmazták” a fekete pedagógia kifejezést (PUKÁNSZKY 2001, 131. o.). Az angol nyelvű szakirodalomban gyakran használják a „mérgező pedagógia” (poisonous pedagogy) kifejezést is.

Hunyady Györgyné, M. Nádasi Mária és Serfőző Mónika azonos című munkájukban a következő meghatározást adják a fekete pedagógiára, hangsúlyozva, hogy a jelenségnek az aktuális nevelési gyakorlatban is van jelentősége: „A fekete pedagógia a tudatos és nem tudatos pedagógiai hatásrendszerből származó olyan közös diszfunkcionális részhalmoz, amely időben távolra ható módon is negatív nyomot hagy a nevelésben, testi-lelki-szellemi egészségét veszélyezteti, vagy éppen sérülést okoz, s amely spontánul vagy támogató körülmények között felidézhető.” (HUNYADY – M. NÁDASI – SERFŐZŐ 2006, 14. o.)

Saját kutatásom bemutatása

A saját kutatásomhoz az inspirációt elsősorban HUNYADY Györgyné, M. NÁDASI Mária és SERFŐZŐ Mónika kutatásaiból merítettem (2006). Ők a 21. század első évtizedében folytattak kvalitatív és kvantitatív vizsgálatokat annak érdekében, hogy feltérképezzék ezt a diszfunkcionális határendszert. Vizsgálatuk első köre a leendő pedagógusokat (egyetemi és főiskolai hallgatókat) és gyakorló pedagógusokat érintette. Később általános és középiskolás diákokat is bevontak a kutatásba. Kérdőíves módszer segítségével anonim módon történeteket gyűjtöttek tőlük, amelyekben az adott negatív esemény leírása szerepelt. A kvalitatív tartomelemzés során elkülönítették azokat a kategóriákat, amelyekbe az egyes negatív élményeket sorolták, majd megvizsgálták azok gyakoriságát a mintában.

Kutatásuk során sikeresen bizonyították, hogy a jelenség létezik, az iskola valóban nem csak pozitív hatások gyűjtőhelye. Több száz fős mintájukban nagyon kevesen jelezték, hogy egyáltalán nem tudnak beszámolni máig ható negatív élményről, néhányan viszont több fájó emléket is fel tudtak idézni. Kezdeti hipotézisüktől eltérően azonban a nehéz emlékek zöme (90%-a) pedagógusok személyéhez kapcsolódott, és kevésbé jelentek meg például a kortársak részéről elszenvedett sérelmek. A hatások nagy része a tágan értelmezett értékeléshez kapcsolódott, amelybe nem csupán a tanulmányi teljesítmény értékelése tartozik, és különösen nem szűkíthető le pusztán az érdemjegy adására. A tanulói munka, teljesítmény mellett a személyiségre, képességekre, magatartásra tett értékelő megnyilvánulások is óriási szerepet kaptak.

Mivel hasonló kutatás tudomásom szerint Magyarországon a hittant eddig még nem érintette, első lépésként egy feltáró jellegű, kvalitatív kutatást terveztem. Ebben Hunyady Györgyné és munkatársai első vizsgálatához hasonlóan azoknak az egykori hittanosoknak a visszaemlékezéseit vizsgáltam, akik már felnőttként tekintettek vissza az adott eseményre.

Hipotéziseim:

1. Az általános köznevelési szférához hasonlóan a hitoktatási helyzeteknek is lehet fekete pedagógiai hatása. Ezek a hatások némelyike hosszabb távon, akár évtizedekkel az eset után is felidézhető marad.
2. A fekete pedagógiai hatás nem kötődik szorosan az iskolai közeghez, hanem gyülekezeti pedagógiai helyzetekben is megjelenhet.
3. Különbség lehet azonban a kötelező (például egyházi iskolai) és a fakultatív hittanon jelentkező hatások mennyiségében és minőségében.
4. A fekete pedagógiai hatások többsége a hitoktató személyéhez kötődik. Fontos felmérni, hogy van-e esetleg különbség az egyes hivatások (pl. hittanárok és lelkészek) között, férfiak és nők vagy az egyes felekezetek között.

5. A fekete pedagógiai hatásoknak egy része mindenképpen szándékosság és akár tudatosság nélkül jön létre. Ennek a szándékolatlanságnak maga az áldozat is tudatában lehet, amikor visszaemlékezik.

6. A hittanórai fekete pedagógiának konzekvenciája lehet akár az egyházban való csalódás, a hittan vagy akár az egész egyház elhagyása. Ennek kapcsán fontos rákérdezni, hogy milyen következményei voltak az esetnek, történt-e bármilyen igazságszolgáltatás, bocsánatkérés, ami egyébként hangsúlyos helyet kap az egyházi tanításban.

A hipotézisek mentén született kérdőívet online formában töltötték ki a résztvevők. A mintavétel hólabdamódszerrel történt (az e-mailes levelezőlistákon és a közösségi médiában egymásnak küldték tovább a személyek, így akár ezres nagyságrendben is elérhető embereket a kérdőív). 420 személy kezdett bele a kitöltésbe, és 46 fejezte be megszakítás nélkül. Sajnos a kitöltött kérdőívek közül néhányat ki kellett szűrnöm, mert nem felelt meg a kritériumoknak (például az instrukciót félreértve valaki nem a saját élményét írta le, vagy negatív helyett pozitív élményt írt). A kapott 33 történetet maszkolva (a történet szereplőit felismerhetetlenné téve) egy új kérdőívbe szerkesztettem, amelyet 4 független bíráló értékelt a megadott kategóriák mentén. Instrukciójuk úgy szólt, hogy jelöljék meg azokat a fekete pedagógiai kategóriákat, amelyek az adott történetben szerintük megjelentek. A kategóriákat nagyrészt Hunyady Györgyné és munkatársai korábbi vizsgálatából vettem át (deduktív kódolás), de négy kódot speciálisan erre a mintára állítottam fel (induktív kódolás): 1. diszkrimináció/egyenlőtlen bánásmód; 2. képmutatás, erkölcsi következetlenség; 3. egyházi tanítás tartalmával kapcsolatos bántalom; 4. spirituális bántalmazás (lelki-szellemi hatalommal való visszaélés). A történetre azt a címkét tekintettem érvényesnek, amelyet a négy bíráló közül legalább hárman megjelöltek.

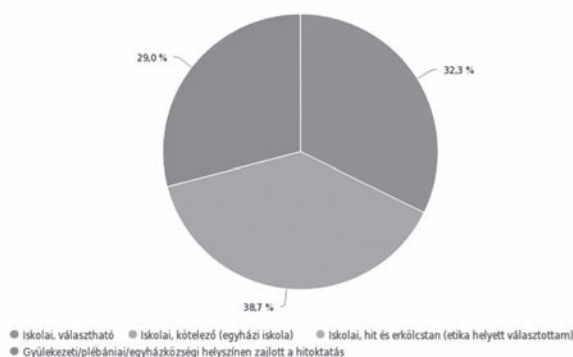
Széles korosztályi rétegből származtak a kérdőívet kitöltők, háromnegyedük nő. A válaszadók 40%-a (14 kitöltő) idézett fel evangélikus felekezethez kötődő emléket, ezt követi a római katolikus felekezet 10 kitöltéssel (28,6%), majd a református 8 kitöltéssel (22,9%), és előfordult néhány kisebb felekezethez köthető esemény is. A kitöltők száma az evangélikus felekezet felé torzít, de ennek aligha az az oka, hogy az evangélikus hittanon gyakoribb a fekete pedagógia, mint máshol, hanem valószínűleg az, hogy a mintavétel során az evangélikus kitöltők száma felülreprezentált lett.

A hittanóra közegét tekintve a felidézett élményeket három csoportba oszthatjuk. Körülbelül egyharmaduk gyülekezeti/egyházközségi hittanórán történt, egyharmada zajlott a hittanóráknak egyházi iskolában, kötelező jelleggel, egyharmada pedig iskolában, fakultatív módon szervezve. A kötelezően választható hit- és erkölcsstan nem jelent meg a mintában, hiszen az a 2013/14-es tan-

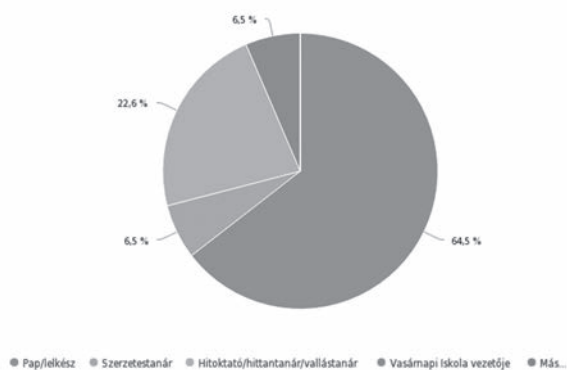
évtől került bevezetésre felmenő rendszerben, tehát még senki sem felnőtt azok közül, akik ilyenformán vesznek részt hitoktatásban.

A felidézett élmények kétharmada olyan hittanórához kapcsolódott, amelyet férfi, egyharmada olyanhoz, amelyet női tanár vezetett. A hitoktató hivatását tekintve az arányok érdekes képet mutatnak: húsz kitöltő (a válaszadók kétharmada) pap vagy lelkész, hét kitöltő hitoktató/hittanár/vallás tanár, kettő pedig vasárnapi iskola vezetőjének óráján szenvedte el a felidézett helyzetet.

Iskolai vagy gyülekezeti/egyházközségi hittanra járt (ahol a negatív élmény érte)?

Hitoktatója (akinek az órájával kapcsolatos a negatív élmény)

Eredmények

A történeteket az előzetesen felállított kategóriák mentén kellett a bírálóknak értékelniük, és lehetőséget nyújtottam az „egyéb” kategória megjelölésére is. Továbbá minden történet kapcsán egy tízfokú skálán meg kellett jelölniük, mennyire tartják súlyosnak az adott esetet.

Hangsúlyozni szeretném, hogy ez a vizsgálat nem ad választ arra a kérdésre, hogy akár ezek a kategóriák, akár általában véve bármiféle fekete pedagógiai esemény milyen gyakorisággal jelenik meg a hittanórákon. Ennek megállapításához ugyanis más munkamódszerhez kellett volna folyamodni és nagy számú hittanos mintát felmérni. A most következőkben, amikor gyakoriságról beszélek, akkor a saját – nem reprezentatív – mintámnak a belső gyakoriságát

értem rajta, tehát hogy a harminchárom történet leírásában melyik kategória hányszor fordult elő.

- Egyházi tanítással kapcsolatos bántalom: egy esetben, a lombikbébi-programos történet kapcsán jelent csak meg.
- Súlyos fizikai agresszió és a számonkérés módja sérelmes: egy-egy eset;
- Igazságtalan megítélés a csoportra vonatkozóan, lelki terror, sztereotip értékelés, enyhe fizikai agresszió és szexuális visszaélés: két-két eset;
- Diszkrimináció: négy eset;
- Verbális agresszió (amikor az indulatosság a hangsúlyos, és nem pusztán/feltétlenül a tartalom): öt eset;
- Megalázó büntetés, spirituális bántalmazás, képmutatás és tanulói munka igazságtalan értékelése: hét-hét eset;
- Személyiség becsmérlése: tíz eset.

Természetesen egy-egy történetben több kategória is előfordulhatott, és ahol kellő részletességgel fejtette ki az adatközlő az eseményeket, ott a különböző fekete pedagógiai formák összefonódásának is tanúi lehettünk.

Néhány példa, a zárójeles részben olvashatók a bírálók által érvényesnek ítélt kategóriák:

„Rendszeresen síri csend volt az órákon, megszegyénített, ha jó kedvünk volt, ha valamin neveltünk, hogy az nem méltó viselkedés. Egyszer imádság közben kicsit kuncogtam egy társammal, egyszerűen ránk jött, de nem volt hangos vagy hosszú, csak kb. egy felhördülés. Utána húsz percen át csendben ültünk, hogy ki volt ez, és hogy merészelt. Minden átvitt az óráin, csak az nem, hogy Krisztus követése az egy természetes és jó dolog, hogy ő szeret és szabadságot ad... Hidegség és katonai fegyelem, félelem és szégyen, ezek a szavak jutnak eszembe azokról az évekről.” (Spirituális bántalmazás)

„Az osztály ref[ormátus] tagjait érintette 5–8. osztályban. A hittanárunk magát viccesnek képzelte, de nem volt az. Valójában megalázott folyton minket, szavakkal, kinevetett, csúfot űzött belőlünk mindenki előtt. Ugyanígy kiemelte a kedvenceit, de őket sem kímélte. Ez nem egyszeri eset volt, hanem általános. Sokáig visszhangoztak a fejemben a mondatai, ma is emlékszem néhányra. Azt hiszem, akkor még nem értettük, mi történik, később elemeztük az osztállyal a helyzetet, mikor új tanárt kaptunk, és az egész hangulat megváltozott, csapattá lettünk. A tanár egy nyáron ment el, azóta nem láttuk, nem volt utólag kibeszélve vele, csak magunk közt. Azon felül, hogy minket is megalázott, a más felekezeti társainkat, barátainkat is minősítette, felekezetük szerint minősített viselkedést is, melyet összevont óra esetén nekik is hangoztatott. Pl. »Jaj, P., maga katolikus, ezt nem tudhatja!« Vagy: »D. katolikus, biztos ezért viselkedik így!«” (Igazságtalan megítélés a csoportra vonatkozóan, diszkrimináció, sztereotip értékelés, személyiség becsmérlése)

„Nyolc-kilenc évesen több órán át elemezte a lelkész, hogy evangélikusként csak evangélikus házastársat választhatunk... Elhittem, hogy a szüleim ezért veszednek néha, és már sosem lehet boldog családunk, mert az édesanyám katolikus.” (Sztereotip értékelés, spirituális bántalmazás)

„A püspök úr »isteni kinyilatkoztatást« tett, miszerint a lombikbébiprogram bűn. Az osztályban, amikor a szűk látókörű hittantanár előadta, hogy milyen igaza van püspök úrnak, eléggé felháborodott az osztályközösség (kb. tizennyolc ember). A tanár, miután az óra vége felé a nagy részünk majdhogynem üvöltött vele, inkább kimenekült az órától. Nálunk szerencsére nem okozott nagy lelki problémát, a helyén tudtuk kezelni. Egy alattam lévő osztályban azonban az egyik lány lombikbébiprogrammal született. Nos, náluk is előadta egetrengető gondolatait. A lány a következő héttől nem jött iskolába. Mint tudomásunkra jutott, annyira a lelkébe gázolt ezzel a drága hittantanár, hogy inkább átment egy másik iskolába, azonnal. Arról nincs tudomásom, hogy a tanár tudott-e a lány születésének körülményeiről.” (Képmutatás, egyházi tanítással kapcsolatos bántalom, spirituális bántalmazás)

A bírálók súlyosságuk alapján is értékelték az eseteket. A skálázás során kapott pontszámok átlagát tekintve úgy tűnik, a bírálók a legkevésbé tolerálhatónak azokat az eseteket tartották, ahol szexuális abúzus, spirituális bántalmazás, fizikai agresszió fordult elő (ezek az esetek több mint 8 pontot kaptak). A visszaemlékezők a saját történetüket négy skálán értékelték: 1. Mennyire emlékezetes számukra az eset? 2. Mennyire ítélik súlyosnak a történetet? 3. Mennyire gondolják általánosnak, hogy más hittanos növendékekkel is megtörténik az eset? 4. Mennyire volt szándékos a sérelem okozása?

Átlagosan 9 pontot kapott a bírálóktól az alábbi történet: „Eleve elrendelte Isten, hogy ki üdvözülhet. Negatív énképem miatt teljesen reménytelenségbe taszított ez. Ráadásul nem mondtam néhány kérésre (kórusba járás, hosszabb vers tanulása nagy ünnepre), és ezek miatt eleve nagyon szégyelltem magam. Azt mondta akkor a hitoktatóm, hogy Isten csalódott bennem, mert aki sokat kapott, attól sokat is várnak. Alaposan túlterhelt gyerekként ez nagyon megrázott. Úgy éreztem, nem vagyok többre képes. Állandóan fáradt voltam, és otthon akkor már nem volt semmilyen támaszom. (Anyukám tizenkét éves koromra pszichózással kórházba került, és soha többé nem talált vissza régi önmagához. Most, időskorára megbékéltem már ezzel, de akkor nagyon nehéz volt elfogadni.) Minden istentisztelet – bármikor volt – csakis a bűneinkről szólt, és ez egy idő után annyira kimerített, hogy már egyáltalán nem volt vigasztalás a végén odavetett fél mondat a bűnbocsánatról. Anyukám betegsége miatt is magamat vádoltam, mert sokszor, amikor féltelmében sehova nem engedett el – még az osztálytársaimmal sem –, akkor időnként nagyon dühös voltam rá,

és azt hittem, ez betegítette meg. Félttem a saját gondolataimtól. Isten bocsánata olyan hithez volt kötve, ami egy magas polcon lehet, amit nem érek el, és csak remélni merem, hogy talán egyszer majd meglátom, ha egyáltalán valóban ott van. Kiengesztelésképpen olvastam éjjelente a Bibliát. Nagy istenfélelem volt bennem, vagyis inkább isten-rettegés. Közben otthon állandóan ment a meccs, hogy járhatunk-e keresztény alkalmakra (apám szerint nem), vagy mindenképpen járnunk kell (anyám szerint) templomba. Ha a suliban szóba került ez a téma, az sem volt egyszerű, de a belső harcokhoz képest nem jelentős, hogy csúfolják-e az embert.”

Ezt a történetet a bírálók a spirituális bántalmazás kategóriájába sorolták. A pedagógus felelősségét fokozza, hogy ahelyett, hogy érzékenyen, lelkigondozói attitűddel közelítene a negatív istenképe miatt gyötrődő tanuló felé, tovább fokozza szorongását meggondolatlan értékelésével és az egyházi tanítás egyoldalú interpretálásával. A visszaemlékezésből kiderül, hogy a kortársak gúnyolódása a vallásgyakorlás miatt sokkal kevésbé károsította a fiatal lelkét, mint a felnőttektől elszenvedett sérelmek. A ma már középkorú nő saját pontszámai a történethez: emlékezetesség: 10, súlyosság: 9, általánosság: 5, szándékosság: 1.

8,8 pontra súlyozták a bírálók a következő megrázó történetet: „Hittanóra. Húsz fő. Hátsó padban ülő, zárkózott diák voltam, csak akkor beszéltem, ha kérdeznek. Egyszer rám szólt a tanár, hogy álljak fel. Azt mondta, a viselkedésem felháborító, zavarja az órát. Tényleg semmit nem csináltam. Mindenki engem nézett... Hetekkel később az ificsoportunkkal szerepeltünk az ő gyülekezetében. Behívott az irodájába, hogy beszélni akar velem. (Azt hittem, bocsánatot akar kérni.) Közölte velem, hogy kekk vagyok. Tudom-e, mit jelent? Mikor mondtam, hogy nem, azt mondta, menjek haza, és nézzem meg. Én sírva elmentem, nem is a többiekkel mentem haza, hanem busszal. Ez az élmény egy életre belém ivódott.”

Ez a történet a személyiség becsmérlése, megalázó büntetés és spirituális bántalmazás címkéket érdemelte ki. A visszaemlékező hangsúlyozza, hogy bocsánatkérés sosem történt, pedig ő igényelte volna. Minden skálán 10 pontot adott a saját emlékére.

9 pontos lett az a történet, amely alsó tagozatos gyerekek között játszódik: „Páran voltunk csak, akkor még titokban jártunk hittanra. Negyedikes voltam, a tesóm másodikos. Ez az életkor volt jelen. A hatodik parancs[olat]ról tanultunk, a pap kihívott, és a mellemre meg az alsótestemre mutatva monda, hogy ezekkel a testrészekkel lehet bűnt elkövetni. Nem ért hozzám, de így is iszonyatosan kellemetlen élmény volt. Többre nem emlékszem.”

Mind a négy bíráló egyetértett, hogy a történetek kimerítik a szexuális visszaélés fogalmát, annak nonkontakt formáját. (Érdekes módon Hunyadyéknak is volt egy hasonló esetük, csak ott énekórán játszódott, kamaszlányokkal

és kontaktussal.¹⁾ A „többre nem emlékszem” kifejezés azt sejteti, hogy a kislány számára ez az élmény kifejezetten traumatikus lehetett, bár maga is enyhíteni próbálja a leírást a kontaktus nélküliség hangsúlyozásával. A történeteket súlyosbítja, hogy a gyermekeknek az egész témáról nagyságrendekkel kevesebb információjuk lehetett, mint a papnak. A ma már középkorú visszaemlékező pontszámai: emlékezetesség: 10, súlyosság: 8, általánosság: 6, szándékosság: 1(!).

9 pontos lett az a történet, ahol a visszaemlékező csak hallomásból szerzett tudomást a súlyos fizikai agresszióról, de ez elég volt ahhoz, hogy menekülőre fogja: „Hallottam, hogy a pap megpofozott egy negyedikes fiút a párhuzamos osztályban, mert a fiú felbosszantotta, a saját kezét filccel beszínezte, visszabeszélt. Ez, amit hallottam az osztálytársamtól, annyira felháborított, mivel az iskola nekem mindig a béke és szeretet helye volt a tanítóim által, hogy amikor meghallottam, hogy jövőre ez a pap fogja átvenni az osztályt, azonnal kiiratkoztam hittanról.”

Úgy tűnik, a bántalmazónak itt nem kellett attól tartania, hogy valaki hivatalosan számon kéri rajta az erőszak alkalmazását. Ez azon kevés esetek egyike, amikor a visszaemlékező nem maga szenvedte el közvetlenül a sérelmet, az mégis emlékezetes számára. Emlékezetesség: 10, súlyosság: 8, általánosság: 10, szándékosság: 5.

9,3 pontos lett a következő halmozottan sérelmes emlék: „Nem tanultam meg a kátékérdésekre a választ. A lelkész úr megfenyegetett, hogy nem konfirmálhatok, és a családom szégyene leszek. Kaptam tőle egy kokit, és meghúzta a halántékomat borító haját. A koki is és a hajhúzás is fájt. A helyzetet nagyon megalázónak éreztem a többiek előtt.” (Személyiség becsmérése, enyhe fizikai agresszió, tanulói munkára vonatkozó igazságtalan visszajelzés és megalázó büntetés.)

Ebben az esetben egyszerű tanulmányi mulasztással van dolgunk; bár az nem derül ki, hogy mennyi idővel voltak a tervezett vizsga előtt, de nehéz elképzelni, hogy ne találtak volna erőszakmentes és közös megoldást, ha akarnak. A kérdőív későbbi válaszából megtudtam, hogy a diák a konfirmációra tökéletesen tudta a válaszokat, tehát pótolta a mulasztást. Paradox módon a lelkész ezzel még akár igazolva is érezhette a saját eljárását, hiszen lám, sikerült a tanuló „fejébe vernie” a tananyagot. A kérdés az, hogy vajon egy konfirmációs vizsga célja leszűkíthető-e erre. Itt szintén ma már középkorú hölgy emlékszik vissza: emlékezetesség: 8, súlyosság: 4, általánosság: 4, szándékosság: 5.

¹ „A tanár úr ötven körüli férfi, osztályfőnök. »Éneket is tanított, s a tananyag tetemes részét jelentette a mellkasi és hasi légzés elsajátítása, amit a tanári asztalra fektetett dundi lányokon az osztályfőnök úr rendszeresen empirikus vizsgálatokkal ellenőrzött... Én a csenevészebb lányok közé tartoztam, és alakuló nemi identitásom gyakran szenvedett csorbát, az elég nyilvánvaló lekezelés miatt...» Idézi HUNYADY – M. NÁDASI 2014, 71. o.

Következtetések

A téma mindenképpen további alapos kutatást igényel, azonban néhány következtetést ezen kis minta alapján is levonhatunk. Bebizonyosodott, hogy a hitoktatási helyzeteknek is lehet fekete pedagógiai hatása. Ezek a hatások némelyike hosszabb távon, akár évtizedekkel az eset után is részletesen felidézhető maradt. Ezt különösen azoknál az eseteknél láttuk, amelyeket a bírálók és a visszaemlékezők is súlyosnak minősítettek.

Az eredményekből jól látható továbbá, hogy a fekete pedagógiai hatás nem kötődik szorosan az iskolai közeghez, hanem gyülekezeti pedagógiai helyzetekben is megjelenik (az esetek mintegy egyharmada). Tehát nem egyszerűen az „iskolásság” okozza a fekete pedagógiát, hanem az olyan fakultatív gyülekezeti alkalmakon is megjelent, amelyek légköre akár oldott is lehet (pl. konfirmációs óra, vasárnapi iskola, karácsonyi műsorra készülés). A fekete pedagógiához kapcsolódó élmények egyharmadát egyházi iskolai közegben, kötelező hittanon szerezték a válaszadók. Jellemzően ide tartoztak a számonkéréssel, tanulói munka igazságtalan értékelésével, diszkriminációval és képmutatással címkézett esetek. Az első három kategóriának ahhoz lehet köze, hogy az egyházi iskolákban a kötelező hittanon kötelező ötfokozatú osztályozás is mindig van. A képmutatás valószínűleg azért került ezekben az esetekben előtérbe, mert az iskola vallott értékei és a tapasztalt negatív hatások éles ellentétben álltak egymással. Volt példa verbális agresszióra, szexuális abúzusra, spirituális bántalmazásra, megalázó büntetésre, személyiség becsmérése, fizikai agresszióra is. Illúzió lenne tehát azt gondolni, hogy a hazai egyházi iskolák mentesek lennének ezektől a hatásoktól. Sőt ha a negatív élmény a hitoktatóhoz vagy az iskolalelkészhez, szerzetesánárhoz kötődik, akkor a hosszú távú hatás még súlyosabb lehet, érintheti a tanuló teljes hitéletét, lelkivilágát. Mindazonáltal azt is látjuk, hogy a hittan fakultatívítása sem véd meg önmagában a fekete pedagógiai élményektől, legfeljebb a hosszú távú bántalmazástól ebben az esetben jobban védheti magát a tanuló, ha kiiratkozik. A lombikbébiprogram esetében azonban arra is láttunk példát (bár ezt a felidéző csak másodkézből tudja), hogy iskolaváltást eredményez a tanuló lelkivilágának súlyos megzavarása.

Ebből a mintából levonhatjuk azt az óvatos következtetést, hogy a fekete pedagógiai hatások többsége a hitoktató személyéhez kötődik. Csak egy visszaemlékező idézett fel olyan emléket, amikor a negatív élményt kifejezetten tanulóúrsainak fegyelmeztelensége okozta. A nemek közti különbségekről az általános részben kiderült, hogy az élmények kétharmada férfi hitoktatóhoz kötődik, és ugyancsak kétharmada lelkészhez/papi személyhez, és a két csoport között jelentős, bár nem teljes az átfedés. A fizikai és szexuális abúzus – hasonlóan nagyobb mintán végzett kutatásokhoz – ezen kis minta alapján is inkább férfiakhoz

köthető. Ugyanakkor a női lelkészek/hitoktatók/vasárnap-i iskolai vezetők nagy számban jelen vannak a megalázás, verbális agresszió és spirituális bántalmazás kategóriákban. A bírálók által legsúlyosabbnak ítélt esetek között van katolikus, református és evangélikus felekezethez köthető élmény is, ami alapján a hittanórai fekete pedagógia jelensége inkább felekezetifüggetlen jelenségnek tűnik, különösen, ami a spirituális bántalmazást illeti.

A fekete pedagógiai hatásoknak egy része mindenképpen szándékosság és akár tudatosság nélkül jön létre. Ez kétségtelen, és néhány esetben a visszaemlékező utal is erre a szándékolatlanságra a szövegben. A szándékosságra vonatkozó skálán az esetek átlag pontszáma a visszaemlékezők szerint 5,7. Ugyanakkor a súlyosabb esetekben nehéz kizárni a szándékosságot vagy akár a tervszerűséget. Mégis vannak esetek, amelyeknél a hitoktató alaposabb önreflexióval elkerülhette volna a növendékre gyakorolt súlyos hatást, vagy legalább későbbi bocsánatkéréssel enyhíthette volna. Nagyon fontos volna ennek lehetőségét a hitoktatásra készülő hallgatókban tudatosítani. Valószínűleg nem lenne haszontalan olyan ajánlások kidolgozása, amelyek a hitoktatásban részt vevő tanulókat védik az erőszak különböző formáitól, és ennek egyik legfontosabb része lenne a hitoktatók szupervíziója.

A legóvatosabban talán azzal a következtetéssel bánnék, hogy a hittanórai fekete pedagógia következménye lehet akár az egyházban való csalódás, a hittan vagy akár az egész egyház elhagyása. Bár a csalódásra több visszaemlékező is utalt a történetében, illetve a kérdőív későbbi

részében, arra is voltak elszórt utalások, hogy a későbbi pozitív tapasztalatok nyomán a fájdalmas emlék többé-kevésbé helyre került. Számomra viszont megdöbbentő volt, hogy ebben a mintában senki sem számolt be teljes körű igazságszolgáltatásról és kiengesztelődésről az érintett tanárral. Attól félek, hogy a bűnbocsánatról szóló igehirdetésünk és tanításunk csupán írott malaszt marad, ha a tényleges bűneinkért a saját tanítványaink előtt nem kérünk bocsánatot.

Felhasznált irodalom

- BUCHER, Anton A. 2018. *A spiritualitás pszichológiája*. Oriold és Társai Kiadó, Budapest.
- BUNGE, Marcia J. 2001. Introduction. In: uő (szerk.): *The Child in Christian Thought*. W. B. Eerdmans, Grand Rapids. 1–28. o.
- HUNYADY Györgyné – M. NÁDASI Mária 2014. *Az iskolakép változatai és változásai*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. http://www.eltereader.hu/media/2014/06/Hunyady_Nadasi_Az-iskolakep_READER.pdf.
- HUNYADY Györgyné – M. NÁDASI Mária – SERFŐZŐ Mónika 2006. *Fekete pedagógia. Értékelés az iskolában*. Argumentum Kiadó, Budapest.
- PUKÁNSZKY Béla 2001. *A gyermekkor története*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- SZEKSZÁRDI Júlia 2007. A fekete pedagógia jelenségvilága. Diszfunkcionális hatások az iskolában. *Új Pedagógiai Szemle*, 57. évf. 5. szám. 117–121. o. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00113/2007-05-kf-Szekszardi-Fekete.html>.

Valóságértelmezés és ökumené

■ SZENTPÉTERY PÉTER

KÖRTNER, Ulrich H. J. 2018. *Ökumenische Kirchenkunde*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. (Lehrwerk Evangelische Theologie 9.)

Ulrich H. J. Körtnernek, a Bécsi Egyetem Protestáns Teológiai Fakultása (német származású, református) rendszeres professzorának ökumenikus egyházismerete a második az Evangelische Verlagsanstalt gondozásában megjelenő tízkötetes teológiai tankönyvsorozatban. Az elsőről, a szintén általa írt dogmatikáról a *Lelkipásztor* 2020. évi első számában olvashattunk ismertetést (OROSZ 2020).

Az *előszó* szerint a könyv nem csupán a kereszténység fő irányzatairól és egyházairól kíván áttekintést adni, hanem az ökumenéről, annak történetéről, jelenlegi helyzetéről, egységmodelljeiről, sőt a zsidósághoz és más vallásokhoz való viszonyára is kitér. Vagyis az ökumenikus teológia kérdéseit is érinti. A mai pluralista és pluralizálódó világban aligha lehet másképp. Ugyanakkor „bevallja”, hogy a könyv protestáns teológus műve, akitől elvárható, hogy a saját szemléletmódja iránt is kritikus legyen.

A könyv nyolc fejezetből áll, az első–második és a nyolcadik mintegy keretbe foglalja a közbülső fejezetek ismeretéseit. Az egyes fejezetek után megadja az ajánlott irodalmat, végül a felhasznált irodalom jegyzékét. Nyilvánvaló, hogy az óriási anyagot nem lehet a teljesség igényével egyetlen kézikönyvbe összesűríteni, és kinek-kinek saját szűkebb szakterülete, érdeklődési köre (meg egy-két sajtóhibás évszám) alapján itt-ott hiányérzete támadhat. A könyvet persze a német nyelvű olvasók igényeire és nem a szomszédjaikéra szabták. A nagyívű vállalkozás mindenképpen tiszteletre méltó és hasznos, további kutatásra, továbbgondolásra sarkall.

Már az *első fejezet* (Bevezetés: az ökumenikus egyházismeret tárgya és feladata) annyira gondolatébresztő, hogy

ezzel is kitölthetnénk a recenzió kereteit. A szerző szerint egyáltalán nem mindegy, hogy felekezettudományról vagy szimbolikáról beszélünk, mint régebben, vagy pedig ökumenikus egyházismeretről, hiszen ez szemléletbeli különbséget jelez. A szimbolika a 19. században történetkritikai összehasonlítással vizsgálta a keresztény felekezetek közötti különbségeket, leírta sajátosságait, amelyeket az egyes egyházak hitvallásaira és dogmáira vezetett vissza. A *denomináció*, *denomination* (szó szerint: megkülönböztető elnevezés) elsősorban angol nyelvterületen terjedt el, és már a 18. században valamely egyházi közösséget, felekezeti családot vagy helyi gyülekezetek szövetségét jelentette. Eredetileg csak protestánsokra vonatkozott, de azóta a katolicizmus, sőt a zsidóság és az iszlám különböző irányzatait is jelölheti (1–3. o.).

A komparatív szimbolika az izagógika (bevezetés, jelszül az evangélikus hitvallásokba) és a polemika tudományából nőtt ki. A *Konfession* kifejezést viszont már a reformátusokra sem olyan egyszerű alkalmazni, hiszen náluk nincs a mienkéhez hasonlítható konkordiakönyv. A katolikusok esetében a dogmák képezik a tanítás alapját, mindenestre a trienti zsinat óta a római egyház nagymértékben felekezeti jellegűvé vált. Az ortodoxokra alkalmazva még problémásabb, hiszen náluk nem önmagában a tanítás, hanem a liturgia van a középpontban (3–7. o.). A 19–20. század fordulóján Ferdinand Kattenbusch (1851–1935) nyomán terjedt el a leíró felekezettudomány, amely a keresztény felekezeteket nem csupán teológiájukban kívánja megragadni, hanem a kultusz, az egyházalkotmány, a valláserkölc és a kegyesség területén is. Konfesszió azokat a denominációkat, azaz egyházközösségeket értik, amelyeket a reformáció óta vallási vagy egyházi pártnak neveztek (8. o.).

Az ökumenikus mozgalom új impulzusokkal szolgált. Ernst Benz (1907–1978) vázolta fel az ökumenika program-

ját, amely elismeri más egyházak történelmi megjelenési formáinak jogosságát. Ezzel azonban az a probléma, hogy figyelmen kívül hagyja az emberi bűn szerepét a megosztottságban (9. o.). Barth nyomán Körtner arra hívja fel a figyelmet, hogy nagy, sőt az igazán nagy kérdés az egyház(ak) és a zsidóság viszonya, az utolsó fejezet erre részletesebben kitér. Ez persze egészen más jellegű, mint általában a vallásközi párbeszéd. (12–14. o.)

Ma egyszerre kell beszélnünk az egyház konfesszionálisáról és ökumenicitásáról. Az egység nem egyenlő az uniformitással. Egyoldalú szemlélet, ha a felekezetek léteiben csak az emberi bűn hatását látjuk, de azt is látnunk kell. A felekezet azonban sokkal komplexebb jelenség annál, mint hogy már az Újszövetségben megalapozottnak tekintsük (Ernst Käsemann vs. Gerhard Ebeling). (16–17. o.) A döntő az igazságértelmezés. Az igazság Jézus Krisztus személyében nyert kinyilatkoztatást, akit persze nem lehet a teológiai kijelentések korlátai közé szorítani. (20. o.) Már itt a bevezetésben utal a GEKE megbékélt különbözőség modelljére, és arra, hogy katolikus felfogás szerint nem kielégítő. (21. o.)

Az ökumenikus egyházismeretet nem úgy kell tekinteni, hogy teljes leírását adja minden, vagyis a sok ezer létező egyháznak és keresztény közösségnek, hanem csak „példaszerű bemutatást” (Friedrich Heyer) az egyháztörténet, a rendszeres és a gyakorlati teológia metszéspontjában. Ezenfelül feladata, hogy az ökumenének olyan elméletét fejlessze ki, amely a rendszeres teológiai ekkleziológia és a gyakorlati teológiai egyházelmélet metszéspontjában mozog. Vagyis átfedésben van az ökumenikus teológiával, amelynek feladata ezen túl az ökumené rendszeres elméletének és az ezzel összefüggő dogmatikai, etikai kérdéseknek a kidolgozása. (23–24. o.) Láthatjuk, hogy nincs éles határ, és az ökumené teológiáját csak a legfontosabb(-nak tekintett) egyházak, felekezetek, keresztény (háttérű) közösségek ismeretében lehet művelni.

A *második fejezet* (Az egyház eredete és sokszínűsége) először egyház és zsinagóga viszonyát tárgyalja. A kereszténység kezdetben heterodox zsidó mozgalom volt. Pál tette meg a döntő lépést azzal, hogy „tagadta a végidők isteni népének azonosságát a tapasztalati zsidó néppel”. Krisztus foglalta el a Tóra helyét. A kereszténység zsidóságtól való elszakadása már előre vetíti a későbbi konfesszionalizmust. (32–34. o.) Ugyanakkor az Ószövetség egyszerre összeköti és elválasztja a két vallást. Az egyházak, felekezetek fáját ennek megfelelően a zsidóságot is feltüntetve ábrázolja, és megnevezés nélkül más (szinkretista) vallásokra is utal (41. o.). A keresztény közösségeket különféle képpen tipizálták: szakramentális, kérügmaticus, spirituális, majd szociológiai, végül politikatudományi és vallásjogi szempontból (44–47. o.).

A *harmadik fejezet* a bizánci ortodox egyházakat írja le. Tizenöt autokefál, hét autonóm és néhány független (az-

az a többiek által nem vagy csak egy részük által elismert) egyház tartozik ide. Az ortodox teológia nem a bűnös megigazolását, hanem a halálnak alávetett ember megistenülését tanítja (54–55. o.). Így az ikon is ablak az égre (56. o.). Részletezi a liturgia már az első fejezetben említett központi szerepét, azzal zárva, hogy a húsvéti ünneplés minden mást túlszárnyal, érzékelhetővé teszi a hit középpontját: Jézus Krisztus azért jött a földi világba, hogy a halálnak alávetett régi létet átváltoztassa (65. o.). Ortodoxia és ökumené viszonya ellentmondásos, ami Rómával kapcsolatban a történelmi előzmények alapján érthető. VI. Pál pápa és I. Athenagorasz konstantinápolyi pátriárka kölcsönös átokvisszavonása 1965-ben még nem szüntette meg a szakadást. A protestánsok Melanchthonnal és másokkal kezdődött közeledési kísérleteit az ortodoxok végül elutasították, Zinzendorf azonban sokat átvett az ortodox liturgiából és spiritualitásból (71–72. o.). Az ortodox egyházak mindmáig kifogásolják a protestánsok hozzáállását bizonyos kérdésekben (nők papsága, azonos neműek viszonya stb.) Míg az EVT-ből való kilépésüket sikerült elhárítani, az EEK-t többen is otthagyták (73–74. o.).

A *negyedik fejezet* az ókeleti egyházakkal, vagyis a nem khalkédóniakkal foglalkozik. A monofizita elnevezés valójában ellenfeleiktől származik. Nesztoriosz elítélése pedig a kutatás mai állása szerint igazságtalan volt, hiszen krisztológiája a khalkédóni kereteken belül maradt (78–79. o.). Az ókeleti egyházak közé sorolják a közel-keleti aszszír (nesztoriánus) egyházat. Továbbá ide tartozik a kopt, az etióp, a szír ortodox egyház, az utóbbiból alakult indiai Tamás-keresztények hat közössége (ebből kettő Rómával unióban) és kisebb csoportjai, az örmény egyház és további hat, Rómával unióban lévő közel-keleti egyház (80–94. o.).

Az *ötödik fejezet* címe – Katolikus egyházak – első pillantásra furcsának tűnhet. A szerző azonban megmagyarázza, hogy a római egyház nem képviseli a teljes katolikus kereszténységet, már csak a belőle kivált ókatolikusok miatt sem. A könyv legerjedelmesebb ismertetése természetesen a római katolikus egyházzal szól (98–150. o.). Önértelmezése szerint az egyetlen igaz egyház a szó teljes értelmében, így az ökumené végső soron egybeesik a katolikus egyház intézményével (98. o.). A reformáció, mint a szerző már a bevezetésben is említette, oda hatott, hogy a római egyház akarata ellenére felekezetivé lett. A II. vatikáni zsinat a modernitás körülményei között kereste az egyház új önértelmezését. A zsinat mindmáig ható polarizálódással is járt (Hans Küng, latin-amerikai felszabadítási teológia, vallások párbeszéde stb.). Körtner szerint a jelenlegi pápa teológiailag konzervatívabb, mint ahogy a nyilvánosságban megjelenik, és a konzervatívok továbbra is erősek (102. o.). Minden valóban szükségeset elmond a római egyházzal: világhelyzet, regionális különbségek és hatásaik, istentiszteleti élet. Utóbbinál arra hívja fel a figyelmet, hogy az úrvacsorai közösség legnagyobb akadá-

lya nem a szentség teológiája, hanem az egyházi hivatal értelmezése (113. o.).

Az egyházszervezet és a kánonjog tárgyalása sem maradhat el. Katolikus tanítás szerint nem fogadható el a látható és a láthatatlan/rejtett egyház reformációi megkülönböztetése. A katolikus egyház *societas perfecta*nak tekintti magát, hiszen önmagában és önmaga által mindent birtokol, mégpedig azért, mert az egyház természetfeletti eredetű (119. o.). A jognak nem az a célja, hogy fegyelemmel pótolja a kegyelmet, a karizmákat és a szeretetet, hanem hogy a rend segítségével lehetővé tegye ezek érvényesülését (126. o.). A katolikus egyház mint *sacramentum mundi* felfogásából következik, hogy feladata a világ megszentelése, konkrétan a társadalom keresztényiesítése, a keresztény nyugat koncepciója. Ez Európa újraevangelizálásának programjában nyilatkozik meg, ami a protestáns szerző szerint rekatolizálásként értendő. (128–129. o.) Nagy hangsúly esik az egyház társadalmi tanítására: az istenképüsből következően a személyesség, a szolidaritás, a szubsidiaritás és a közjó elvei alapján (134. o.), amelynek folytatása a karitás (135–139. o.). A szerzetesség sem maradhat ki Szent Benedektől Teréz anyáig (139–142. o.).

A protestáns olvasó számára természetesen az ökumenéhez való viszony a legizgalmasabb. Óriási a fejlődés az *Unitatis redintegratio*ig XIII. Leó 1896-os *Satis cognitum* enciklikájához képest, amely szerint aki a római egyház egyetlen tantételét is elveti, az az egész keresztény tanítással teszi ezt. Az EVT különböző egységkoncepcióihoz képest a római a koncentrikus modellt követi: minden egyház a katolikus egyházhoz mint Krisztus testének látható megnyilvánulásához viszonyítandó – azaz kisebb-nagyobb hiányosságaik vannak. Közös hiányosságuk az az egység, amelyet a péteri tisztség hoz létre (143–144. o.). A megigazulásról szóló közös nyilatkozat 1999-ben mint ha az egyházértelmezésben is közeledést hozott volna, de a következő évben a *Dominus Iesus* nyilatkozat megállapította, hogy a reformáció egyházai „nem egyházak a szó tulajdonképpeni értelmében” (145. o.). Kérdés, hogy az UR 22 szerinti *defectus ordinis* tökéletlenséget jelent-e, vagy pedig teljes hiányt. Az *Ut unum sint* enciklikával (1995) kapcsolatban a szerző utal arra, vitatott, hogy a péteri hivatal csak kívánatos-e (*bene esse*), vagy pedig létszükséglet (*esse*) (147–148. o.). Az ökumené, ökumenizmus után a *Nostra aetate*ből kiindulva beszél a nem keresztény vallásokhoz való viszonyról, Karl Rahner anonim keresztények koncepcióját és Paul Knitter pluralista felfogását tárgyalva, mely utóbbival szemben lépett fel a *Dominus Iesus* nyilatkozat. A nyilatkozat alapján is megállapítja, hogy közvetlen összefüggés van a vallások ökumenéje és a felekezetek ökumenéje között (148–150. o.).

Végül pedig a fejezet címének megfelelően az Utrechti unióról és az ókatolikus egyházakról szól. Az utrechti érsekség a janzenizmussal kapcsolatos viták miatt vált

el 1724-ben Rómától. 1871-ben alakult Münchenben a német ókatolikus egyház, majd a svájci és az ausztriai, amelyek elvetették az I. vatikáni zsinat határozatait. Az Utrechti unióval való egyesülésre 1889-ben került sor. A pápa csak *primus inter pares*, elvetik a két Mária-dogmát, vallják Krisztus testi jelenlétét az eukharishtiában, a transzszubsztanciációt viszont nem, és a Niceai hitvallást a *filioque* nélkül fogadják el (150–153. o.).

A *hatodik*, messze leghosszabb fejezet (155–254. o.) a protestáns egyházakkal foglalkozik. Protestáns egyházaknak azokat nevezzük, amelyek közvetlenül vagy közvetve a 16. századi reformációból származnak, de a később hozzá csatlakozott előreformátorokat, a valdenseket és a huszitákat is. A protestantizmus vallási és kulturális hatásait tekintve messze több, mint az ide sorolt egyházak összessége (155–156. o.). Az evangéliumi szabadság a protestantizmus erőssége, a dogmatikai és intézményes pluralizmus azonban, amely kedvezett az új felekezetek létrejöttének, a gyengesége (166. o.). Majd sorra veszi a legfontosabb egyházakat, természetesen az evangélikussal kezdve (170. o.). A református egyházzal kapcsolatban felhívja a figyelmet, hogy az evangélikushoz viszonyított különbségek nem csupán a teológiai kérdésekből, hanem a különböző politikai és társadalmi keretektől is adódnak (184. o.). Majd az uniált egyházak és a protestáns egyházszövetségek (EKD, svájci protestáns egyházszövetség, ausztriai evangélikus és református egyház: A. B. és H. B.) következnek (197–207. o.). A valdensek, a mennoniták, a herrnhutiak után szól az anglikánokról. VIII. Henrik eredetileg nem új felekezetet, hanem csak nemzeti egyházat akart, a Thomas Cranmer canterburyi érsek által már 1538-ban megfogalmazott tizenhárom pontban azonban jelentős lutheri hatás. Ami viszont a protestantizmuson belül is problémát okozhat, az az, hogy az anglikánok az egyház egységéhez elengedhetetlennek tartják a történelmi püspöki tisztséget; ezt még fokozza, hogy annak mikéntjéről a saját soraikban sincs teljes egyetértés (230–232. o.). Az angol puritanizmusból kinőtt kongregacionalisták is a Református Egyházak Világközösségének tagjai. (236. o.) A baptizmusról megtudjuk, hogy ha volt is mennonita befolyás, a megalakulás közvetlen oka a puritán szeparatizmus (238. o.). Martin Luther King (1929–1968) (240. o.) mellett talán a könyv írásakor még élő Billy Grahamet (1918–2018) is meg lehetett volna említeni. Majd az anglikán ébredésként induló metodista egyház és a belőle kinőtt Üdvhadsereg következik. Utóbbi nem tekint magát külön egyháznak, nem kíván áttéríteni, de saját istentiszteleti életet folytat (248. o.). A fejezet a 40 ezer tagot számláló Németországi Szabad Evangéliumi Gyülekezetek Szövetségével (BFeG) zárul.

A *hetedik fejezet* – Pünkösdi-karizmatikus kereszténység és különleges keresztény közösségek – fokozott érdeklődésre tarthat számot. Bevezetésül tisztázza a szekta fogalmát (255–259. o.), tegyük hozzá: ha egyáltalán lehetséges. A *sequor* igéből származtatott *secta* iskolát, irányzatot

jelent. A korai kereszténységben olyasmint jelentett, mint a αἵρεσις. Pállal kapcsolatban használták ezt a görög fogalmat zsidó ellenfelei (ApCsel 24,5), a Vulgata ezzel a latin szóval adja vissza. A felekezettudomány számára a szekta kifejezésnek csak az ellentettjével, azaz az egyházzal együtt van értelme. A szót a kriminalizálás is terheli, Németországban a szcientológia „egyház” és az úgynevezett pszichoszekták elleni kampányok miatt. Használata állami részről nem ajánlott. Egyházi szolgálatban azonban használják, amikor például valamely csoporthoz tartozás negatív lelki, társadalmi, teológiai következményeire akarnak figyelmeztetni. Ez teológiai szempontból legitim, ugyanakkor természetesen nem ment fel a tisztesség, kiegyensúlyozottság követelménye alól. Szechtának vagy különleges közösségnek (*Sondergemeinschaft*) azokat a kereszténységhez rendelhető vagy vele kapcsolatban álló közösségeket nevezi a szerző, amelyek vagy az egyházak többségétől eltérő külön tanításokat képviselnek, vagy a Biblián túl a kinyilatkoztatás más formáira, személyekre, írásokra hivatkoznak. Az ilyen közösségek gyakran elutasítják az ökumenét. Amint már a 2. fejezetben is hangsúlyozta, az ismertett közösségek didaktikai okból szerepelnek a fejezetben, és nem azért, mintha mindannyiuknak közös teológiai alapjai lennének.

A 19. század vége óta számos pünkösdinek vagy karizmatikusnak nevezett mozgalom indult, amelyek a Szentlélek megtapasztalására és különféle adományaira hivatkoztak, a keresztény hit kiinduló- és középpontjává téve azt. Megkülönböztetendő az 1900 körül induló pünkösdi mozgalom (Charles F. Parham, William J. Seymour) és a történelmi egyházakban 1960-tól kezdődő újkarizmatikus mozgalom (Dennis Bennett, Wolfram Kopfermann), 1980 óta számos független gyülekezet alapításával, és fontos a John Wimber és C. Peter Wagner által elindított harmadik hullám is. A szerző ugyanakkor kritikusan említi a jóléti evangélium (Wohlstandsevangelium) tanításának előfordulását (259–264. o.).

A kvékerek 17. században indult mozgalma a Szentírás mellett további kinyilatkoztatásokkal, például más vallásokéval is számol. Az elnevezés – remegő, rengő, a *quake* igéből – eredetileg gúnynév volt, a karizmatikusokhoz hasonló jelenségek miatt. Magukat Jn 15,14 alapján a barátok társaságának nevezik. Bár az ökumené iránt nyitottak, nehézséget jelent, hogy nem fogadnak el kötelező hitvallást (267–271. o.). A hetednapos adventista egyházzal meg tudjuk, hogy bár az alapító William Miller (1782–1849) elismerte a Dán 8,14-re és 9,24-re vonatkozó számításainak kudarcát, ezt többen is átértelmezve, szechtás teológiát kifejlesztve megmentették. Ellen G. White-tal (1827–1915) kapcsolatban lehetett volna a látomásokat említeni, továbbá a vasárnapot „megvédeni” (271–274. o.). A Jehova Tanúi az adventizmusból kinőtt kiliasztikus közösség. Az alapító Charles Taze Russell (1852–1916) az adventista Nelson H. Barbour nyomán 1874-re várta az ezeréves birodalom kezdetét, majd 1878-ra a Jel 7,4; 14,1–

5-ben szereplő száznegyvennégyezer elragadtatását. A döntő, mint tudjuk, hogy az 1914-es év nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Talán meg lehetett volna említeni, hogy az utolsó megadott időpont 1975 volt, és 1995 óta lemondtak a konkrét dátumok számolgtatásáról. Viszont fontos az a megjegyzés, hogy az 1990-es évek kezdete óta követniük kell az emberi törvényeket, ha azok nincsenek közvetlen elmentmondásban Isten törvényeivel (275–277. o.). Tegyük hozzá: az ördög a részletekben van, és „csak” az a kérdés, hogy mely részletekben... A mormonoknál a „többi” egyházhoz képest olyan súlyosak a tanításbeli különbségek, hogy már nem beszélhetünk a keresztény hagyományon belüli közösségről. Inkább egy amerikai jellegű, önálló szinkretista új vallásról van szó. Ezzel teljesen egyetértve azt érezhetjük, hogy egy és egyharmad oldalnál többet „érdemeltek” volna. A poligámia egykori, már csak szakadár csoportok általi gyakorlása (a róla való lemondás 1980-as évszáma nyilván sajtóhiba 1890 helyett), a helyettes kereszttség 1Kor 15,29 alapján, az örökkévalóságra szóló házasságkötés, a Szentháromság, az eredendő bűn és a kegyelem általi megváltás tanításának elvetése mellett éppen az ökumenét leginkább kizáró okot, a politeizmust, az Isten és ember közötti határ elmosását nem említi (277–279. o.).

Az Új Apostoli Egyház is Krisztus visszajövetelére készülve alakult 1831-ben karizmatikus gyülekezetként, majd tizenkét apostolt választottak, hogy felkészítsék rá az embereket. Különböző szakadások után a mai egyház létrejött a főapostol tisztségének bevezetésétől számítható (Friedrich Krebs, 1832–1905). Az apostoli hivatal az egyház ismertetőjegyeihez tartozik, ők a helyreállított ősegyház, bár ma már nem vitatják el mások egyház voltát. A kereszttség csak egy apostol általi „elpecsételéssel” lesz teljessé, és az úrvacsora is csak akkor, ha apostol vagy megbízottja szolgálta ki. A lélek halhatatlanságában való hitükből következik, hogy az elhunytak a prédikáció hallgatásával, továbbá helyettes kereszttséggel és úrvacsoravétellel üdvösségre juthatnak. Az egyházi hivatalról szóló tanításukat igyekeznek a római katolikushoz igazítani, élén a főapostol „péteri szolgálatával” (279–283. o.).

A fejezet az unitáriusokkal zárul (283–285. o.). A bevezető 16. századi indulás (Szervét és mások) után elmondja, hogy a 18. századi unitarizmus nem azok egyenes folytatása, hanem egyfajta mérsékelt felvilágosodás talaján keletkezett, vallási gyökerei az angol disszentereknek és a puritanizmusban keresendőek. Így híres angol és amerikai gondolkodók (Joseph Priestley, Benjamin Franklin, George Washington stb.) után említi, hogy az első, magát unitáriusnak nevező gyülekezet 1784-ben alakult Bostonban. Végül utal arra, hogy már a reformáció korában alakultak Lengyelország-Litvániában, Magyarországon és Erdélyben unitárius egyházak, hogy Romániában elismert vallási közösségnek számítanak, és Magyarországon is van néhány gyülekezetük. A magyar olvasó itt kénytelen hangot adni

hiányérzetének. A 16. századi kiemelkedő képviselők között Dávid Ferenc is kihagyhatatlanul ott van. Az 1568-as tordai országgyűlés határozata jóval az angol „mérsékelt felvilágosodás” előtt úttörő jelentőségű volt Európában. Az erdélyi egyház legkésőbb 1638 óta nevezi magát unitáriusnak. És persze nem tudunk nem gondolni a leghíresebb (eredetileg katolikus) magyar unitáriusra, Bartók Bélára.

A *nyolcadik*, utolsó fejezetben az ökumenéről kapunk áttekintést. A modern ökumenikus mozgalom a 19. századi missziói mozgalmakból, a felekezetek feletti kezdeményezésekből és az uniós mozgalmakból nőtt ki. Az előzményeket is megemlíti, a marburgi kollokviummal (1529) kezdve. Az ökumené születését az edinburgh-i világmisziói konferenciától (1910) számítják. Négy irányban fejlődött tovább: a missziói mozgalom (John Mott, 1865–1955), a nemzetközi békemozgalom (Friedrich Sigmund-Schultze, 1885–1969, Dietrich Bonhoeffer), a gyakorlati kereszténység (Nathan Söderblom, 1866–1931, William Temple, 1881–1944 és az első EVT-főtítékár, Willem A. Visser't Hooft, 1900–1985), a hit és egyházszervezet mozgalom (Charles Brent, 1862–1929). Ezek vezettek el az EVT megalakulásához 1948-ban Amszterdamban. Az ötödik is nagyon fontos, a II. vatikáni zsinat nyitása (286–290. o.). Sajnos úgy tűnik, hogy minden reform ellenére az EVT valamennyire válságban van. Vagyis lejárt a nagy ökumenikus víziók kora, a mozgalom stagnál, ami az EVT munkájában és befolyásában is érezhető. Az EEK 1959-ben alakult, a 2013-as budapesti nagygyűlésen határozták el a szervezet karcsúsítását, és helyezték át székhelyét Genfből Brüsszelbe. Fontos az EEK és az európai katolikus püspöki konferenciák tanácsa által kiadott *Ökumenikus charta* (2001), amelynek betartására a tagegyházak és szervezetek önként vállaltak kötelezettséget (296–299. o.). Hadd tegyük hozzá: van még mit javítani... Majd a felekezeti világszövetségek következnek: a Lutheránus Világszövetség, a Református Egyházak Világközössége, a Metodista Egyházak Világtanácsa (300–303. o.). Utána foglalkozik az evangélikus és református egyházak közötti uniós törekvésekkel, majd a *Leuenerbergi konkordia* nyomán létrejött egyházközösséggel, amely 2003 óta az Európai Protestáns Egyházak Közössége (GEKE) nevet viseli. Ennek koncepciója nem az unió, hanem „az egység a megbékélt különbözőségben” (307. o.). Az 1846-ban alapított Evangéliumi Aliansz az evangélikál irányultságú kereszténység szövetsége (311–312. o.). Majd a szerző részletesebben visszatér egyház és zsidóság viszonyára, mint az ökumenikus teológia központi kérdésére, elsősorban német egyházi dokumentumok alapján. Ezeket túl különösen a GEKE 2001-es *Egyház és Izrael* (Kirche und Israel) című tanulmányi anyagát emeli ki, amely az első európai szintű protestáns állásfoglalás a témában. Ugyanígy a vallások közötti párbeszéddel is részletesebben foglalkozik. A kereszténység indulása a zsidóságon kívül egyszerre jelentett elhatárolódást és inkulturációt. Mivel az ökumené szorosan

kapcsolódik a misszió történetéhez, a más vallásokhoz való viszony már csak ezért sem kerülhető meg. A misszió mellé az utóbbi évtizedekben egyre inkább a dialógus és az együttélés lépett, ez utóbbiak persze nem alternatívát, hanem lehetséges formát jelentenek (320–321. o.). A vallásszabadságnak nemcsak ellenséges államokkal, hanem az ezt kizárni vagy korlátozni kívánó vallásokkal szemben is érvényesülnie kell. Persze a saját igazságáról való meggyőződés nélkül mindenféle hit komolytalan. A vallások közötti párbeszédtől meg kell különböztetni a vallások teológiáját, vagyis a kommunikációtól a reflexiót (323. o.). A *Nostra aetate* elismeri más vallások értékeit, de a *Dominus Iesus* nyilatkozat (2000, a 2002 sajtóhiba, 324. o.) elutasítja a vallások pluralista teológiáját.

Az „ábrahामी ökumenével” (a szerző nem használja a kifejezést) kapcsolatban az EKD 2015-ös *Keresztény hit és vallási sokszínűség protestáns szempontból* (Christlicher Glaube und religiöse Vielfalt in evangelischer Perspektive) című tanulmányi anyaga alapján figyelmeztet, hogy bár mindhárom vallás hivatkozik Ábrahámra, ez hitbéli meggyőződés szempontjából mást-mást jelent. „A három monoteista vallás különbözik abban, ami összeköti őket.” Utolsónak egy korábbi, *Világosság és jószomszédság* (Klarheit und gute Nachbarschaft) című anyagból (2006) idéz, amely rámutat arra, hogy bármennyire is értékes a hasonlóságok felfedezése, közelebbi szemügyre vétel esetén egyre nyilvánvalóbbak a különbségek. „Az egyetlen Istenben való hit megállapítása nem visz nagyon messzire.” A Biblia Istene a muszlimok előtt sem rejtőzött el. Ennek nyomai azonban még nem alapoznak meg közös hitet, még kevésbé közös igehirdetést vagy kegyességi gyakorlatot. Mégis arra hívnak keresztényeket és muszlimokat, hogy szétszakadozott világunkban Istenre irányítsák az emberek figyelmét (325–326. o.). – Hadd tegyük hozzá: egyházi hirdások mintha nem mindig e józan hangok érvényesüléséről szólnának...

Már csak a helyi ökumené és az ökumenikus mozgalom modelljei és távlatai vannak hátra. Az ökumené kezdetétől fogva bázismozgalom is, és a II. vatikáni zsinat óta megelégnék. Elkötelezett keresztény gyülekezeti tagok nélkül az egyházak nem tartanának ott, ahol most. De sokszor az a benyomásunk, hogy az ökumené stagnál, a dogmatikai problémák kevésbé érdeklik az embereket. Ugyanakkor helyi szinten többnyire „ökumenikus normalitás” uralkodik, a közös alkalmak természetessé váltak. (A szerző nyilván elsősorban a német nyelvterületet tartja szem előtt.) Érzékeny kérdés persze az úrvacsorai közösség és a különböző felekezetűek házasságából született gyermekek keresztelese. A diakóniában, szociális munkában azonban igen széles körű az együttműködés. Kiemelendő továbbá a nők világi manapja, az ökumenikus imahét, majd a németországi ökumenikus szervezetekről és bizottságokról esik szó. Tudni kell, hogy az EVT-ben és a nemzeti egyháztanácsokban

nem egyházközösségről, hanem csak munkaközösségről van szó (327–334. o.).

Végül az egység négy, valamilyen szinten használható modelljét tárgyalja, röviden elintézve az első hármat:

– Korporatív újraegyesítés: római katolikus törekvés, nem teljes feladás, hanem unió Rómával, a péteri tisztség elismerésével.

– Konciliáris közösség a világ számára való közös bizonyoságtétel (béke, igazságosság, teremtett világ megőrzése) szükségességéből kiindulva.

– Eukharisztikus koinónia, amely az ökumené krisztocentricitását trinitárius ekkleziológiával kívánja „legyőzni”. Ahogyan a Szentháromság személyei a perikorézis tanítása szerint áthatják egymást, úgy hasonlóan az egyházak is. A probléma ezzel a felfogással is az, hogy az egyházak sokfélesége nemcsak a Szentlélek munkája és az isteni gazdagság kifejezése, hanem emberi konfliktusoké és bűnös szakadásoké is. (334–336. o.)

– Megbékélt különbözőség, elsősorban a *Leuenbergi konkordia* alapján. Nem tekintik a látható egység más szintje előkészületének, hanem a látható egység azon formájának, amely megfelel a reformáció egyházfogalmának, különösen is az *Ágostai hitvallás* VII. cikkének. A kifejezés csak a *Jézus Krisztus egyháza* (Die Kirche Jesu Christi) című tanulmányban, 1994-ben fordul elő először, és az EKD is magáévá tette. Katolikus részről viszont heves elutasításra talált. Így például Leo Scheffczyk (1920–2005) szerint a *Leuenbergi konkordia* a „meg nem békélt különbözőségben” való egység megalapozása (336–340. o.).

A fejezet utolsó pontja a kitekintés (341–343. o.). A megbékélt különbözőség és a megigazulásról szóló nyilatkozat körüli vita is azt mutatja, hogy az utóbbi évtizedekben a konszenzusökumenétől eltávolodás tapasztalható a differencia- vagy profilökumené felé, egymás kölcsönös (tegyük hozzá: többé-kevésbé kölcsönös) tiszteletével. Kívánatos az ökumenikus hermeneutika, amelynek célja nem egy-

szerűen a más hagyományokat képviselők jó szándékának feltételezése, hanem a témákban kell előrehaladni, ezekhez pedig új, közös nyelv szükséges. A *consentire* az *Ágostai hitvallás* említett VII. cikke szerint szükséges és elegendő marad az egyházközösséghez. A nyelvi és liturgiai sokszínűség miatt azonban jelentését újra meg kell határozni, mégpedig mint a feloldhatatlan különbségek koherenciáját. Ehhez pedig az óvás, kifogás (Einspruch) hermeneutikájával kellene kiegészíteni. Azaz, tegyük hozzá, arról van szó, hogy az egyházaknak szükségük van külső kritikára. Az egyházak közössége persze nem merülhet ki ebben, hanem – *ubi et quando visum est Deo* – a Szentlélek közös felismerésekre, megvilágosodásra juttathatja az egyházakat. A szerzőnek és vele együtt az olvasónak utójára is a felekezeti sokszínűség valóságával egyrészt mint gazdagító változatossággal, másrészt mint az emberi bűnök következményével kell küzdenie. Mindenesetre a látható egységnek legalább az úrvacsorai közösségben kellene valósulnia. A megbékélt különbözőség teológiailag felelősen csak akkor vállalható, ha nem statikusan, hanem dinamikusán értelmezzük.

A könyv utolsó mondataiban az ökumené valóságának értelmezése egyszerre kijózanító és lelkesítő. Az ökumené munkálásának végső reménysége nem a földi egyház látható egysége, hanem Isten országa. „Nem az egyház egységéért, hanem az ország eljöveteleért imádkozzák a Miatyánkot. Az egyház(ak) látható egysége, akárhogy is értsük, nem feltétele Isten országa eljövetelenek.” – Valóban nem, de az egység munkálása, bármilyen előrelépés legalább egy kicsit közelebb visz az eljövendő országhoz.

Hivatkozott mű

Orosz Gábor Viktor 2020. Valóságértelmezés. *Lelkipásztor*, 95. évf. 1. sz. 22–24. o.

Húsvét ünnepe után 2. vasárnap (Misericordia Domini)

► Jn 10,22–29

Igehirdetési előkészítő

A jó Pásztor nyilvánossága

A vasárnap jellege

A húsvét utáni vasárnapok közt ez is az introitus kezdőszaváról kapta nevét: Misericordia Domini – „Az Úr kegyelme betölti a földet, igéjével alkotta a mennyet, és minden seregét Lelke erejével.”

Az idekapcsolódó igék szokatlan „együgyűséggel” a jó pásztorról, a gyülekezetét ismerő, szerető, vezető és megtartó, feltámadt Krisztusról tanúskodnak: Ezékiel és Jeremiás pásztorpróféciái, az ezeket beteljesítő, ezekre hivatkozó Jn 10, valamint a Krisztus gyülekezetpásztoroló szolgálatára mutató ApCsel 20 vagy 1Pt.

Isten igéinek ilyen veretesen egységes tanúságtétele láttán jó, ha felkészülésünk és igehirdetésünk során fokozottan órá, a jó pásztorra fókuszálunk, nehogy a mi „pásztori” teljesítményünk vagy az aziránt támasztott elvárásaink kapjanak hangsúlyt. Segítségünkre van ebben Jn 10 egésze, amelynek ígében záró, alkalmazott illusztrációját adja Jézus az ellenfeivel való konfliktus során: az ő juhait kétségbevonhatatlanul az övéi; ismeri őket, általa élnek, s ezen semmi sem változtathat.

A textus vizsgálata

A decemberi hanukaünnepen a templom eredeti, a babiloni fogságát „túlélő” keleti csarnokában tanít Jézus. Az

evangélium már a 7. fejezet (a lombsátrak ünnepe) óta Jézus jeruzsálemi tartózkodásáról szól. Az Atyától való küldetéséről, vele való egységéről tesz újra meg újra bizonyosságot. Körülötte egyre feszítőbb a kérdés: Krisztus ő vagy sem?

A templomszentelési ünnepen tetőzik e feszültség. Így jelzi ezt a bevezető mondattal (22. vers): Ἐγένετο τότε τὰ ἐγκαίρια ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις· χειμῶν ἦν („Lett pedig a templomszentelés[i] ünnep] Jeruzsálemben; tél volt”). Az evidens – tehát vélhetően átvitt értelemben (is) értendő – évszakmegjelöléssel¹ utal a keményszívűségre és az abból fakadó, küszöbön álló kenyértörésre.

Dűlőre akarnak jutni, végére akarnak járni a Jézus-dilemmának (24. vers): ἐκύκλωσαν οὖν αὐτὸν („körbevettek tehát/akkor őt...”), és az ő fogalmaik szerinti színválásra hívják: Ἐως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις, εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός, εἰπέ ἡμῖν παρρησίᾳ („Még meddig lebegteted/tartod fel a lelkünket: ha te vagy a Krisztus, mondd meg nekünk bátran/nyilvánosan”).

Jézus azonban más értelemben vall színt: az ő kiléte nem titok, de nem is a kért nyilvános színvallás: τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς μου ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ („A cselekedetek, melyeket én az én Atyám nevében teszek, azok tanúskodnak rólam”). A ποιῶ és a μαρτυρεῖ bátorít: ne keressük, mely tetteire utal (vissza) Jézus, hanem értsük őket egész valójára. Minden megnyilvánulása az Atya nevében van, ez igazolja tőle való küldetését és vele való egységét. Ez az ő hangja, amelyet az övéi hallanak (27. vers: τὰ πρόσωπα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούουσιν), ellenfelei pedig szükségképpen nem (26. vers: ὑμεῖς οὐ πιστεύετε, ὅτι οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν).

¹ Mint Vörösmarty Mihály az *Előszó*ban (1851): „Most tél van és csend és hó és halál...”

Mégis nekik mondja el összegző tanúságtételét az övéivel és az Atyával való egységéről: a 27–28. versben a fenti elsőn túl további öt jegyet sorol fel övéiről, majd az utolsót megismétli az Atyával kapcsolatban (29. vers: οὐδεὶς δύναται ἀρπάξειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρὸς).

A perikópa összefüggései

Érdekes jelenség az evangéliumokban a „messiási titok”. A szinoptikusok „ezt ne mondjátok el senkinek” jellegű tilalmaival szemben János számomra jóval praktikusabban, érthetőbben fogalmazza meg ennek értelmét:² a világosság és sötétség, látás és vakság, „én juhaim” és „nem én juhaim” képei mögött világos és egyszerű bizonyosság áll: Jézus nem „közszerelő”. A közszerelő megítélése bennünk, a „közönségben” attól függ, hogy az objektíven mérhető szavai és tettei milyen szimpátiát váltanak ki bennünk, mennyire vannak összhangban a szubjektív ízlésünkkel vagy céljainkkal, érdekeinkkel. Tehát megismerhető és szabad döntésünk szerint választható.

A Krisztus-hit ettől eltérően az Atyától való kiválasztás, elhívás és újjászületés kérdése. Ezért nem is teheti meg Jézus, hogy „nyíltan” színt valljon: ő-e a Krisztus. Ez nem lenne adekvát információ, sem pro, sem kontra. Az ő hangja az övéi számára hallható, azaz „nyilvános színvallás”, ellenfelei számára pedig botrány, azaz „a megütközés köve”.

Az igehirdetés felépítése

A mesében kopogtattak az ajtón. A gidák sorsa a házban azon múlt, hogy a szemüknek hisznek, vagy a fülüknek. Mert jól hallották őket, hogy a hang nem stimmel. De azt látták, hogy a kéz, amely benyúl a résen, az stimmel. Végül a gidák a szemüknek hitték – ahogy ez már lenni szokott. Az öreg Izsák is hasonlóképpen járt: ő nem tudott a szemének hinni, mert vak volt, de valami hasonlót tett, amikor így szólt: „A hang Jákób hangja, de a kéz Ézsau keze” – és megáldotta Jákóbot. Mert a szemét helyettesítő kezének hitt, nem a fülének.

Valószínűleg egyikük sem ismerte az igét: „...boldogok, akik nem látnak, és hisznek”, avagy „az én juhaim hallgatnak a hangomra”. A gidáknak mindenesetre ez lett a vesztük a mesében: beengedték maguk közé a farkast, és ettől kezdve egyetlen esélyük maradt: hogy eljön az édesanyjuk, és megmenti őket a farkas bendőjéből. Hála Istennek, ez meg is történt. Semmi, még a ravasz, szemüket megtévesztő farkas sem ragadhata ki őket édesanyjuk kezéből.

Mivel így szól a mese, és így szól az ige is, ezért nekünk, a Pásztorhoz tartozóknak nem kell rettegnünk. Nem kell

erősebbnek lennünk a legerősebbnél, a „farkasnál”. Nem kell magunkra hagyatva döntenünk, hogy kinyissuk az ajtót, vagy ne; beengedjük a kopogtatót, vagy ne. A mi Pásztorunk, amióta győzött a „farkas” felett, hozzánk, a tanítványaihoz bizony kopogtatás nélkül, zárt ajtón keresztül is belép. Mióta a mi Pásztorunk győzött a „farkas” felett, a gidák meséjében leírt találkozások már picit másképp történnek.

Valahogy úgy, ahogyan az a jeruzsálemi templom Salamon-csarnokában hanuka ünnepi hetében esett. A templom, ahol Jézus járt a templomszentelés ünnepén, sok részből és csarnokból álló épületegyüttes volt. Magában foglalt egyfajta vallási élethez kapcsolódó piacot, plázát, templomot, lelkési és polgármesteri hivatalt. Az emberek ott jártak-keltek, beszélgettek, vitatkoztak, adtak-vettek és igyekeztek élni – és életük szerves része, az istentisztelet is ott zajlott.

Ott jár Jézus, és tanít. Ott veszik körül a „juhok”. Azzal a mozdulattal, ahogyan a farkasok veszik körül kiszemelt zsákmányukat. Mert ha mi, emberek keresünk magunknak istent, pásztorot, akkor bizony az is csak egy a zsákmányaink közül: szeretnénk birtokba venni, megkaparintani, hogy betöltse számunkra a kívánt rendeltetését. Körbeveszik tehát Jézust a „juhok”, és nekiszegezik a kérdést: Te vagy a pásztorunk?

Ezt látja Jézus, amikor olyannak lát minket, mint a pásztor nélküli nyáj: a juhok odamennek ahhoz, aki nagyjából pásztor kinézetű, és nekiszegezik a kérdést. Mint a kóbor kutya, amelyik odamegy minden arra járóhoz: „Leszel a gazdám?” Bizony, vérbeli fagyos, zimankós helyzet! Tél van, ahogy írja János. Nemcsak a naptárban és a meteorológiában, hanem a szívekben is. Hiszen mi lehetne fagyosabb egy kapcsolatban, mint az, ha a jól ismert, szeretett személy hangja hallatán a telefonban nem a jól ismert, bensőséges szavak válaszolnak, hanem ellenőrző kérdések érkeznek: kérem, igazolja magát; született, anyja neve és a többi...

Körbevették a juhok Jézust: Te vagy a pásztorunk? Sorold ismérveidet! De szegények szétszéledtek, mint a pásztor nélkül való nyáj. Jézus igazolja magát, de nem úgy, hogy ismérveket sorra pipálunk vagy sem, hanem úgy, hogy közös nyelven beszélünk: megismerjük őt a hangjáról, amely a cselekedete, és a cselekedetéről, amely a szava, és teljesül a régi ígéret, hogy a bensőnk alapján, vagyis magunktól is felismerjük őt, mintha csak a szívünkbe lenne írva.

Ha bíráljuk, értelmezzük Jézust – ellillan a kezünk közül, mint a téli köd. Ha a róla szóló tanúságtételben hiszünk: eljön, mint a tavasz, mint e fejezet végére eljött a benne bízókhoz, juhaihoz, a Jordánon túl.

² Bővebben lásd: *Jeromos bibliakommentár*, 2: 141. o.

Az istentisztelet további elemei

Lekciók

Ez 34,10–16,31; 1Pt 2,20b–25

Imádság

Szerető Atyánk! Hozzad fordulunk, mert te vezetsz jó helyre, te teremtesz meg mint gyermekeidet. Könyörgünk, add, hogy bízunk benned örömeink és nyomorúságaink között egyaránt. Könyörgünk a katasztrófák áldozataiért, szétszóródott népedért, tanácstalan gyermekeidért, azokért a szolgálóidért, akik nem tudják, hogy merre kell menni. Könyörgünk az elkallódó gyermekekért és az elfoglalt szülőkért. Könyörgünk a túlterhelt nevelőkért, diákokért. Könyörgünk az elhulló gyülekezetekért. Őrizz és tarts meg minket igéddelel azon az úton, amelyre elhívtál. A te kezébe tesszük le napjainkat, amelyek még hátravannak itt a földön. A te kezébe tesszük le a már előrementeket, hiszen a te kezében vagyunk övelük is egyek. Őrizz meg mindannyiunkat, jó Pásztorunk, és vezess minket a veled való bőségbe! Ámen.

Illusztrációk**GONDOLATOK**

Milyen Isten igazi arca? A mindent kiegyenlítő és igazságot osztó rend arca? A gomolygó, sötét felhők mögött láthatatlan dörgés? A kanyarok kiszámíthatatlan, mindig valami váratlant előbukkantó arca? A jóságos, ölébe ültető és mesélő nagyszülő arca? A szigorú szülő arca, aki nem enged a negyvennyolcból? Isten igazi arca: a Krisztus-arc! Ezt az újjászületett ember felismeri. Nem kell hozzá recept, sem tudományos vizsgálat, sem szövegelemzés. Ezt tudhatjuk, „csak úgy magától”. Vannak emberek, akik csodálatos ételeket varázsolnak a konyhában, méghozzá anélkül, hogy ehhez leírást, mérleget vagy számokat használnának. És vannak, akik akkor sem tudják megközelíteni ezt a teljesítményt, ha pontos receptet, grammokat és milliliterket kapnak az előbbiektől. Pedig az étel „csak” anyag, mennyiség és módszer kérdése. Objektív, körülírható és mérhető. Mennyivel inkább így van ez a hit dolgában!

VERS

Dsidá Jenő: *Krisztus*

Krisztusom,
én leveszem képedet falamról. Torz
hamisításnak érzem vonalait, színeit, sohase
tudlak ilyennek elképzelni, amilyen itt vagy.

Ilyen ragyogó kékszeműnek, ilyen jóllakottan derűsnek, ilyen kitelt arcúnak, ilyen enyhe pirosnak, mint a tejbesezt rózsza. Én sok éjszaka láttalak már, hallgattalak is számtalanszor, én tudom, hogy te egyszerű voltál, szürke, fáradt és hozzánk hasonló. Álmatlanul csavarogtad a számkivetettek útját, a nyomor, az éhség siralomvölgyeit s gyötrő aggodalmaid horizontján már az eget nyaldosták pusztuló Jeruzsálemed lángjai. Hangod fájó hullámokat kavart, mikor a sok beszéd után rekedten újra szólani kezdél. Megtépett és színehagyott ruhádon vastagon ült a nagy út pora, sovány, széltől-naptól cserzett arcodon bronzvörösre gyúlt a sárgaság s két parázsló szemedből sisteregve hullottak borzas szakálladra az Isten könnyei –

Felhasznált irodalom

BALÁZS Károly 1998. Újszövetségi szómutató szótár. Logos Kiadó, Budapest.

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.Jeromos *bibliakommentár*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002.

The SWORD Project v1.7.3, 1990–2014. CrossWire Bible Society.

■ SCHERMANN GÁBOR

Húsvét ünnepe után 3. vasárnap (Jubilate)

▶ Mt 18,10–14

Igehirdetési előkészítő

Örömforrás

A vasárnap jellege

Jubilate Deo omnis terra. Az „Örvendezz Istennek, egész föld!” (Zsolt 66,1) kezdőzsoltár szavai sajátos módon szólalnak meg Jubilate vasárnapján a világbetegséggel második éve küzdő evangélikusaink templomaiban és a képernyőkön. Gyülekezeteinket, minket, lelkészeket „mint ezüstöt a tűzben” teszi próbára az Úristen előtt is ismert pandémia, a templomi korlátozások, a hitéleti találkozások karcsú lehetősége. De mivel ő adta és tartja fenn életünket, kezében mozgunk és vagyunk. Ezt csak a hét igéjének alanya, az „új teremtés” (2Kor 5,17) értheti meg, ő is hittel. Érdemes felolvasni az epistolát (1Pt 2,11–20). *Az egyház élő kövei*, az önmagukat Krisztusban értelmező emberek a pé-

teri megfogalmazásban minden helyzetben a jót, a helyes cselekszik, túrva a szenvedést. Az ige szerint ez kedves az Isten szemében. Jubilate, az ujjongás ezt előzi meg. Az Isten húsvéti szeretetét felismerő és halál feletti győzelmében részesedő, megváltott ember öröme határtalan. Ez az öröm a javasolt 364. ének második versszakában formálódik meg az ünneplő gyülekezet néma ajkán: „Ujjong a lelkünk, / Győzelmet nyertünk. / Nevedben járunk, / szeretünk, áldunk...”

Amit a textusról tudni kell és abból érteni lehet

A Máté írása szerinti evangéliumot szemlélete miatt TENNEY az *egyház evangéliumának* nevezi (2001, 187. o.). Máté felismerte, hogy a fiatal, gyermekbetegségekkel küzdő egyháznak útmutatásra, nevelésre van szüksége, ezért Jézus tanításait ebből az aspektusból írja le. Szemei előtt az eklézsia mint Isten országának működőképes intézménye lebeg, az evangélium szelleme ezt az újszerű súlypontot kapja meg (uo.).

A 18. fejezet a kicsinység megbecsüléséről, a hitben, erkölcsben gyengék rehabilitációjáról, egy közösség helyes magatartásáról tanít: miként bánjunk a kicsinyekkel, és mi a felelősségünk a megbotránkoztatás tekintetében? A szakirodalom ezt a fejezetet gyülekezeti szabályzatnak nevezi (BOLYKI 1998, 55. o.).

A Lk 15-ben olvasható, három elveszetről szóló részben az elveszett juh példája nagyobb hangsúlyt fektet a pásztor örömére, mint Máté, akinél a fókusz a keresésen van. Lukács *elveszett juhról* beszél, Máté az *eltévedt* szót használja. Lukács nagy tanító részt fordít az elveszettekre, Máté eleven vitába helyezi az eltévedt juh példázatát. A vita a tanítványok (f)elsőbbrendűségének kérdése és a gyermekek mellőzése miatt alakul ki. Lukáccsal ellentétben Máté nem a bűnösök megtérését veszi alapul, hanem a tanítvánnyá lett, már az egyház tagjai közé felvett megtért keresztényeket, akik gyenge jellemük, erkölcsi botlásai miatt gondosabb odafigyelésre, pásztorlásra szorulnak. Jézus itt azokra utal, akiket a testvéreknek még inkább számon kell tartani, és ha szükséges, vissza kell őket terelgetni a gyülekezet közösségébe (uo. 56. o.).

A textus történetének alaphelyzetét egy juh adja, aki eltéved – *πλανηθη*. A *planéthé* szóból kihalljuk a *planéta* szavunkat. Elsődleges jelentése (bolygó) mellett találunk egy származtatott jelentést is: rendszerint papagájjal vagy tengerimalaccal húzatott *jóscédula* (BAKOS 1974, 656. o.). A példázat szempontjából ez az érdekesség számomra a véletlenszerűséget erősíti fel. Az eltévedt élete vég nélküli véletlen.

A példázatbéli juh gazdája ezt nem engedheti meg egyetlenegy báránkjának sem, ezért elindul megkeresni őt. A ζητει mint 'keres, kutat' jelentés kiegészítése a 'bir-

tokába akar jutni valaminek, vágyakozik valami után', sőt a 'felkeres, meglátogat'.

A kutatás eredményes. A gazda, akihez mindig is tartozott a juh, megtalálja (εὕρειν) azt. Amikor Arkhimédész felfedezte a hidrosztatika alaptörvényét, felkiáltott: „Heuréka!” „Megtaláltam!” Míg az Ószövetségben a „keressétek az Urat, míg megtalálható” (Ézs 55,6) irány jellemző, addig az Újszövetségben ő keres minket. Ugyanakkor a 13. vers szerint nem biztos, hogy megtalálja az eltévedtet (καὶ εἰς γένηται εὕρειν: ha megtalálja).

Ezt az élményt egy összehasonlítás követi. Jézus a kilencvenkilenc nem elveszett mellé állítja az egy elkószált, de megtalált juhot. A juh felbecsülhetetlen értéket képez. Nem azért, mert a példázatban egy van belőle, hanem mert ez a juh a Gazdáé. Mindez transzcendentális örömet szerez a földön és a mennyben. A „*jobban örül neki*” (χαίρει ἐπ’ αὐτῷ μᾶλλον) fordítható úgy is, hogy „még inkább örvend”¹.

Jézus példázata modellt állít a mátéi közösség elé: ti magatok is hasonlóan cselekedjétek, mint a jó pásztor (Ez 34,11kk): menjetek utána az eltévedteknek, és krisztusi lelkülettel fogadjátok vissza őket.

Igehirdetési vázlat

Az igehirdetés elé

Idén, textusunk okán, Jubilate vasárnapján a gyülekezetbe visszatérőknek örülünk. A nyitunk-zárunk-nyitunk kiszámíthatatlansága miatt nehezen tudjuk megsaccolni, hány testvért, családot veszítettünk el. Azt azonban általánosságban elmondhatjuk, hogy közösségeinket újra kell építeni, hiszen az életünk sem kerül vissza a régi kerékvágásba. Gyülekezetek hasadhatnak ketté, ha a „húséges evangélikus” címkéket a „bátor voltál” – „nem voltál elég bátor” kategóriák szerint osztogatjuk. Vékony jég ez. Amint erre az útra lépünk, vagy engedjük, hogy gyülekezetünk erre tévedjen, elvesztünk. Már most – a teljes templomnyitás előtt, ki tudja, mennyivel – van alkalmunk felkészíteni a gyülekezetet arra, hogy az online időben elvesztett, arctalanná és hangtalanná vált gyülekezeti tagokat megítélés, méricskélés nélkül fogadja vissza a templomi és reménység szerint még élő kiscsoportos közösség. Sőt ujjongó hálaénekekkel nyissa meg kapuit az egy, másfél, akármennyi évre eltűntek előtt, hiszen gyülekezetünk nem a leghúségesebbek magjából és azok lelkészből áll, amennyiben Bonhoeffernek igazat adunk, aki ezt írja: „Az egyház ma azoknak a közössége, akiket Krisztus kegyelmének a hatalma tart össze.” (BONHOEFFER 2015, 89. o.)

¹ A görög a χαίρω igét használja az üdvözlésre is, mint például: „légy üdvözölve”, „légy jókedvű” vagy „légy egészségben” (lat. *salve*).

Bárki eltévedhet – a Sátán öröme

Máté evangélista előrelátó volt. Láta, hogy a külső veszély megerősíti, a belső vizsály szétcincálja a krisztusi köröket. Szervezetileg ideig-óráig együtt lehet tartani hasonló érdeklődésű embereket. Talán mindannyian láttunk ilyen szolgálati helyünkön. Ennek legnagyobb élvezője a Sátán, aki leginkább úgy tud eltávolítani testvért a testvértől, ha az egyik – erkölcsösebb? bibliásabb? közösségibb? – élete hiúsággal, fennhordott orral párosul. A magát elit kereszténynek tartó egyháztag sohasem lesz befogadó. Ha néhány tucat ilyen ember ural egy közösséget, a nyáj immunis lesz az elkószált, de megtalált befogadására.

A mennyei Atya viszonyulása az eltévedthez – a juh öröme

Jézus ebben az egyszerű példázatában olyan természetességgel tárja elénk az általa abszolút értelemben megismert Atya hűségének attribútumát, hogy eltévelyedésünk közepette kedvünk legyen várni a minket kereső jó pásztort, és a kilencvenkilenchez tartozóként késztetést érezzünk az örömteli, ujjongó visszafogadásra.

Az Atya és a Fiú egysége magatartásuk hasonlóságában is megmutatkozik. Jézus már a textus elején a megmentő szerepében jelenik meg: „Mert az Emberfia azért jött, hogy megmentse, ami elveszett.” (11. vers) Ha a mennyei Atya és Fia ennyire fontosnak tartja megmentésünket, a gyülekezet közössége nem gondolkodhat másként. Ha az Atya nem veti meg a kicsiket (JAKUBINYI 2007, 207. o.), jelentéktelenekeket és szürkéket, akik teli vannak bűnökkel, múltjuk zavaros, jelenük kétes, a nagyok nem tehetik meg, hogy addig piszkálják őket, míg el nem megy a kedvük az egyházi élettől. Persze az Atyának is abban telik kedve és van öröme, ha az az egy elveszett bűnbánattal és Krisztus iránti olthatatlan vágygal a szívében tér vissza templomába, bibliáorájához, ifjőbe.

A közösség viszonyulása az eltévedthez – a gyülekezet öröme

A hitéletben prosperáló evangélikus keresztény közösség nem csak testi, fizikai mivoltában értelmezhető, amikor istentiszteletein, kirándulásokon, házi csoportjaiban együtt van. Az összejöveteleken a gyülekezet tagjainak lelke is találkozik egymással (BALIKÓ 1999, 409. o.). Nincs ennél magasabb minőségű találkozás, amit a házaspárok is igazolhatnak, vagy épp Dávid és Jónátán, akiknek egymásra hangolódását Sámuel első könyve a sokat emlegetett „*lelkük összeforrt*” (18,1) szófordulattal írja le (és hozzáteszi: „*Úgy megszerette őt Jónátán, mint önmagát*”).²

² Ugyanakkor mindannyian tapasztaljuk, hogy a lelkek egybeforrása nem olyan egyszerű folyamat. Különösen igaz ez akkor, ha „patchwork-gyülekezetet” vezetünk, vagyis az aktív tagok igen széles társadalmi-erkölcsi-anyagi-szellemi skálán mozognak, és a norma sem egységes.

Douglass felhívja a figyelmet arra, hogy „az a tudat, hogy a keresztény közösségben állandóan emberek, vagyis bűnösök között mozgunk, segít, hogy türelmesebbek legyünk egymással szemben, és mérsékeljük az elvárásainkat és a követeléseinket. Ilyen belátásra csak saját bűnvallásunk után juthatunk.” (DOUGLASS 2005, 81. o.) Isten tisztasága felől szemlélve magunkat, mondjuk ki becsülettel: nem vagyunk különbe a másíknál, legfeljebb más életet élünk.

A példázatban az Atyára vonatkoztatva egy lényeges tulajdonságot fedezhetünk fel. A világban bolyongó, helyét nem találó vagy éppen elvesztő ember után úgy sóvárog az Atya, hogy újra birtokba akarja venni. Felkéri, meglátogatja.

Az Atya vágyakozásának egyenes következménye a keresés utáni rátalálás. A hidrosztatika arkhimédészi felismerése, hogy a (vízbe) merülő tárgyra pont annyi felhajtóerő hat, mint amennyit a tárgy súlya kiszorít. Az Isten nélkül gondba merülő ember pont annyi felfelé mozgóerőt kap, hogy fent tudjon maradni. Jubilate vasárnapján ez okozza a gyülekezet, a juh és a menny örömét.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

1Pt 2,11–20; 1Móz 1,1–4.26–31; 2,1–4a

Énekek

EÉ 350, 419, 422

Imádság

Mennyei Atyám!

Számtalanszor vargabetűt írt le az életem, és nem szeretem a vargabetűt író embereket. Bocsáss meg, amikor magamnak megbocsátok, vagy még azt sem, mert homokba dugom a fejemet, és így nincs mit megbocsátani, másokat pedig eltolok magamtól, mert ők felvállalják bűneiket. Uram, irgalmazz!

Imádkozom azért, hogy a kilencvenkilenc egyike lehessenek, és örülök, amikor nem én vagyok az az egy. De te arra tanítasz, hogy inkább annak örüljek, hogy a századik is megérkezett, aki én is lehetnék, sokszor vagyok is. Krisztus, kegyelmezz!

Türelmes voltál hozzám, míg végre engedtem neked, hogy visszavigyél a nyájba, de én újra otthagytalak titeket. Kérlek, mindig legyen egy *még egyszer*, mert nem bírnám ki az elveszett állapot magányát és kínját. Uram, irgalmazz! Ámen.

Illusztráció

GONDOLATOK

„A bűn igazi megismerése nem a széthullás és romlás tapasztalatából ered, hanem számunkra, akik már találkozunk vele, egyedül a Krisztus valóságából. Ez tehát feltételezi a vele való közösségnek egy bizonyos fokát. Éppen ezért csoda ez, mert hogyan is lehetne közössége Krisztussal annak, aki tőle elidegenedett, hacsak nem a kegyelem által, amellyel Krisztus maga tartja meg azt, aki elbukott, és őrzi meg vele a közösséget.”

Dietrich Bonhoeffer (1906–1945) német evangélikus teológus

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BAKOS Ferenc 1974. *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BALIKÓ Zoltán 1999. *Isten iskolájában*. Luther-rózsa Alapítvány, Pécs.
- BOLYKI János 1998. *Újszövetségi etika*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- BONHOEFFER, Dietrich 2015. *Etika*. Exit Kiadó, Kolozsvár.
- DOUGLASS, Klaus 2005. *Isten szeretetének ünnepe*. Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgia. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest.
- JAKUBINYI György, 2007. *Máté evangéliuma*. Szent István Társulat, Budapest.
- TENNEY, Merrill C. 2001. *Újszövetségi bevezető*. Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.

■ HORVÁTH-HEGYI OLIVÉR

Húsvét ünnepe után 4. vasárnap (Cantate)

▶▶ Mt 21,14–17

Igehirdetési előkészítő

Különös vallomás

A vasárnap jellege

Mielőtt rátérnék a vasárnap jellegének kifejtésére, jó néhány tény tisztáznunk kell. Most a tanítványi, gyülekezeti szempontok vezérelnek. Egységes evangéliumi hagyomány, hogy Jézus kánai menyegzőn tett, János evangéliumában leírt első csodája nem üdvösségtörténeti jellegű, de a tanítványok a tudósítás szerint hittek benne. Profán indítás a megváltói szolgálatra; talán ettől is olyan megkapó. Nem részletezem a folytatást, csak utalok a meghökkentő tanításokra, példázatokra, életmentő csodákra. A tanítványok mindig azt érzik mel-

lette, hogy a jó oldalon állnak. Péterből egyenesen kiszakad a felismert Messiás fölötti öröm: „...jó nekünk itt lennünk...” (Lk 9,33)

Aztán jön a keserű tapasztalás, a golgotai keresztség. Normál tapasztalati úton tudjuk: temetés, és azzal mindennek vége. Aztán jön a harmadik nap... A feltámadás mindent fölülír. A tanítványok öröme, az egyház öröme: Jézus él! A húsvét utáni vasárnapok is ezt visszahangozzák a maguk tematikus megfogalmazása szerint. „A húsvétvasárnaptól a pünkösdvasárnapig tartó ötven napot ujjongó örömben üljük meg: egyetlen ünnepként, sőt »nagy vasárnapként«, mint az Úr nagy napját.” (VÁRNAGY 1999)

„Sokan úgy gondolják, ez a vasárnap az ének és az egyházi zene (musica sacra) napja. Nem szabad feledni, hogy ez csupán az antifóna kezdő szavára épül. A vasárnap tematikájában, textusaiban nincs említés zenéről, szent muzsikáról. Ha mégis ezt a tradíciót akarjuk értelmezni, akkor azt mondhatjuk: a textusok és a liturgia rámutat a szent muzsika titkára, mozgatórugójára: a megváltás bizonyosságára és az üdvösség örömére.” (HAFENSCHER 2010, 364. o.)

A textusról

Mt 21 Jézus jeruzsálemi bevonulásának a klasszikus textusa, az igehirdetési alapige tulajdonképpeni kerete. A szempontrendszerem ugyanaz, mint az előzőekben. Csak Mátéra koncentrálok, jóllehet kitekinthetnénk a másik három tudósításra is. A bevonulás „kelléke” Ézs 62,11, illetve Zak 9,9 próféciainak megvalósulása. Az ószövetségi hagyomány tehát kizár minden spontán dramaturgiát. A Jézust minden rangrejtettsége ellenére felismerő tömeg éljenzésben tör ki. A hozsannázás sem spontán éljenzés, hanem liturgikus szövegből ered, a 18. zsoltár 25–26. versének parafrázisa. A hozsannázás (Uram, segíts meg!) túlmegy ezen, hiszen felismerik a Dávid Fiát, bár az még nem derül ki pontosan, egy próféta jön-e, avagy a Krisztus.

Ezután következik a templomtisztítás mint a szent hely rehabilitálása. „*Meg van írva: Az én házamat imádság házának nevezik: ti pedig rablók barlangjává tesztitek.*” Itt is megfigyelhető az ószövetségi prófécia beteljesedése (Ézs 56,7; Jer 7,11). Végül megérkezünk a textusunkhoz.

Most aztán jönnek a vakok és bénák a templomba, és Jézus meggyógyítja őket. Ez egyértelmű messiási jel. Nincs mese, a „szent” rutint nem igazolja Jézus, sőt ítéletesen cselekszik egyfelől, kiűzve a kufárokat, a vallási nyerészkedőket; másrészt megmutatja végtelen hatalmát az egyébként gyógyíthatatlanok fölött. A betegséget hagyományosan Isten büntetésének tekintették, ame-

lyet valamilyen bűn váltott ki. Nem véletlen, hogy Jézus a gyógyítási csodák után számtalanszor azt mondja a gyógyultnak: megbocsáttattak a vétkeid. A gyerekkórus sem véletlenül visszhangozza a bevonuláskori himnuszt. Az egyébként nem nagy presztízsű gyerekek főszereplővé válnak ebben az epizódban. A főpapok és írástudók haragra lobbannak, látva-hallva az eseményeket. Ha szabad így mondani, ez nem fér bele az általuk gyakorolt kultuszpolitikába. A megszokás bizony nagy úr. Egyháztörténeti értelemben, ha Luther és persze az előreformátorok nem lépnek ki a komfortzónájukból... Bocsánat, történetietlen a kérdésfelvetés. De talán van benne valami. Az isteni rendtől való eltérés könnyen legömbölyíthet egyébként sarkosnak tűnő igazságokat. Hány népegyházi hagyomány száll szembe a biblikus vagy liturgikai igazságokkal! (Művirág vagy villanygyertya az oltáron stb.)

A perikópa megértése

Az első tisztázandó kérdés: időben hol is vagyunk? A szinoptikusok is, János is a jeruzsálemi bevonulást logikusan a nagy esemény elé teszik. A mi textusunk mint Máté külön anyaga nyilván a nagypéntek és húsvét előtti rész. Itt most történik egy időbeli bukfenc. Textusunk a húsvéti idő kontextusába kerül! Semmiképpen nem mehetünk el a tény mellett. Húsvét, a feltámadás után vagyunk. A feltámadás pedig a keresztény egyház legdrágább gondolati kincse. Ha képpel akarok élni, a világ origója a golgotai feszület, a folytatás, a világra vetülő kereszt. Az üres kereszt, amelyen nincs már rajta Jézus. Az evangélium tanúsága és hitünk szerint nem azért nincs rajta Jézus, mert eltemették, és ellopták a testét, hanem mert feltámadt.

Kérdésem: miért keresitek (keresnétek) a holtak közt az élőket? Nincs itt, mert feltámadt! Szemtanúk nincsenek, de tények vannak, tudniillik Jézus epifániái. Nem véletlen, hogy új irodalmi kategóriát kellett alkotni a Jézus-eseményre. Ha véget ér nagypénteken a történet, akkor ez dráma, pontosabban tragédia a szó szoros értelmében. De ő feltámadt, tehát örömhír. Nem is akármilyen örömhír. Nyelvtani értelemben a köznévből tulajdonnév lett, azaz Örömhír. A keresztény gondolkodásmód, teológia, igehirdetés csakis ezen tény birtokában tájékozódhat.

Az imént beszéltem a feszületről mint a világ origójáról; most a világra vetülő keresztről mondanék néhány szót. Az üres kereszt rávetül a világra, demonstrálva azt, hogy Jézus már nem a kereszt foglya. Az viszont eltagadhatatlan, hogy aki részese ennek a tudásnak, hitnek, annak fel kell vennie a keresztjét minden napon. Félreértés ne essék, a mi keresztünk nem a megváltó kereszt. Peri-

kópánkat is akkor értjük meg jól, ha az evangéliumi epizódot is ennek a fénytörésébe helyezzük. A haragos Jézus egyik kezével templomot tisztít, irgalmas másik kezével gyógyít. Nem utasítja el a gyerekek (ifjak) hozsannáját, mert bennük az ószövetségi gondolat megvalósulását látja. Így van az, hogy a gyerekek, ifjak világa közelebb van a mennyhez, mint a megcsontosodott, tudós öregeké. A föl-támadott Jézus megismerése, a vele való találkozás örömet, dalra fakasztó boldogságot jelent? Igen, így értem én a *cantate Dominót!*

Igehirdetési vázlat

Ítélet és kegyelem

A bevezetésből semmiképpen nem hagynám ki a templomtisztítás mozzanatát, legalább egy utalás erejéig. Ha ezt nem tesszük meg, akkor „fállás” lesz az igehirdetésünk. Jézus nem mindent elnéző, akarat nélküli báb, akit úgy hajtogathatunk, ahogy akarunk. Elismerem, nem szívderítő történet a templomtisztítás. Egyet azonban ne felejtünk: Jézus nem azért jött, hogy eltörölje a törvényt, hanem hogy betöltse. Gondoljuk meg, aki sakkozni, annak meg kell tartani a szabályokat? Sakk még az, ahol „fölpuhulnak” a szabályok?

A törvény betöltése a szeretet. Emberek Jézus körül a templomban, akiket a törvény(eskedők) bűnösnek mond(anak), mert fogyasztásaik vannak, vakok és bénák. Ők a társadalom peremén élnek, mert nem teljes értékű tagjai az adott közösségnek. A társadalom számára nem hasznot hoznak, hanem visznek. Nem termelnek, de fogyasztanak. Akik ebben a helyzetben vannak, azoknak elviselhető az élet? Zárt közösség ez, vagy van még ide is „felvétel”?

Ahova betoppan az Örömhír

Jézusra már mint a Feltámadottra tekintünk. „Azután vakok és bénák mentek hozzá a templomba, és meggyógyította őket.” Meggyógyította őket. Ízlelgetem a kifejezést, csak ennyi? Meggyógyította őket. Emberek Jézus körül, az életük ezernyi terhével. Nem elég a baj, a betegség, a nyomorult állapot, ott van még a megbélyegzés. Nem tudok elvonatkoztatni. Nem vagyunk a pandémia potenciális „vakjai, bénái” mindannyian? Maszk mögött, „leprásnyi” távolságot tartva éljük az életünket már több mint egy éve. Nálunk hónapok óta zárva a templom, de Jézus mindenhol eljön, ahova beengedik, ahol befogadják. Az ige így mondja: „Íme, az ajtód előtt állok, és zörgetek...” Mai megfogalmazásban ez úgy hangzik: Csatlakozz online a Zoomra, Facebookra, vagy keresd meg a YouTube-on a megfelelő csatornát.

Hála Istennek az ige, Jézus nincs karanténba zárva. Gyógyító szava, ereje ma is meggyőző módon műkö-

dik. A Föltámadottnak ereje van, hogy bevonjon az élet teljességébe. Egyre inkább tanuljuk megbecsülni a belső szoba csendjét, tudva, hogy az éter hullámai és a kegyelem rezgései „vírusállók”. Mivel Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz, teljes bizonyossággal bízhatunk a vele való „online” közösségben. Tehát van reményünk, gyógyítónk. Engedjük belépni az életünkbe az ige, igehirdetés, szentség (majd, ha lehet), imádság révén. Kedves „betegársaim”, van remény, mert Jézus föltámadt!

Az Örömhír vonzásában

A templom szent hely, mely Jézus számára is fontos. A szakrális térben zajlik az ószövetségi kultusz a maga rendje(?) szerint (lásd templomtisztítás). Van azonban még egy érdekes mozzanat is. Ott vannak a gyerekek, egyes kommentárok szerint ifjak, tehát nem nagykorúak. Rájuk nem úgy vonatkoznak a törvényi előírások, mint a nagykorúakra. Sajátságos helyzetüknél fogva „ifjonti hévvel” köszöntik Jézust. Pontosan úgy hozsanáznak, ahogyan hallották a bevonuláskor a felnőttektől. A többszörös élmény érleli meg bennük (templomtisztítás, gyógyítások), hogy Jézusban felismerjék a Messiást? Egy biztos, látták, tapasztalták Jézus nagyságát, és az élmény hatása alatt dalra fakadtak. Nem az éneklés, dicsőítés örömeért, hanem Jézusért. Nagy titok ez, amikor Jézus bevonul az emberszívekbe, ott bizonytalannal befészkel az öröm, a békesség, az isteni derű. Az örömhír vonzásában az ember rendbe jön önmagával. Értelme lesz a bűnbánatnak, bűnbocsánatnak, az új kezdés lehetőségének. Felsejlik az érzés: „Énekeljétek az Úrnak...!”

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Jak 1,16–21; Ézs 12,1–6

Énekek

EÉ 233, 318

Imádság

Engedd, Uram, hogy lelkipásztoraid élete megéreztesse velünk,

- hogy téged választani megtiszteltetés,
- hogy neked szolgálni gyönyörűség,
- hogy érted élni boldogság,
- hogy veled még szenvedni is jó.

Add, hogy az öröm vonzó hírnökei legyenek a világban, és a benned gyökerező lélek derűjét sugározzák ránk. Ámen.

Illusztráció

TÖRTÉNET

Thorvaldsen dán festő festett egy Jézus-képet, és egy kisgyerektől megkérdezte, vajon ki van a képen. A kisgyerek azt válaszolta, hogy biztos valami híres ember. A festő érezte, hogy újra kell kezdenie az alkotást. Elkészült az új mű, aztán újra megkérdezte a gyereket, aki nevetve válaszolt: Ez Jézus, aki magához hívja a gyerekeket. Thorvaldsen már tudta, hogy a műve sikerült.

Felhasznált irodalom

- BARCLAY, William 1989. *Matthäusevangelium*. 2. köt. Aussat, Neukirchen-Vluyn. (Auslegung des Neuen Testaments.)
- GRUNDMANN, Walter 1981. *Das Evangelium nach Matthäus*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin. (Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament 1.)
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.
- JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.
- RIENECKER, Fritz 1953. *Das Evangelium des Matthäus*. Brockhaus, Wuppertal.
- VÁRNAGY Antal 1999. *Liturgika. Szertartástan, az egyház nyilvános istentisztelete*. Lámpás, Abaliget.

■ VARSÁNYI FERENC

Húsvét ünnepe után 5. vasárnap (Rogate)

▶▶ Lk 18,1–8

Igehirdetési előkészítő

Ahogy imádkozni érdemes

A vasárnap jellege

A húsvét ünnepe utáni 5. vasárnapon a 66. zsoltár bevezető sorai emlékeztetnek minket arra, hogy a húsvéti öröm idejében él az egyház. A Rogate elnevezést az ógyházi evangélium (Jn 16,23–27) tartalma adja, amelyben Jézus az imádság meghallgatását ígéri tanítványainak, ennél fogva az istentisztelet központi mondanivalója az imádságra fókuszál. Jánossy Lajos találóan megragadja az igei üzenetet az istentisztelet egészében: „...ez a vasárnap Krisztus Urunk mértékével különösképpen mérlegre helyezi a templomainkban elhangzó imádságokat is és az otthonaink imádságos életét is, egyben pedig megkérdezi egyházunkat: imádkozó egyház vagyunk-e, és

nem lettünk-e már nemzedékek óta csak szónokló társaság?” (JÁNOSSY 2008, 37. o.) Fontos, hogy szem előtt tartsuk az *Agenda* iránymutatását: az élő Krisztus élő gyülekezete áll a húsvét utáni vasárnapok fókuszában, ennél fogva az igehirdetés témamegjelölése az imádkozó gyülekezet.

Amit a textusról tudni kell

A vasárnap igehirdetési alapigéje Jézusnak a hamis bíróról mondott példázata, amelyben kitartó imádságra buzdítja tanítványait. Ez a példázat csak Lukácsnál szerepel, és szoros egységet mutat az Emberfia eljövételéről mondott próféciával. Lukács a 17. fejezet elején leírja, amint az apostolok azt kérik Jézustól: „Növedd a hitünket!” Ezután elhangzik a mustármagról és a tíz leprásról szóló példázat, majd pedig az Emberfia eljövételéről szóló eszkatologikus beszéd. Ezután újabb két példázat következik: a tanítványok számára a hamis bíró példázata, „*némely elbizakodott embernek*” pedig a farizeus és a vámszedő esete. Ahhoz, hogy a tanítványok hite növekedhessen, elengedhetetlen az Istennel való állandó kapcsolat, az imádságnak életformának kell lennie. Lukács szerkesztésében jól látható, hogy ezt a nagy tanítási egységet zárja le a kettős példázattal. A hamis bíró példázata kitartásra ösztönözi a tanítványokat. Jézus az ő koruk releváns példájával biztatja övéit, hogy nem szabad az imádságban (προσεύχομαι) elcsüggedni, megfáradni, nem szabad az imádságra ráunni (ἐγκακῆω).

Az özvegyi státusz (χήρα) az ókori társadalmakban a teljes kiszolgáltatottságot jelentette, már az Ószövetségben is több helyen szó esik az ő védelmükről, de Pál apostol is rávilágít arra, hogy egy özvegy csak Istentől remélhet segítséget: „*A valóban özvegy és magára maradt asszony pedig Istenben reménykedik, és kitart a könyörgésben és imádkozásban éjjel és nappal.*” (1Tim 5,5) A példázatban az özvegyasszonyt rendezetlen ügye szorongatja, egyetlen bizalma mégis a pozíciójára alkalmatlan bíró, akit hidegen hagy a kérése. Azonban ő a reménytelenség ellenére sem adja fel. Ezt a végtelen kitartást fontos Krisztus mai tanítványainak is maguk előtt látniuk. Fel kell ismernie a gyülekezetnek is ezt a szorongatott állapotot a világban, mivel nap mint nap szembesülünk a bűn, a halál és a félelem szorongatásával és mindazzal, ami a természetes emberi gyengeségből, a tehetetlenségből fakad. Ez ma körülvész minden gyülekezetet.

A gyülekezet kitartó imádságának példája az özvegyasszony. Ez pedig nem az ember kegyességi teljesítménye, hanem Isten erejének kérése, a lélek levegővétele. A gyülekezet részéről fontos, hogy tudatosan Istenhez tudjon kiáltani. Fel kell ismernünk ezt a hatalmas lehetőséget. Jézus itt a βράω szót használja, amelynek héber megfelelője

a בָּרָא. A héber nyelvben a kiáltás egyet jelent az imádsággal, ezt jól tükrözi számunkra a Biblia imádságoskönyve, a Zsoltárok könyve is.

A perikópa megértése

Jézus a példázatában ellentétes párhuzamot állít fel a hamis bíró és az imádságot készségesen meghallgató, hosszan tűrő (μακροθυμῆ) Isten között. A hamis bírót nem vezérel semmiféle szeretet és igazságvágy, hiszen ő „*Istent nem félté, az embereket pedig nem becsülte*”. Nem érdekli őt az özvegy kérése, sem az, hogy mi lesz vele; egyedül a hosszas zaklatás győzi meg. Ezzel szemben Isten igazságos, és szereti övéit, odafigyel a kérésükre, hosszan tűr, és válaszol az imádságra.

A példázat zárólogionja kérdés formájában hangzik el, azonban nyitott marad. „*De amikor eljön az Emberfia, vajon talál-e hitet a földön?*” Amikor Jézus visszajön dicsőségében, akkor azt a hitet fogja keresni, amely beismeri elenességét és kegyelemre szorultságát, de bízunk az Úrban. A görög πίστις szó hűséget is jelent, ami fontos aspektusa perikópánknak. Jézus szavai újra és újra emlékeztetnek minket, hogy nem tudhatjuk, mikor jön el az Emberfia. Ez az eszkatologikus feszültség készenlétre és állhatatos imádságos életre ösztönöz, a készenlét feltétele ugyanis az állandó és kitartó imádság.

Igehirdetési vázlat

Van elég térerő?

Mindennapi életünkben egyre fontosabb szerepet játszanak a kommunikációs eszközök. Szinte nem telik el napunk telefonálás nélkül vagy úgy, hogy ne használnánk valamilyen modern kapcsolattartási lehetőséget. Az elmúlt évben még inkább megtapasztaltuk ezek fontosságát: számtalan applikáció közül választhatunk, az azonnali üzenetküldésen túl akár videóhívással is közelebb kerülhetünk azokhoz, akik fontosak számunkra. De ahhoz, hogy ezek működjenek, fontos előfeltétel a térerő, valamint az internetkapcsolat megléte. Ezek nélkül a technikai adottságok nélkül nem jöhet létre a távolsági kapcsolat. Nagy lehetőség ma, hogy a tér és az idő már nem játszik döntő szerepet az emberi kommunikáció megvalósulásában. De belegondolunk-e abba, hogy Isten is ennyire közel van hozzánk? Egy kedves gyermekének szerint ugyanis, ha két kezünket összetesszük, és megszólítjuk Megváltónkat, az olyan, mintha telefonon hívnánk őt. Ez az imádság fontos tulajdonsága: mindig „kéznél” van, és a másik oldalon az Úrnál azonnal célba ér a hálaadás, a kívánság, a könyörgés. Még térerő sem kell hozzá, csupán hit.

Életjel

Bizonyára mindannyiunk életében vannak meghatározó imádságok: meghallgatott imádságok, nagy tusakodások, térden mondott könyörgések vagy éppen az első hittelt mondott imádság emléke. Olyan számunkra az imádság, mint a levegővétel, egy életjel. Az mindenki számára egyértelmű, hogy a levegővételnek folyamatosnak kell lennie ahhoz, hogy az életfunkciók működjenek. Az élő istenkapcsolathoz is kitartó imádságos életre van szükség. Jézus a példázatban azt akarja tudatosítani tanítványaiiban, hogy az imádság nem más, mint életforma. Amikor 2020 tavaszán országunkat is elérte a járványhelyzet, létrejött egy imaláncweboldal (<https://pray.777blog.hu/hu>) kimondottan azért, hogy az idelátogatók ugyanazt a könyörgést mondassák el, Isten segítségét és erejét kérve a nehézségekben. Ezen az oldalon találunk egy imádságtérképet is, amelyen mindenki bejelölheti magát a világtérképen, hogy honnan hangzott az imádsága. Ha most egy év távlatából megnyitjuk ezt az oldalt, azt láthatjuk, hogy egész Európa imára kulcsolt kezekből rajzolódik ki, de a világ minden részén felfedezhető a kis imádságikonok. Lehet, hogy csupán egyszer imádkoztak azok, akik bejelölték magukat a térképen, de képzeljük el, milyen lenne, ha Jézus szavai szerint ez a sok kis kéz mind életformaszerűen kulcsolódna imára. És amit még jobb elképzelni: ez a sok könyörgés, kérés, hálaadás mind célba ér az Istenhez. Az Úr felé mondott szavaknak mennyei távlatuk van. Milyen békeséget jelent nekünk ez a tudat!

A közös hang

Jézus tudatosítani akarja bennünk is, hogy bármilyenek is legyenek a körülményeink, nem szabad belefáradnunk abba, hogy hozzá szóljunk. Ez adja számunkra és egész gyülekezetünk számára is a közös hangot: hogyha nem csupán a magunk ügyeit tudjuk Urunk elé vinni, hanem egymásét is. Így tölti be a gyülekezet azt a fontos feladatot, hogy az igének nem csupán hallgatója, de megtartója is. Isten igéjében szól a gyülekezethez, a gyülekezet pedig az imádsággal ad életjelet önmagáról. Minden könyörgésnek, esedezésnek, hálaadásnak helye van az Úr előtt, akkor is, ha ő mindenkinél jobban ismer minket, és akkor is, ha éppen nem érezzük úgy, hogy hallana minket. Ha az ő igéje célba ér a szívünkben, akkor Jézus szavában bízva mindig lesz elég „térerőnk” ahhoz, hogy tudjuk, célba ér imádságunk is.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Jak 1,22–27; 2Móz 32,7–14

Énekek

EÉ 72, 88, 322, 275, 376

Halleluja 12 (Amit szívünk esdve kér)

Gyermekének: Kis telefonom van nekem

Imádság

Uram, Istenem, én reményem, hallgass meg engem!

Ne engedd, hogy belefáradjak keresésedbe.

Adj erőt, hogy mindig és mindenütt arcod látására törekedjem. Önts belém reményt, hogy minden lépéssel közelebb kerüljek hozzád.

Te ismered erőmet és gyengeségeimet; őrizd az egyiket és gyógyítsd a másikat!

Te juss eszembe mindenütt: szeretnék megismerni és megszeretni!

(Augustinus imádsága)

Ötletek

Rogate vasárnapja lehetőséget jelenthet a gyülekezet imádságának felpezsdítésére. Az általános könyörgő imádságot mondhatják többen is, egymás után hálát adva és az Úr kezébe helyezve a gyülekezet könyörgését. A lehetőségeket feltérképezve gondolhatunk egy-egy szolgáló körre, gyermekekre, konfirmandusokra vagy mindazokra a gyülekezeti tagokra, akik örömmel bekapcsolódnának. Az imádság vasárnapján ez a fajta közös imádság még inkább közel hozná sokakhoz a példázat mondanivalóját.

Gyülekezeteinkben ettől a vasárnaptól kezdve imadozot helyezzük el a templomok bejáratánál. Ezzel is szeretnénk az élő gyülekezet élő istenkapcsolatát erősíteni, ilyen módon is kifejezve, hogy az ott névvel vagy név nélkül elhelyezett imádságoknak helye van Isten előtt és a gyülekezet közösségében.

Illusztráció

GONDOLATOK

„Íme, a lehető legrövidebben feltárta előttünk Isten mindazt a bajt, ami csak érhet bennünket valamikor. Hogy soha, semmiféle mentségünk ne lehessen, ha nem imádkozunk. De azon fordul meg a dolog, hogy tanuljunk áment is mondani. Vagyis ne kételkedjünk, hogy bizonytalannal meghallgattatik és teljesül kérésünk. Mert ez nem más, mint a kételkedés nélküli hitnek a szava, amely nem bizonytalanra imádkozik, hanem tudja, hogy Isten nem hazudik, mert megígérte, hogy megadja. Ahol tehát hiányzik az ilyen hit, ott nem is lehetséges igazi imádság. Azért kárhuzatos tévelygés azoké, akik úgy imádkoznak, hogy nem mernek rá szívből igent mondani és levonni a biztos következtetést: hogy Isten meghallgat, hanem megmaradnak a kételkedésükben.”

Luther Márton: *Nagy káté*

Miben bízhatunk, ha úgy érezzük, hogy Isten nem válaszol? Mit kezdjünk a negatív tapasztalatokkal?

„A mégis imádkozás nem automatikus döntés, hanem nagyon is megfontolt magatartás. Vajon mit jelent a gyakorlatban a meghallgatással kapcsolatos hit? Nagy valószínűséggel az a meggyőződés az egyik alkotóeleme, hogy mégis van értelme imádkozni, hogy mégsem lehet jobbat tenni, mint Istennek panaszkodni, mert az ő jelenlétében mégiscsak elsimulnak, megoldódnak és rendeződnek a dolgok. Az imádság meghallgatása nem feltétlenül a kívánságaink teljesülését jelenti, sokkal inkább azt a szeretetmegnyilvánulást, amelyet Istentől kapunk az imádkozás során, és amely belső stabilitást, lelki erőt és békét eredményez. A hit pedig az a makacs kitartás, amely nem engedi elveszni az Isten jóságáról és szeretetéről való meggyőződést, illetve azt újra és újra a kétségek fölé emeli.” (Szabóné Mátrai Marianna)

Felhasznált és ajánlott irodalom

- GYÖRI GÁBOR 2000. Húsvét utáni ötödik (Rogate) vasárnap. *Lelkipásztor*, 75. évf. 5. sz. 197–198. o.
- HK [HAFENSCHER Károly] 1992. Húsvét utáni ötödik (Rogate) vasárnap. *Lelkipásztor*, 67. évf. 4. sz. 131–132. o.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.
- KARNER Károly 1991. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- KECK, Leander A. 1996. *The Gospel of Luke*. Abingdon Press, London. (The New Interpreters Bible 9.)
- MARTIN, John A. 1999. *Lukács evangéliuma*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest. (A Biblia ismerete kommentársorozat 6.)
- SZABÓNÉ Mátrai Marianna 2018. Jézus, aki imádkozni tanít. In: Szabó Lajos (szerk.): *Szavak és hallgatások az imádságban*. Luther Kiadó, Budapest.
- [Sz. n.] 1953. Húsvét utáni ötödik (Rogate) vasárnap. *Lelkipásztor*, 28. évf. 4. sz. 171–172. o.

■ ROSENBERGER TAMÁS

Mennybemenetel ünnepe

▶▶ Jn 20,16–18

Igehirdetési előkészítő

Megváltoztatott viszonyok öröme

Mennybemenetel ünnepéről

Milyen gondolat, meggyőződés él bennünk az ünnepről? Azért is fontos mindenekelőtt magunkban tisztáznunk ezt a kérdést, mert csütörtök van, és társadalmunk hétköznapi (korlátozott) rutinos lendületben éli a napot. Még a ránk

bízott gyülekezet nagy része sem jut el arra a gondolatra, hogy ünnep van. Jézus segít saját útkeresésünkben is, amikor hozzánk is szól a magdalainak mondott feladattal: „*Felmegyek.*”

Jánossy így fogalmazza meg az ünnep lényegét: „Jézus Krisztus, aki önmagát megalázva testbe jött, és a váltságmű elvégzésére engedelmes volt mindhalálig, bűnön, halálon, poklon diadalt aratva és húsvétkor diadalmasan feltámadva, most visszatér isteni dicsőségének teljességébe.” (JÁNOSSY 2008, 38. o.) Karácsony és nagypéntek húsvétal nagyon hangsúlyos ünnepé vált, de mennybemenetel ünnepére olyan köd telepszik társadalmunkban, amelyben valóban alig veszik észre, pedig Jézus megváltói művének része, földi életének utolsó pontja.

A textusról

A kiemelt három vers nehezen érthető az előzmények nélkül. Talán jobban érthetik az igehallgatók, ha a 11. versből olvassuk, mégis fontos a fejezet 1–2. verse is. Olvassuk el a fejezetet, figyeljünk azokra a mozdulatokra, amelyeket János leír, és azokra is, amelyeket nem, illetve mindarra, ami elhangzik.

Magdalai Mária lát és nem lát, hall és mégsem hall. Figyelme rászűkül a helyzetre, amelyet így értelmez magában: Jézus holttestét valakik elvitték, valahova tették, és bármit megtenne, hogy visszahozhassa („én elhozom”).

Amikor Jézus a nevéen szólítja, csak akkor ismeri fel. A néven szólítás ígéretként is elhangzik Jézus részéről Jn 10,3b-ben: „*A maga juhait pedig nevéükön szólítja és kivezeti.*” Mária a felismerés pillanatában csak ennyit mond: „Rabbuni!”, amely a görög Διδάσκαλε, azaz tanító jelentése mellett a mestert és az urat is kifejezi (SCHWANK 2001). Jézust meglátva ebben az egy szavában benne van mindaz, amit vele megélt. Hitében az a Krisztus áll még a középpontban, akit megtapasztalt a múltban. A feltámadására is az eddigi tapasztalataival reagál. Tud Lázárról, a naini ifjúról, Jairus leányáról, és a felismerés örömeiben ennek a fajta viszontlátásnak az örömét feltételezhetjük. A feltámadást ebben a pillanatban feltételezhetően még a földi életre való feltámadásként értelmezi. János nem ír mozdulatokról ebben a pillanatban. Pedig ezen a ponton szólal meg Jézus így a görög szöveg szerint: Μή μου ἄπτου, és ennek a mondatnak a jelentésére több variáció is olvashatunk.

Legalább három fordítási és értelmezési lehetőséget találunk a különböző kommentárokból:

– Jézus valóban olyan köztes állapotban van, amely miatt Mária még nem érintheti meg. Ebben az esetben kérdéses, hogy ennek mikor van vége, mivel nyolc nap múlva maga biztatja Tamást, hogy érintse meg őt (János nem ír arról, hogy valóban megérintette volna).

– Egyes magyarázók párhuzamot vonnak Énekek 3,1–4-gyel is, ahol a menyasszony keresi a vőlegényét, és amikor megtalálja, megragadja. Ugyancsak párhuzamot vonnak Mt 28,9-cel, ahol több asszonyhoz megy oda Jézus, és megengedi nekik, hogy megragadják a lábát, és leboruljanak előtte. Az első párhuzam különösen gyenge alapot ad magdalai Mária feltételezett mozdulatára, mégis jellemző magyarázat, s Mária mozdulata jellemző feltételezés is.

– Fontos, hogy Jánosnál az „elmegyek az Atyámhoz” jézusi kijelentés magában hordozza a szenvedés, a kereszthalál, a feltámadás, a mennybemenetel és a Szentlélek kitöltésének a mozzanatát is. Ilyen értelemben amikor feltámadása után megjelenik többeknek, még folyamatban van a megváltásnak ez a része (BOLYKI 2001, 514. o.).

Jézus mondatában a ἄπιτω ige imperativus imperfectum formája „Ne érints engem!”, „Ne tarts fel engem!”, „Engedj!”, „Ne tartóztass!”, „Ne tarts vissza!”, „Ne illess engem!” stb. jelentéssel került be a magyar fordításokba. Maga a ἄπιτω ugyanaz az érintés, amellyel Jézus gyógyít, feltámaszt, vagy ahogyan a betegek érintik őt a gyógyulás reményében.

Mária mozdulataira következtetni csak a fantáziánk ad alapot, de Jézus kijelentéséből egyértelműen érthető, hogy az újratálalkozás célja már nem az a fizikai együttlét, amelyet tanítványai és követői eddig megtapasztalhattak vele. Bár Jézus ugyanaz, aki eddig volt, a vele való érintkezés módja a testi állapotával együtt megváltozott. A samáriai asszonynak is nehéz megértenie, hogy nem a helytől függ Isten imádásának a helyessége – ezt már Salamon is megfogalmazza templomszentelési imádságában, amely ószövetségi lekciónként kerül elő az istentiszteleten –, hanem Jézus szerint „igazi imádói lélekben és igazságban imádják az Atyát” (Jn 4,23). Feltámadása után már „boldogok, akik nem látnak, és hisznek” (Jn 20,29b). Azaz a mai gyülekezet és mindazok, akik Jézussal nem találkoztak földi, történeti valóságában, semennyire sincsenek hátrányban az őt látókhöz képest, mert feltámadásával a vele való érintkezés is megváltozott, és az oltáriszentségben a fizikai kontaktus is megmaradt.

Jézus találkozásának a magdalai Máriával az a célja, hogy kijelentse neki ezt a változást, ugyanakkor elküldje, továbbküldje őt ezzel a hírrel.

Jézus megváltása hozza el az ember számára azt a változást, hogy Isten gyermekévé fogadja a tőle elszakadt teremtményét. Jn 15,15-ben, a búcsúbeszédében még így fogalmaz: „Többé nem mondalak titeket szolgálóknak, mert a szolga nem tudja, mit tesz az ura. Titeket azonban barátainknak mondalak, mert mindazt, amit hallottam az én Atyámtól, tudtul adtam nektek.” 20,17-ben pedig már a testvéreihez küldi Máriát. Zsid 2,11–12 idézi Zsolt 22,23-at: „...nem szégyelli őket testvéreinek nevezni, amikor így szól:

Hirdetem nevedet testvéreimnek, a gyülekezet körében dicsérlek téged.” Jézus Krisztus megváltó kereszthalála és feltámadása által Isten fiaivá és örököseivé fogadta a bűnös embereket; erre utal Jézus, amikor így fogalmaz a 17. versben: „*Felmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istenetekhez.*” Azért nem a „mi” szóval írja le az Atyánkhoz, Istenünkhöz való viszonyulásunkat, mert neki más értelemben Atyja és Istene. Jézus egyenlő Istennel, míg a bűnös embert Jézus Krisztus érdeméért igaznak mondva fogadja Isten gyermekévé. Istennel való viszonyunknak ilyen megváltozását kell hirdetnie Máriának a tanítványok, egyáltalán a testvérei és Zsolt 22,23 és Zsid 2,12 alapján a gyülekezet felé.

Fontos: Jézus nem Pétert, nem Jánost vagy bárki más választ a tizenegy közül, hogy először szólítsa meg feltámadása után, hanem egy nőt. A találkozásban való teljes megnyilvánulása nagyon jellemző Jézusra, ugyanakkor – még mindig – erős a társadalmi nyomás a tanítványokon Jézus magatartásával szemben, mivel a zsidó jog szerint nő tanúvallomása nem érvényes (*Jubileumi kommentár*). Pál 1Kor 15,5–8-ban ki is hagyja a listából mind a magdalai Máriát (Mk, Jn), mind a többi asszonyt (Mt), amikor azokat sorolja, akiknek Jézus feltámadása után megjelent (elsőként Kéfásnak, holott Lukács sem Pétert, hanem az emmausi tanítványokat említi elsőként).

Magdalai Mária pedig hírül adja a tanítványoknak, amit Jézus üzen, s ezt János az ἀγγέλλω igével fejezi ki. A síró, a helyzetet a maga számára értelmező s arra rászűkülő figyelme asszony így válik a feltámadott Úr küldöttségévé, angyalává.

Az átadott üzenetet a 18. versben a magdalai Mária pontosan idézett szavai vezetik be: látta (ἑώρακα – ὀρώω) az Urat –, míg utána csak ennyit ír le János: „és hogy ezeket mondta neki”. A „Láttam az Urat!” feltételezhetően bevett formula lehetett az ősgyülekezetben azok számára, akik valóban találkoztak vele, sőt 1Kor 9,1 alapján az apostol-ság kritériumának is tekinthetjük.

A textus kapcsán még fontos megemlítenünk Mk 16,9–11-et, ahol Jézus és a magdalai Mária találkozásának összefoglalását olvashatjuk – a tanítványok reakciójával együtt –, valamint Jn 6,62-t, ahol Jézus előre jelzi tanítványainak, hogy fel fog menni oda, ahol előzőleg volt.

További szempontok a perikópa megértéséhez

Mária 20,1-ben információként észleli, látja (βλέπω), hogy a kő el van hengerítve. Péterrel együtt, aki a golycsokat látja, Mária a textust megelőző részben látja (θεωπέθ) az angyalokat és a meg nem ismert Jézust, ami már nem csupán információészlelést jelent, hanem tartalmazza a látottak értelmezését is, míg János lát (ὀρώω) – és hisz. A ὀρώω je-

lentésében benne van az információ és a saját értelmezésen túllátó megértés és átélés. János belelát a titokba (GyÖKÖSSY 1999, 267. o.).

Amikor Jézus nevén szólítja Máriát, s ő felismeri, János nem ír arról, hogy meglátta volna, hogy ő az, hanem az első kimondott szavát közli: Rabbuni!

Mária, az emmausi tanítványok, de a Jézust szellemnek tartó s a feltámadás utáni halfogásnál őt ismét csak a megisméltató jelről megismerő tanítványok helyzete alapján elmondhatjuk, hogy a feltámadás szemmel nem látható esemény, s a Feltámadott szemmel fel nem ismerhető. A feltámadott Úrnak a szavaiban és tetteiben megnyilvánuló megszólító szeretete az, amely felismerésre, megfordulásra, megtérésre vezet. Valósággá válik, amit Jézus így fogalmaz: „Az én juhaim hallgatnak a hangomra, és én ismerem őket, ők pedig követnek engem” (Jn 10,27), illetve a Zsidókhoz írt levél szerzője így: „A hit pedig a remélt dolgokban való bizalom és a nem látható [βλέπω] dolgok léteéről való meggyőződés.” (11,1)

Igehirdetési vázlat

Az igehirdetés alapját adhatja magdalai Mária sírása, megfordulása és az, ahogyan Jézus hírvivőjévé válik a küldés nyomán.

1. Mária síró és bizonytalan tanítványok közé lép be – aznap már másodszer, legalábbis ami Pétert és Jánost illeti. Ezúttal viszont a találkozás öröme hatja át, amikor kijelenti: látta az Urat. Az igehirdetésben igyekezzünk ilyen hírvivőkké, küldöttekké válni a síró és bizonytalan gyülekezetek számára. Nemcsak a mennybemenetel s maga az ünnep ködös a mai társadalomban élő gyülekezetek számára, hanem a jelenünk is, a jövőnk is. Kapaszkodunk a biztos és kedves, biztossága miatt egyre kedvesebb múltunkba, és nem tudjuk, hogy mit hoznak a következő hetek, hónapok, évek. Ebbe az állapotunkba robban bele Jézus mennybemenetelének üzenete: Isten gyermekei vagyunk, Atyánk ő, és Jézus testvérünk. Tulajdonképpen Mária miben is tudta volna őt megakadályozni, ami miatt azt mondta neki: „Ne érints engem!” (MAGASSY 1997, 56. o.)? Ugyanígy van hatalma ma is, a mi életünkben is és a világban is. Mennybemenetele a megváltásunk része, s míg Mária hite a múltból táplálkozik, addig a mi hitünk már előretekint, mert mi már Jézus mennybemenetelének, megváltottságunknak a bizonyosságában élhetünk. Nehéz egybevetnünk reménységünket mindennapjaink valóságával? Miért?

2. Nagypéntek után húsvét megint egy kicsit karácsony – Jézus testi állapotában feltételezhetően megváltozott valami. S ahogy újra megjelenik az emberek között, ismét egy Máriával találkozik először. Ismét egy

nővel, a társadalom bélyegét magán viselő kicsinnyel: „...rátekintett szolgálóleánya megalázott voltára...” (Lk 1,48). Mekkora kihívás megélnünk a Jézustól kapott testvérséget egymással, elhárítva a templomon s gyülekezeten kívül egymásra aggatott bélyegeket! Igaz marad, hogy Jézus azokat nevezi testvéreinek, akik nagypéntekre virradólag elfutottak, magára hagyták, magukat mentették. Mi sem tekinthetjük magunkat méltóbbnak sem a Jézus-testvérségre, sem az istenfiúságra, mint amilyenek ők voltak. S amikor visszatér úgy, ahogy felment, akkor sem leszünk méltóbbak, nagyobbak, tökéletesebbek, hanem ugyanúgy kicsik, a sírba behajló szorongók, egymástól megalázottak, s nem lesz jogalapunk, hogy bármit kérhessünk a visszatérőtől, csak kegyelme koldusai-ként könyöröghetünk hozzá.

3. Jézus hangja az élet felől szól, hangzik felénk, az életre hív, s az élet üzenetét bízza ránk, hogy vigyük, adjuk tovább. Hirdessük testi-lelki betegséggel és halállal szemben is. Jézus mennybemenetelének ünnepén ünnepeljük ezt az életet, amelyet Krisztus megváltása hozott az életünkbe: nemcsak lejött, hanem megváltásunkat elvégezve fel is ment – hidat, kapcsolatot épített, békességet, üdvösséget szerzett. Az Úr közel van, és közel visz. (FEHÉR 1992, 133. o.) Általa élhetjük át, hogy Isten Atyánk a mennyben, s egymásnak testvérei vagyunk a földön. Lássuk meg, értsük meg ennek valóságát, jelentőségét, és éljük! Ehhez kérjük a Szentlélek erejét.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

ApCsel 1,1–11; 1Kir 8,22–28

Énekek

EÉ 278, 226

Illusztráció

VERS

Kurt Marti: *Húsvét – húsvétség*

tévsúh – géstévsuh

ki tásztja el

nekünk

a keresztyén

limlomot

az Úr

sírja

elől

Kurt Marti: *Jézus* (9.)

meséljünk hát róla feleim így tovább
szeretete lázító meséit
mik
napi halálunkból föl- és fölriasztanak
és
elénkvetítik mi jöhetne
még

Hézszer Gábor: *Életed teljék*

az Atyának
a Fiúnak
és a Szentléleknek
nevében

az Atyának
– ne a félelemnek,
ne a sanyargatásnak –
a hozzád fordulónak
nevében

a Fiúnak
– ne a hatalomnak,
az erőszaknak –
az odaadásnak
nevében

a Szentléleknek
– ne a mélabúnak,
a beletörődésnek –
az örömnak
a reménységnek
nevében

GONDOLATOK

„Mielőtt évente felkeresném a családokat, toborzólevelet írok a konfirmandusjelöltekhez. A megszólítás: »Kedves testvérek!«. Egy korábban elérhetetlen család egykéje ezen a banális formulán indult el. Édesanyja szerint sokszor elmondta: hát van nekem is testvérem? [...] s jött, boldogan megtapasztalva a testvéri közösséget.»

Balikó Zoltán (1917–2005) evangélikus lelkész

Felhasznált és ajánlott irodalom

BALIKÓ Zoltán 1978. Mennybemenetel ünnepe. *Lelkipásztor*, 55. évf. 3. sz. 187–189. o.

BOLYKI János 2001. „Igaz tanúvallomás”. *Kommentár János evangéliumához*. Osiris, Budapest.

FEHÉR Károly 1992. Mennybemenetel ünnepe: Új kapcsolat. *Lelkipásztor*, 67. évf. 4. sz. 133. o.

GYÖKÖSSY Endre 1999. *János evangéliuma*. Örökségünk, Budapest.

HÉZSER Gábor 2005. *Mindennapi és nem egészen mindennapi történetek*. Kálvin Kiadó, Budapest.

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.

Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata. Református Zsinati Iroda, Budapest, 1976. *BibliaTéka*. CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft., Budapest, 2011.

MAGASSY Sándor (id.) 1997. *Ógyházi perikópák*. Magánkiadás, Győr.

MARTI, Kurt 2018. *Csak egyvalaki*. Protestáns Szakkollégium, Budapest.

SCHWANK, Benedikt 2001. *János*. Agapé Kiadó, Szeged.

További igehirdetési előkészítők a *Lelkipásztorban*: 1953/4. sz., 172–174. o.; 1961/3. sz., 189–191. o.; 1967/3. sz., 185–187. o.; 1986/3. sz., 187–189. o.; 2000/5. sz., 198–199. o.; 2005/4. sz., 154–157. o.; 2010/4. sz., 198–200. o.

■ SIMON RÉKA

Húsvét ünnepe után 6. vasárnap (Exaudi)

▶▶ Lk 24,46–49

Igehirdetési előkészítő

Az ember felkiált az Úrhoz, az Úr szól
az emberhez. Ki hallgat kire?

A vasárnap jellege

A húsvét ünnepe utáni 6. vasárnap Exaudi vasárnapja. Az introitusban a 27. zsoltár 7. verse szólal meg: „Halld meg, Uram, hívó hangomat! Könyörülj rajtam, hallgass meg!” Exaudi vasárnapjában az ősegyház parúsziaavágya szólal meg (vö. JÁNOSSY 2008, 38. o.). A húsvéti feltámadás öröme után átmenet a pünkösdi csoda felé, a feltámadt Úr mennybemenetele fölötti öröm a megígért Szentlélek várásának örömévé változik (uo.).

Ugyanakkor nem kerülhető el az élethelyzet, amelybe az egyház Krisztus mennybemenetelével került. A krisztusi egyház egzakt bizonyítékok bemutatása helyett a bizonyígtétel szolgálatára hívatott el. Igei szolgálatban és mártíromságban egyaránt! A krisztusi egyház csak a Szentlélek erejében állhat meg. Ezért ez a vasárnap kikerülhetetlenül nagy erővel fordul a feltámadás csodáján megerősödve a Szentlélek ígérete felé. Ez még ugyanakkor mégsem pünkösdi ünnepe, és ezt sem lehet figyelmen kívül hagyni.

Amit a textusról tudni kell

Véleményem szerint Lukács evangéliumának 23. és 24. fejezetei egy hirtelen felgyorsuló történetként folynak át rajtunk. Akárcsak azok a nyolc-tíz részes minisorozatok, amelyek hat-nyolc részen keresztül a figyelmet fenntartva csepegtetik a történetük lényeges elemeit, majd az utolsó két részben hirtelen feltekert tempóval, vágásszerűen „pörgetik le” az igazi dramaturgiai csattanókat.

Lukács utolsó két fejezete ugyanilyen tömény tartalommal áll meg előttünk a passió végkifejletével, a feltámadással, a gyásszal, az emmausi úttal, Jézus megjelenésével. Bár ezt nem lehet egy az egyben szószékre vinni, ettől a tágabb kontextustól viszont nem tartózkodhatunk a felkészülés során. Már csak azért sem, mert a kijelölt textus egy mondat közepén kezdődik.

A szakaszt legalább a 44. versig visszanyúlva érdemes átgondolni, hiszen itt Jézus szavaiban összeérnek az Ószövetség próféciai, az Írások értelme (vö. RIENECKER 1983), de még fontosabb, hogy a jézusi szavak nyomán ezek a teológiai tartalmak a tanítványok számára is világossá lesznek: „Akkor megnyitotta értelmüket...” (Lk 24,45)

Jézus mint testté lett és feltámadott Ige ígét hirdet a tanítványoknak, amelyben összegzi az evangélium konzekvenciáit: 1. meg kellett halnia; 2. fel kellett támadnia; 3. ezért kell az ő nevében hirdetni a megtérést és bűnbocsánatot; 4. Jeruzsálemről kezdve, de az egész világnak.

A tanúság és hirdetés feladata a tanítványi körre, az egyházra marad, de ezt a munkát a Szentlélektől megerősítve fogja végezni. „Krisztus az Atya jobbán, Szentlelkével közvetlenül és személyesen él a hívőkben és a gyülekezetekben, jelen van minden összejövetelükön, közvetlenül és személyesen kormányozza és pásztorolja őket...” (RAVASZ 1991, 225. o.)

A szakasz megértésekor nem elengedhető a kontextus, miszerint a feltámadott Jézus jelenik meg a tanítványoknak. Ezáltal is saját istenségét hirdeti, hiszen hasonló jeleket éltek át az Ószövetség választott nagyjai (például Mózes; vö. SPINETOLI 2001, 745. o.). Továbbá ez a kontextus az, amely a későbbi egyházi élet fontos alapját képezi. A megjelenés megtörtént, ezért igaz a feltámadás, a feltámadás miatt evangélium a kereszt. Erről részletesebben Pál ír 1Kor 15,1–11-ben (vö. uo.). Az Ige tehát igazolja önmagát, s egyben meg is hirdeti önmagát. A cél, hogy a tanítványok és az egyház ezen igazolás és meghirdetés (misszióra küldés) nyomán a Szentlélek igazságában éljen: Krisztus keresztjét Krisztus szerint élje meg, adja tovább, egyedül az Istenhez forduljon segítségért.

Ezek olyan igazságok, amelyek nem relativizálhatók a hívő lélek számára. És itt azért megjegyzendő, hogy a relatív nézőpontokat alkalmazó szekularizált világfelfogás a Krisztust sem mint relevanciát, hanem mint relatív, spirituális, elvont tartalmat kezeli. Ha Krisztust mint el-

vont tartalmat relativizáljuk, akkor relativizálódik a bűn, a bűnhődés és a bűnbocsánat, a megváltandó, a megváltó és a megváltás fogalmai, s bár ez látszólag talán nem baj, de így alapjaiban írjuk újra azt, amit az emberről gondolunk. Véleményem szerint a tanítványoknak megjelenő, az eseményeket és evangéliumot beszédében öszszegző, de már pünkösöd felé is forduló Krisztus itt nem szentháromságdogmát, hanem a keresztény krisztológia valóságát adja át.

„A kommunikáció feltétele a közös valóságtudat” – él élénken a fejemben egy középiskolás nyelvtanóra jegyzetének egérrágtá részlete. Mert az Istennel való kommunikálásunk alapja az Isten szerinti valóság tudata. Ez pedig Krisztusban lett kijelentve és a Szentlélekben nyert megerősítést.

Igehirdetési vázlat

Az igehirdetés megkomponálásánál fontosnak tartom, hogy „feszüljön benne” a húsvéti ünnep mint keresztény identitásunk alapköve, merjen reménységre, akár a pünkösöd megerősítő reménységére hívni, de ne riadjon meg a helyzet feszültségétől.

Gondolok itt arra, hogy a szekularizált világban gyakran tetten érhető egyfajta spirituális anomália: elvetik a hitet, mert nem egzakt, nem bizonyítható, és a bizonyított tudományos állításokat a hit helyére állítva, azokat hittételekként, már-már „túldogmatizált” vallásként fogadják el. Ez minden felborulását eredményezi, ezért a feltámadás és a megerősítés közötti élethelyzetben lévő tanítványok mintája alapján válhat meggyőzővé számunkra a bizonyágtétel, amely nem egyenlő a bizonyítékkal. „Ti vagytok erre a tanúk.”

Saját tanúságunk feszültségei nem kikerülhetők. Az ezzel kapcsolatos bizalmatlanságok, bizonytalanságok talán a gyülekezeti berkeken belül is érződhetnek, és itt alkalom nyílik szólni róluk vagy ellenük.

Az igehirdetés bevezetését én éppen ezért a bizonyágtétel és bizonyítékok közti különbség (reményteljes, de nem egzakt) feszültségére építeném fel, akár a kételyek egészséges mértékű felvállalásával.

Innen fordulnék vissza a textus kontextusához: saját élethelyzetünk és a misszióra még el nem indult, de a feltámadást már meglátott tanítványok élethelyzete között párhuzamokat vonva, a bizonytalanságokat azzal az örömhírral feloldva, hogy nekik a Krisztus Igeként hirdeti az ígét. Ennek az igének viszont mi örökösei, megszólítottjai, szerencsés helyzetben eszközei és megtartottjai vagyunk.

Mernék szólni a jelenésből fakadó megerősítésről és arról, hogy a bizonytalanban csak az Isten lehet bizonyos.

A 21. század gyorsan változó, tehát sokszor bizonytalan világában fontos megtartóerő lehet(ne) az *isten iige működésének garanciája*. Mire gondolok ezalatt?

Keresztény hitünk világos, biblikus logika alapján fogadja el a világot mint Isten teremtésének csodáját, az életet mint a teremtés csodájának személyesen megérezhető perspektíváját. Isten az igéjével teremt. És amikor a bűnök miatt ember és Isten viszonya kisiklik, akkor nemcsak elátkozza a kígyót, kikergeti Ádámot és Évát a Paradicsomból, hanem ígéretet tesz arra, hogy érkezni fog, aki a bűnök, illetve a kísértés, a kígyó fejére tapos. Ez az ígéret vonul végig az Ószövetség hasábjain, míg végül Krisztusban emberré lesz, ígéretét betöltve, személyesen. És Krisztusban a teremtés Igéje lesz testté! Isten magára vállalja a garanciát, és magát adja garanciaként!

Az apró betűs részekből és kesze-kusza keresztthivatkozásokból felépített társadalmakban ez a garancia egyenes, megkérdőjelezhetetlen, „*tegnap, ma és mindörökké ugyanaz*”.

Az igehirdetés záró gondolati egységét a pünkösöd felé terelném. Jelezném, hogy ha az Isten ígéretére garanciát vállalt a Krisztusban, akkor a Krisztusban tett ígéretnek, miszerint érkezik a másik Pártfogó, garanciája van az Istenben!

Fontos megláttatni szerintem, hogy a keresztény ember nemcsak a múlt és a jelen vonalán tudja értelmezni a világot, de a Krisztusban kapott kijelentések felől is. „...és hirdetni kell az ő nevében a megtérést és a bűnbocsánatot minden nép között...” Jelenleg a hirdetés idejét éljük, ebben az időben a Szentlélek tart meg, tesz bennünk bizonyosságot, készlet bennünket a bizonyágtétel továbbadására, de az élet nemcsak kronologikusan halad előre, hanem Isten üdvterve alapján is értelmezhető. Leginkább ennek alapján kell nekünk, keresztényeknek megállnunk a krisztusi igehirdetésekkkel állandóságot biztosítva a bizonytalanságban. Ezt a stabilitást pedig egyedül az Istentől remélve tudjuk garantálni.

További javaslatok az istentisztelethez

Az ünnep kötelező oltár előtti lekcója 1Pt 4,7–11. A rész az *Isten kegyelmének jó sáfárai* címet viseli, s mondhatni, valójában gyönyörű harmóniában van a tanítványoknak megjelent Krisztus soraival. A két szakasz olyan erősen mutat egy irányba, hogy a készülés és az igehirdetés során is képesek lehetnek egymás „mankói” lenni.

Pünkösöd előtt egy karnyújtásra megállva érdemes azonban a fakultatív lekción is tanulmányozni. A kiírt szakasz, Jer 31,31–34 az Isten új szövetségkötéséről szóló részlet. Jeremiás sorai a még be nem teljesült eszkaton felé fordulnak, ahogy az egyház is Krisztus keresztje és az első pün-

kösdi csoda után. Ez az Istenben kapott bizonyosság és a létezés övezte bizonytalanságok tengelyén komoly megtartóerő tud lenni.

Illusztráció

VERS

Tóth Árpád: *Isten oltó-kése*

Pénzt, egészséget és sikert
Másoknak, Uram, többet adtál,
Nem kezdek érte mégse pert,
És nem mondom, hogy adósom maradtál.

Nem én vagyok az első mostohád;
Bordáim közt próbáid éles kését
Megáldom, s mosolygom az ostobák
Dühöd jaját és hiú mellverését.

Tudom és érzem, hogy szeretsz:
Próbáid áldott oltó-kése bennem
Téged szolgál, mert míg szívembe metsz,
Új szépséget teremni sebez engem.

Összeszorítom ajkam, ha nehéz
A kín, mert tudom, tied az én harcom,
És győztes távolokba néz
Könnyekkel szépült, orcád-fényü arcom.

GONDOLATOK

„A Jézus feltámadásáról szóló történetek ismertetése azt sejteti az emberrel, hogy ezeket az eseményeket mindenki máshogy közelítette meg, és mindenki a saját céljainak megfelelően beszélte el. Van, akinél az Írás beteljesedése hangsúlyos, másnál a hitetlenség és kételkedés feletti győzelem. Az eltérő híradások sora nem véletlen, ám a más és más leírásban is ugyanaz a lényeg.

Az asszonyoknak és tanítványoknak nehéz lelkiállapotukban olyat kellett észlelni és elmondani, amire nem lehettek felkészülve még Jézus korábbi utalásai ellenére sem. A fájdalom és gyász lehetetlenné tette, hogy megfigyeléseiket pontosítsák, így csak emlékezetük villanásai rögzíthettek valamit: a sír üres, az angyalok szava hallható, Jézus feltámadott. Aztán a törésvonalak elsimulnak. Új korszakot nyit a Lélek: az egyházét, a misszióét, az emberi életek megújulását, egyszerűen azért, mert a názáreti Jézus feltámadott és él.”

Dányi József: *A feltámadástól pünkösödig*

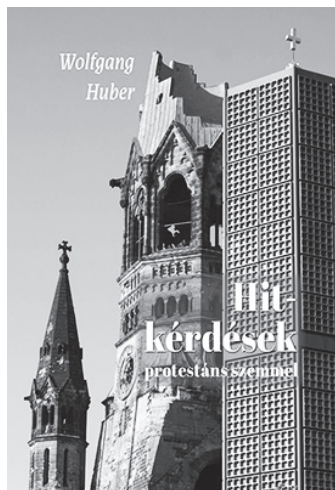
Forrás: <http://www.presbiterkepzes.hu/?q=node/42>

Felhasznált irodalom

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.
 RAVASZ László 1991. *Az Újszövetség magyarázata*. 1. köt. A Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest.

RIENECKER, Fritz 1983. *Das Evangelium des Lukas*. Brockhaus, Wuppertal. (Wuppertaler Studienbibel.)
 SPINETOLI, Ortensio da 2001. *Lukács. A szegények evangéliuma*. Agapé, Szeged.

■ FARKAS ERVIN

Wolfgang Huber: Hitkérdések protestáns szemmel

Luther Kiadó, Budapest, 2021.

„A reformáció egyházai ragaszkodnak a hitének megértésére törekvő, felnőtt hívő ember képéhez” – ez az ideál vezeti Wolfgang Hubert, miközben végigkalauzolja az olvasót a keresztény hit fő kérdésein. Hogyan fogalmazható meg a Biblia évezredes és a reformáció ötszáz éves üzenete úgy, hogy az komoly szellemi tartalmat jelentsen mai világunkban? Erre tesz kísérletet a kötet, amikor elhelyezi az evangélium üzenetét napjaink gondolkodásában.

Miközben folyamatos párbeszédben van a modern kor gondolkodóival, és nyitott a kritikára, bemutatja, hogy a kereszténység üzenete ma is ugyanolyan vonzó opció, mint amilyen a korábbi évszázadokban volt.

Wolfgang Huber (1942) a mai protestantizmus egyik legmeghatározóbb személyisége. Berlin korábbi püspöke és a Németországi Protestáns Egyház (EKD) vezetője 2009-es nyugdíjba vonulásáig. A Heidelbergi, a Marburgi és a dél-afrikai Stellenbosch Egyetem korábbi rendszeresztológia-profesz-

szora. Azon kevés egyházi vezetők közé tartozik, akik a tudományos teológiai eredményeket képesek a legszélesebb nyilvánosság számára is befogadható módon közvetíteni. Ezért tartják ma hazájában a legjelentősebb keresztény értelmiséginek. Nézeteinek kiegyensúlyozottsága és megalapozottsága miatt véleménye napjaink számos etikai és egyházi kérdésében mérvadó.

Kőszeghyné Raczkó Zsuzsanna: Napi falatok

Gondolatok 2020-ból

Luther Kiadó, Budapest, 2021.

Mivel foglalkozik egy pap, ha zárva vannak a templomok? És hány centis, lelógó fülbevalót vesz fel, amikor iskolai szolgálatra indul? Szereti-e a sarokkádat? Szokott-e a konyhában tánclepéseket lejteni? Vajon hogyan kezeli, ha istentisztelet közben poloska mászkál az oltáron? A pap is ember – pláne, ha nő és anya! Hát még az esperes asszony!

„A Napi falatok a világjárvány idején, a karantén napjaiban naplószerűen megírt apró fejezetek, melyek valójában »hétperces novellák«. Mindennapi, de korántsem »hétköznapi« történetek: családról, hivatásról, hitvallásról és tényleg a mindennapokról – de különleges ünnepi köntösben, amelyet a szerző mindent át-szövő személyes gondolatai és a napi bibliai tanítások fognak keretbe: Istenben hinni érdemes.

Ettől persze nem lesz szigorúan vallásos mű a Napi falatok. Sokkal inkább emberi: az örömeinkkel, bosszúságainkkal, botlásainkkal együtt valamennyien magunkra ismerhetünk a nem is rólunk írt történetekben. Épp ezért ajánlom mindenkinek, és nem csak karantén idején.”

Mészáros Miklós
 Balatonboglár polgármestere

TARTALOM Mécses a te igéd

HEINRICHS ESZTER: *Képtelenség?* 121

Tanulmányok

HAFENSCHER KÁROLY: *Isten szolgálói „bevetés” közben. Bevezetés a liturgikus magatartás témájába I.* 122

DANI BENEC: *A velünk élő Schleiermacher* 128

Valláspedagógia

SEBEN GLÓRIA: *Fekete pedagógia a hittanórán* 132

Figyelő

Könyvrecenzió

SZENTPÉTERY PÉTER: *Valóságértelmezés és ökumené* 138

Az igehirdető műhelye

SCHERMANN GÁBOR: *Húsvét ünnepe után 2. vasárnap (Misericordia Domini) (Jn 10,22–29)* 144

HORVÁTH-HEGYI OLIVÉR: *Húsvét ünnepe után 3. vasárnap (Jubilate) (Mt 18,10–14)* 146

VARSÁNYI FERENC: *Húsvét ünnepe után 4. vasárnap (Cantate) (Mt 21,14–17)* 149

ROSENBERGER TAMÁS: *Húsvét ünnepe után 5. vasárnap (Rogate) (Lk 18,1–8)* 151

SIMON RÉKA: *Mennybemenetel ünnepe (Jn 20,16–18)* 154

FARKAS ERVIN: *Húsvét ünnepe után 6. vasárnap (Exaudi) (Lk 24,46–49)* 157